

ISSN: 2147-6071

e-ISSN: 2147-7035

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

10/3

DECEMBER 2024

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi

Cilt/Volume: 10 | Sayı/Issue: 3 | Yıl/Year: 2024 |

e-ISSN: 2149-8539

Açık Erişim Politikası/Open Access Policy

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC- BY- NC) ile lisanslanmıştır. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Yılda üç defa yayımlanır. Yayımlanma dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazarlardan herhangi bir ücret talep etmez.

International Journal of Political Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International Licence (CC- BY- NC). International Journal of Political Studies is an international peer-reviewed journal on political science and international relations. It is published three times a year. The language of publication is Turkish and English. It does not charge any fee from the authors.

Kapsam

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında disiplinlerarası yaklaşımları teşvik eden çalışmalara yer vermekte olup, sosyal bilimlerin farklı dallarından beslenen, teorik ve ampirik katkılar sunan araştırmaları yayımlamayı amaçlamaktadır.

Periyot

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi yılda üç kez (Nisan-Ağustos-Aralık) yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.

Yayın Dili

Türkçe, İngilizce

Dergi Politikası

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemini kullanır. Hakem kimlikleri gizli tutulur ve yayımlanmaz. Yazarlar, çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi APA Atıf Sistemini benimser. Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Hiçbir ad altında yazarlardan ücret talep edilmez. Dergide makalesi yayımlanan yazarlara da herhangi bir ücret ödenmez.

Yayıncı/Publisher

Sakarya Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği/ Center for Political, Economic and Social Research
Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No9 D:2 Serdivan/Sakarya/Türkiye
+90 (506) 277 7741
pesaarastirma@gmail.com

Scope

International Journal of Political Studies aims to publish research that promotes interdisciplinary approaches within political science and international relations and provides a platform for studies that draw on different branches of the social sciences and offer both theoretical and empirical contributions.

Period

International Journal of Political Studies is a peer-reviewed academic journal published three times a year (April-August-December).

Publish Language

Turkish, English

Journal Policy

International Journal of Political Studies uses the model of double-anonymized peer review, which has the duty of at least two reviewers. The identities of reviewers are hidden and not published. Authors retain the copyright of their work. International Journal of Political Studies adopts the APA Citation System. The legal responsibility of the articles belongs to the authors. No fee is charged from the authors under any name. No fee is paid to the journal authors whose articles are published.

İletişim/Contact

Sakarya Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği/ Center for Political, Economic and Social Research
Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No9 D:2 Serdivan/Sakarya/Türkiye
+90 (506) 277 7741
pesapolitikarastirmalar@gmail.com

ASOS
indeks

SÖBIAD

Academic
Resource
Index
ResearchBib

EDİTÖR KURULU

Editorial Team

BAŞ EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF

Dr. Ahmet ÜÇAĞAÇ

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Elif MADAĞBAŞ GÜLENER

Doç. Dr. Erhan AKKAŞ

Doç. Dr. Filiz CİCOĞLU

Doç. Dr. Mütahit AYDIN

Dr. Elsadıg Elfaqih

DİL EDİTÖRÜ/LANGUAGE EDITOR

Dr. Ömer Behram ÖZDEMİR

ALAN EDİTÖRLERİ/FIELD EDITORS

Avrupa Çalışmaları/European Studies

Dr. Duygu KALKAN

Bölgesel Çalışmalar/Regional Studies

Dr. Öğr. Üyesi Furkan POLAT

Siyaset Bilimi/Political Science

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Uluslararası İlişkiler/International Relations

Doç. Dr. Rıdvan KALAYACI

Uluslararası Politik Ekonomi/International Political Economy

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Uluslararası Hukuk/International Law

Dr. Öğr. Üyesi Ensar MUSLU

Uluslararası Siyasi Tarih/Diplomatic History

Dr. Ünal TÜYSÜZ

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles Kitap Kritikleri/Book Reviews

Libya Krizine Çözüm Yaklaşımı Olarak Yerele Dönüş: “Aşağıdan-Yukarıya” Bir Yaklaşım/
The Local Turn As A Solution Approach To The Libya Crisis: A “Bottom-Up” Approach
ss. 151-174.

İsmail Akşam

NATO Genişlemesinin Almanya Dış Politikasında Etkisini Güvenlik Stratejileri Açısından İnceleme/
Analysis Of The Impact Of Nato Enlargement On German's Foreign Policy In Terms Of Security Strategies
ss. 175-193.

Gülşah Özdemir & Bedri Şahin

Sağlık İpek Yolu ve Çin'in COVID-19 Dönemi Aşı Diplomasisi/
Health Silk Road and China's Vaccine Diplomacy During COVID-19 Pandemic
ss. 194-217.

Tuğba Aydın Halisoğlu

From Communism to Democracy: The Democratic Transition in Hungary/Komünizmden Demokrasiye: Macaristan'da Demokratik Geçiş
ss. 218-237.

Attila Gökhun Dayıoğlu

Jeremy Black, Kısa İngiltere Tarihi, Çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 6. baskı, 2023/
ss. 238-240.

Ayşegül Güler

Giriş

2011’de Kaddafi’nin devrilmesiyle Libya’da, yeni bir sürece girilmiştir. Bu süreci, devletin yeniden inşası ve Yeni Libya’nın doğuşu olarak okumak mümkündür. Ancak, 42 yıllık Kaddafi yönetiminden sonra yeni bir devlet inşa etmek, sancılı bir hal almış ve bu süreçte kriz ve şiddet içerikli çatışmalar yoğun olarak yaşanmıştır. Bu yoğunlukta çatışmalı bir ortamın hâkim olduğu Libya’da, ulusal birliktelik tesis edilememiş ve istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Nitekim bu süreçte; 2011-2014 yılları arasında geçiş süreci istikrarsızlığı yaşanmış ve devletin yeniden inşasının nasıl olacağı tartışılır olmuştur. 2014-2020 yılları arasında yeni iç savaş dalgaları (2011 Birinci İç Savaşı’ndan sonra) yaşanmış ve 2014’te ikinci bir iç savaş ve 2019’da da üçüncü bir iç savaş (Lacher, 2020: 52; Fernandez-Molina, 2023) yaşanmıştır. Bu süreçte, Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile General Hafter’e bağlı güçler karşı karşıya gelerek şiddetli çatışmalar içerisine girmeleri, siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Nitekim toprak, petrol tesisleri ve stratejik üslerin kontrolü için verilen güç mücadelesi, çok taraflı savaşların çımasına neden olmuştur (Polat, 2024: 121). 2020-2022 yılları arasında da siyasi krizler yaşanmış ve bölgesel ve uluslararası aktörlerin baskısıyla planlanan seçimler bir türlü gerçekleşmemiş ve kriz daha da derinleşmiştir. Bu yönüyle, 2011 ve sonrasında Libya, çatışma sarmalı içerisinde kalmış ve terör örgütleri için yaşamsal alan, mülteciler için Avrupa’ya geçiş güzergâhı ve savaş ağaları için de bir fırsatlar ülkesi olarak tehdit teşkil etmiştir. Dolayısıyla, Libya krizi yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik için önemli tehdit unsurlarını barındırmaktadır.

Bu bağlamda, Libya’nın söz konusu çatışma sarmalının içinden çıkması için de çeşitli düzeylerdeki (yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası) aktörler, çözüm için çaba sarf etmişlerdir. Barışçıl aktörler olarak tanımlanan bu aktörler, Libya’da kalıcı ve sürdürülebilir bir barış inşasını hedeflemektedir. Ancak, ulusal ve uluslararası düzeylerdeki aktörlerin bu yönlü çabaları yetersiz kalmakta ve yerel aktörlerin çözüme katkısını arttırmak temel odak noktası olmaktadır. Bu minvalde, Libya’daki yerel aktörlerin barışçıl yönüyle nasıl analiz edilebileceği, çözüme hangi alanda ne denli katkı sunduklarını ve barış kapasitelerinin ne olduğunu tespit etmek, mevcut çalışmanın araştırma sorularını oluşturmaktadır. Çalışmada, çözüme katkısı olan ya da olabilecek olan yerel aktörler, barışçıl aktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle, Libya krizine bir çözüm yaklaşımı olarak değerlendirilen “yerele dönüş” ile çatışma çözümü için yerel aktörlerin de hesaba katılması gereken birer aktör olduklarını ve çözüme katkı sağlama potansiyellerini barındırdıkları iddiasını taşımaktadır. Bu iddiasını, ilgili anket verilerine de başvurarak ve verileri analiz ederek kuvvetlendirmektedir. Nitekim “aşağıdan-yukarıya” bir yaklaşım olarak da değerlendirilen “yerele dönüş” ile yerel aktörler, çatışan aktörleri doğrudan ya da dolaylı olarak çözüme zorlama, ulus-altı birimlerde ya da alanlarda çözüm girişimlerinde bulunma ve belli başlı grupların temsiliyeti noktasında onlara yönelik çözüm arama ve geliştirme gibi potansiyelleri barındırmaktadır. Nihayetinde çalışma, çatışma çözümünde yerel aktörlerin rolüne ilişkin farklı bir perspektif sunarak, literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

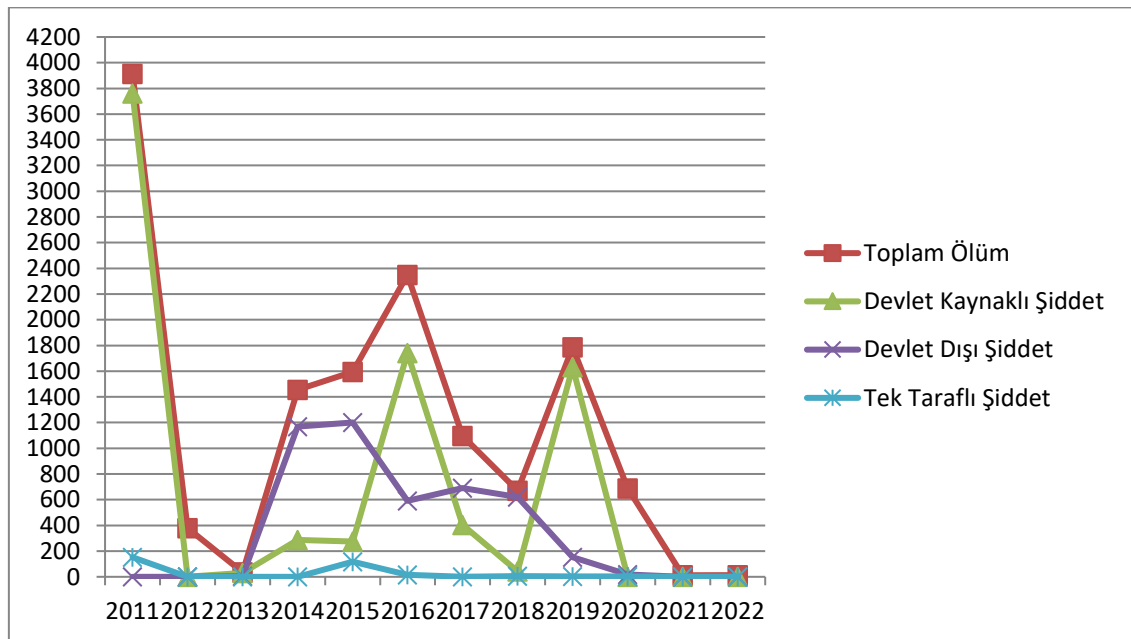
Mevcut çalışma, iki ana başlıkta konuyu ele almaktadır. Birinci başlık; “çatışmanın tarihsel arka plan analizi (2011-2022) ve kavramsal çerçeve” olarak işlenmektedir. Bu başlıkta, çatışmanın tarihsel arka planı ele alınarak, 2011-2022 yılları arasında Libya’daki çatışmaların ve bu çatışmaların hangi aşamalarda geçtiği ile çatışmanın

temel konusu ve aktörlerine ilişkin dönemsel kısa bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca, kavramsal çerçeve olarak; yerel, yerele dönüş ile barışçıl aktör ve potansiyellerinin ne ifade ettiği izah edilmektedir. İkinci başlık ise, genel ve kapsamlı bir başlık olarak; “Libya’daki yerel barışçıl aktörler ve potansiyelleri” başlığıyla; Libya’daki geleneksel aktörler olarak aşiretler ve kanaat önderleri, STK’lar ve aktivistler ile sivil katılımcılar olarak mülteciler ile kadınlar ve gençler birer alt başlık olarak ayrı ayrı analiz edilmektedir. Bu aktörlerin çatışma sürecindeki durumları ve etkinlikleri analiz edilerek, anket verileriyle konu pekiştirilmektedir.

1. Çatışmanın Tarihsel Arka Plan Analizi (2011-2022) ve Kavramsal Çerçeve

1.1. Çatışmanın Tarihsel Arka Plan Analizi (2011-2022)

Libya, 2011-2022 yılları arasında farklı aşamalarda ve yoğunlukta çatışmalara maruz kalmıştır. Bu yönüyle, konunun önemi ve şiddetli çatışmaların vahametini ortaya koymak için, 2011-2022 yılları arasındaki çatışmaların dönemsel olarak analiz edilmesi elzem görülmektedir. Nitekim Şekil 1’de gösterildiği gibi, Libya’da çatışmalardan kaynaklanan ölümlerin sayısı da dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Bu dönemsel analiz; 2011-2014 geçiş süreci dönemi, 2014-2017 yerel düzeyde güç mücadelesi dönemi, 2017-2020 ulusal düzeyde güç mücadelesi dönemi ve 2020-2022 çatışmada gerileme dönemi olarak belirtilmektedir.

Şekil 1: Libya’da Çatışmadan Kaynaklı Ölümlerin Sayısı (2011-2022)

Kaynak: UCDP, t.y..

2011-2014 Geçiş Süreci Dönemi: Kaddafi rejiminin sona ermesi neticesinde Libya’daki ilk ve en önemli çatışma konusu, siyasi geçiş süreci olmuştur (Fraihat, 2016: 23). Nitekim 2012’den 2014’e kadar olan dönemde, rakip silahlı gruplar siyasi süreci yönetme (ACLED, 2019) konusunda düşük ve/veya orta yoğunluklu çatışmalar yaşamışlardır. Bu dönemde şiddetli kriz aşamasında yaşanan çatışmalar, Şekil 1’de de

görüldüğü gibi, şiddet ve buna bağlı olarak ölümlerin sayısının düşük seviyede kalması neticesini doğurmuştur. Ancak bu dönemin en büyük zorluğu, binlerce insanın yerinden edildiği veya öldüğü ve tüm altyapının ağır hasar gördüğü birinci iç savaşın sonuçlarıyla uğraşmak olmuştur (Geha, 2016: 139).

Dönemin öncelikli ana aktörü, Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) olmuştur. UGK, 17 Şubat ayaklanmasının resmi temsilcisi olarak kendini konumlandırmak, anayasa taslağı hazırlamak için kurucu bir meclis oluşturmak ve parlamento seçimlerini düzenlemek gibi görevleri üstlenmiştir. Böylece UGK, 2011-2012 yılları arasında Libya'nın fiili hükümeti olarak hareket etmiştir. Kırılgan bir yapının hâkim olduğu bu süreçte, siyasi dengelerin sağlanmasında UGK önemli bir rol oynamıştır. Nitekim UGK, 7 Temmuz 2012 tarihli seçimlerin gerçekleştirilmesini ve iktidarı Genel Ulusal Kongreye devrederek Libya'nın modern tarihindeki ilk barışçıl geçişini sağlamıştır. Ancak, bu barışçıl geçiş Libya'daki kaotik durumun çözümüne olumlu etki etmemiş ve Libya'nın yönetiminde hak iddia eden irili ufaklı birçok grubun güç mücadelesi içerisine girmesine yol açmıştır. Bu dönemde, “yeni” Libya'nın inşasında devlet kurumlarının kontrolü için rekabet eden gruplar, siyasi ve güvenlik alanlarında birbirlerini tasfiye etmeye yönelik mücadele içerisinde olmuşlardır. Nitekim Nisan 2013'te silahlı grupların Genel Ulusal Kongre (GUK) üzerindeki baskısıyla, Eylül 1969 ile Ekim 2011 arasında kamu görevlerinde bulunan kişilerin yeni dönemde herhangi bir kamu görevinde bulunmalarını yasaklayan “siyasi ve idari tecrit” konulu mevzuat onaylanmıştır. Her ne kadar bu konuyla ilgili halk desteği de olsa da, sınırlarının net olmaması ileri gitmesine yol açmıştır. Örneğin; yasanın ‘suç ortaklığı’ tanımı, 2011 ayaklanmasının başlarında içeriden reform için çalışmış ve kaçmış olanlar da dâhil olmak üzere, teknokratlar, askeri subaylar ve öğrenci birliği liderlerini de kapsayan geniş kesimlere yasaklar getirmesine yol açmıştır (Wehrey, 2018: 144). Bu durum, Misrata başta olmak üzere yasayı destekleyen kasabalar ile Zintan liderliğindeki yasaya karşı çıkan kasabalar arasındaki milis gerginliğini daha da arttırmıştır (Wehrey, 2018: 146). 2012 seçimleri aynı zamanda bölgesel, federalist ve etnik azınlıklardan kaynaklı gerilimlere yol açmıştır. Öyle ki, bazı etnik grupların marjinalleşmesi, aşiretlerin siyasetteki önemi ve doğal kaynakların anarşik yönetimi gibi çatışma konuları, Libya'nın siyasi ve sosyal yapısının bir ürünü olagelmıştır. Ayrıca bu dönemde, birçok silahlı grubun gücü elinde tutmak ve merkezi bir otoriteden bağımsız kalma çabası yönündeki tutum ve davranışları, Libya'daki güvensiz ortamı daha fazla zora sokmuştur (Geha, 2016: 141; Öztop, 2021: 228, 237-238).

Bu dönemde siyasi ortamdaki çeşitli gruplar, rekabetin ve kutuplaşmanın artmasına neden olmuştur. Libya'da 2012 yılında yapılan seçimler, 48 yıl aradan sonra gerçekleştirilen ilk demokratik seçimler olsa da (Afat, 2012) Haziran 2014'de gerçekleştirilen tartışmalı seçimle (Polat, 2015: 385), GUK'un yetkilerini Temsilciler Meclisi'ne devretmesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Siyasi istikrarın sağlanamaması ve otorite boşluğunun hâkim olması, ülkede Ensar El-Şeria ve IŞİD gibi radikal İslamcı grupların etkinliğini arttırmasına ve ülkede yeni bir iç savaşın ortaya çıkmasına yol açmıştır (Öztop, 2021: 229). Nihayetinde bu durum, silahlı gruplar arasında çatışmaların artmasına, radikal terör örgütlerinin varlıklarını arttırmasına, mülteci sorununa ve kontrol edilemeyen sınır sorunlarına yol açmıştır. “Herkesin herkesle savaştığı” bir ülke durumuna düşen Libya'da, kaos ve anarşi hakim olmuş ve ülke, 2011-2014 yılları arası dönemde Weberian devlet modelinden uzak, kaotik bir durumun içerisine düşmüştür (Taşdemir: 2020: 377).

2014-2017 Yerel Düzeyde Güç Mücadelesi Dönemi: Bu dönemde, siyasi rekabet silahlı şiddete dönüşmüş ve silahlı gruplar hükümetle çatışma içerisinde olmuştur. Ayrıca, Libya hükümeti ile General Hafter komutasındaki Libya Ulusal Ordusu (LUO), radikal İslamcı gruplara karşı bir savaş başlatmıştır (UCDP, t.y.). Bu dönemin en temel çatışma konusu, silahlı grupların yerel düzeyde güç mücadelesine girişimleri olmuştur. Taraflar, Yeni Libya’da konumlarını pekiştirmek için birbirleriyle mücadele etmiş ve bu minvalde tutum ve davranışlar sergilemişlerdir. Bu yönüyle, Şekil 1’de de görüleceği gibi bu dönemdeki şiddet olayları ve buna bağlı olarak ölüm sayısı yüksek düzeylerde seyretmiştir. Öyle ki, 2011-2017 yılları arasında çatışmayla bağlantılı olarak ortalama yaklaşık 2400 ölüm gerçekleşmiş ve bu yönüyle Libya, Afrika’da en yüksek siyasi şiddet düzeyine sahip ülkelerden biri olmuştur. Ancak, 2017 yılında IŞİD’in mağlup olmasıyla birlikte çatışma olayları 2016 yılına kıyasla azalma eğilimi göstermiştir (ACLEDE, 2019). Yüksek yoğunluklu şiddetin hâkim olduğu ve ikinci bir iç savaşın yaşandığı bu dönemde; ulusal ve/veya yerel silahlı aktörler, bölgesel ve uluslararası aktörlerden de destek alarak siyasi, güvenlik ve ekonomik alanlarda söz sahibi olmaya çabalamışlardır.

Bu dönemdeki temel çatışma aktörleri; UMH yanlısı gruplar, LUO, radikal örgütler ve dış aktörler olmuştur (Caner ve Şengül, 2018: 66). Ordu, milis gruplar, aşiretler, yabancı ve paralı askerler bu ana aktörlerden birinin çatısı altında konumlanarak savaştaki pozisyonlarını belirlemişlerdir. Çatışma aktörlerinden UMH’ye bağlı gruplar, IŞİD gibi radikal gruplara karşı savaşırken aynı zamanda çeşitli milis gruplara ve yerel ittifak içi çatışmalara karşı mücadele ederek ulusal gücünü konsolide etmeye çabalamıştır. Ulusal düzeydeki anlaşmazlıkları fırsat bilen ve dönemin aktif çatışma aktörü olan General Hafter liderliğindeki LUO ise, radikal İslamcı grupları ve ülkedeki mevcut siyasi istikrarsızlığı öne sürerek ağırlıklı olarak ülkenin doğusunda bir savaşa girerek gücünü pekiştirmeye çabalamıştır (ACLEDE, 2019). IŞİD ve El-kaide gibi Radikal gruplar ise, bu dönemin önemli bir çatışma konusu ve aktörü olarak alan hâkimiyeti için mücadele etmiş ve mevcut güç boşluğunu fırsat bilerek savaşa dâhil olmuşlardır. Son olarak dış aktörler ise, bölgesel ve uluslararası güvenlik için bir tehdit olarak gördükleri radikal gruplara karşı saldırılar gerçekleştirerek savaşa müdahil olmuştur. Ayrıca, iç aktörlerden özellikle Hafter güçlerine doğrudan ve dolaylı destekler sağlayarak savaştaki tarafını belirlemişlerdir. Bu dönemde, özellikle BAE, Mısır, Rusya ve Fransa Hafter güçleri lehine savaşa müdahil olan dış aktörlerden olmuştur (Düzsöz, 2021: 312). Nihayetinde, iç ve dış aktörlerin dâhil olduğu ikinci bir iç savaş, ülke genelinde güç, nüfuz ve kaynaklar konusundaki çatışmaları körüklemiş ve ülkenin askeri ve siyasi olarak üniter bir yapıya kavuşmasını engellemiştir.

2017-2020 Ulusal Düzeyde Güç Mücadelesi Dönemi: Bir önceki dönemde başlayan iç savaş, Grafik 1’de görüldüğü gibi, bu dönemdeki şiddet ve buna bağlı ölümler; düşüş (2017-2018)-yükseliş (2018-2019)-düşüş (2019-2020) ve son bulma (2020) aşamalarından geçmiştir. 2017’de radikal grupların mağlup olması, bir önceki dönemin kilit çatışma aktörü olan radikal İslamcı grupların saf dışı kalmasını beraberinde getirmiştir (Düzsöz, 2021: 312). Ancak, önemli bir çatışma konusu ve aktörü olan bu grupların saf dışı kalması her ne kadar ilk aşamada şiddet olaylarının düşüş yaşanmasına etki etmişse de diğer iç ve dış aktörlerin tutum ve davranışları, çatışmanın tekrar tırmanmasına ve şiddet olaylarının yükselmesine yol açmıştır. Öyle ki, Hafter güçleri ve taraf olan dış aktörler, bölgesel hâkimiyetten ziyade ulusal bir güç olarak ülke yönetimini hedeflemiştir. Buna karşı olarak da UMH ve taraf olan dış aktörler, ülke

yönetimini elinde tutmak için mücadele etmişlerdir. Bu yönüyle, bu dönemin temel çatışma konusu ülke yönetimine ilişkin idi (Caner ve Şengül, 2018: 66). Ayrıca bu dönemde, çatışma ile birlikte çözüm girişimlerine de ağırlık verilmiş, birbirine galip gelemeyen iki güç, özellikle dış güçlerin çabalarıyla müzakere girişimlerinde de bulunmuşlardır.

Bu dönemde ön plana çıkan aktörler; LUO, UMH ve dış aktörlerdi. LUO, radikal İslamcı gruplara karşı elde ettiği galibiyet ile hâkimiyet alanını genişletmiş ve 2019’da Trablus’a geniş çaplı bir saldırı başlatarak üçüncü bir iç savaşa yol açmıştır. Ancak, bu saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmış ve rakibi tarafından geri püskürtülmüştür (Winer, 2019: 3). Böylece, LUO’nun nüfuzunu kaybetmesi ile çözümün masada aranması pekmiş oldu. Bu dönemde UMH, her ne kadar ilk süreçte LUO’ya karşı zayıf kalmışsa da sonraki süreçte, dış aktörlerden aldığı destekle LUO’yu geri püskürtmüş ve nüfuz alanını tekrar genişletmiştir. Dış aktörler ise, savaşın başından beri ağırlıklı olarak LUO lehine müdahalelerde bulunan BAE, Mısır, Rusya ve Fransa gibi güçlere karşı; dönemin son sürecinde Türkiye, Katar ve İtalya’nın UMH lehine savaşa müdahil olmaları savaşın seyrini önemli ölçüde değiştirmiştir. Böylece rakipler arasındaki gücün dengelenmiş olması, Ekim 2020’de taraflar arasında ateşkesin imzalanması sonucunu doğurmuştur (Varvelli ve Lovotti, 2019: 2; Düzsöz, 2021: 314-315).

2020-2022 Çatışmada Gerileme Dönemi: İç savaşların sona ermesi beraberinde çatışmaya dair çözüm girişimlerinin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Bu dönemde şiddet olayları ve buna bağlı ölüm sayılarında ciddi oranda düşüş olmuş, ancak yönetim konusunda krizler yaşanmaya devam etmiştir. 2020 yılında, taraflar arasında kalıcı ateşkesi sağlamak için dış aktörler bir rekabet içerisinde olmuş ve bu minvalde önemli girişimlerde bulunmuşlardır. 2021’e gelindiğinde Libya Siyasi Diyalog Forumu aracılığıyla, genel seçimleri düzenlemekle görevli geçici bir yönetim oluşturulmuştur (Delahunty, 2022: 7). Ancak, planlanan seçimler yapılamamış ve ülkede siyasi krizler yaşanmıştır.

Bu dönemin çatışma aktörleri; Abdulhamid Dibeybe liderliğinde Ulusal Birlik Hükümeti (UBH), Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi destekli Fethi Başağa hükümeti ve üçüncül aktörler olmuştur. 2021 yılında UMH’nin yerini alan Dibeybe liderliğindeki UBH, ülkede genel seçimleri yapmakla görevlendirilmiş aktör olarak ön plana çıkmıştır (Ntaka ve Csicsmann, 2021: 634; Cheatham, 2022). Ancak, UBH’nin bu minvaldeki girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve ülkenin iç savaşlardaki parçalı/ikili yönetim yapısı tekrardan ortaya çıkmıştır. Nitekim dönemin önemli bir aktörü olarak ön plana çıkan Başağa hükümeti bu konjonktürde yer edinmeye çalışmış ve Hafter güçlerinin kontrolündeki bölgenin hükümeti olarak Başağa hükümetine paralel bir yapılanma içerisinde olmuştur (Bah, 2022). Ülkede siyasi, askeri ve ekonomik istikrarı sağlamak için önemli girişimlerde bulunan üçüncü aktörler, öncelikli olarak ülkede genel bir seçimin yapılmasını ve ulusal uzlaşma içerisinde merkezi bir hükümetin kurulmasını sağlamak için çaba göstermişlerdir. Bu yönleriyle bu dönem, “istikrar için çaba gösterilen istikrarsız bir dönem” olarak tanımlanmıştır (Winer, 2019: 1).

1.2.Çözüm Yaklaşımı Olarak “Yerele Dönüş” - Yerel Barışçıl Aktörler ve Potansiyelleri

Çatışma çözümünde, “yerel”in tam olarak ne ifade ettiği konusunda bir fikir birliği mevcut değildir. Ancak, bu konuda iki görüşün hâkim olduğu söylenebilir. Bunlardan

birincisi, “yerel”i mekânsal olarak tanımlamakta ve ulus-altı, bölgesel veya topluluk merkezli fiziksel bir yer olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, yerel barışı inşa etmek için başkentten çatışmanın yaşandığı yerlere hareket ederek etkileşimin sağlanması fikrini taşımaktadır. Diğer bir görüş ise, yerel barış inşasının belirli bir sosyal alan ve aktör kümesiyle ilgili olduğu iddiasındadır. Bu yaklaşıma göre, yerel barış inşasının önemi, aşağıdan yukarıya çalışmayı ve tabanın sesini merkeze almayı ve güçlendirmeyi hedeflemesidir (Kendhammer ve Sullivan: 2022). Mevcut çalışma da, bu görüşler ışığında “yerel aktörler” olarak geleneksel aktörleri, STK’lar ve aktivistleri ile sivil katılımcıları hem ulus-altı, bölgesel ve topluluk merkezli fiziksel bir yer olarak hem de belirli bir sosyal alan ve aktör kümesi olarak kabul edip analize tabi tutmaktadır. Ayrıca, bu aktörleri barışçıl aktör olarak tanımlayarak, yerelle etkileşimin sağlanmasını ve tabanın sesini merkeze almayı hedeflemektedir.

Barışçıl aktörler, çatışmayı barışçıl şekilde yönetmeye yönelik faaliyetlerde bulunan ve çatışma çözümünde önemli rol oynayan/oynayabilen aktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama, üçüncül aktörleri de içinde barındıran geniş bir tanımlamadır. Nitekim üçüncül aktörler, çatışmaya uzak ilgisi olan dış aktörleri ifade etmektedir. Ancak, iç/yerel aktör niteliğinde olup da çatışmaya ilgi duyan barışçıl aktörler de çatışma çözümü için önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu yönüyle barışçıl aktörler, hem iç hem de dış aktörleri kapsayan ve çatışmaya yakın ya da uzak ilgisi olup, yapıcı bir şekilde yaklaşan aktörlerdir. Bu aktörler, çatışmanın tırmandırılmasından ziyade çatışmanın şiddetinin en alt seviyeye gelmesini ve ayrıca diyalog yoluyla çözülmesi için çaba sarf etmektedirler. Öyle ki, kolaylaştırıcı, arabulucu ve gözlemci gibi roller üstlenerek çatışan aktörleri müzakere masasında tutmaya çabalamaktadırlar. Ayrıca bu sınıflandırmada; mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (ÜİYEK) gibi çatışma mağdurları da barışçıl aktörler sınıfına dâhil edilmektedir. Çünkü bu aktörler de çatışmanın çözümü için zorlayıcı birer etken olarak ön plana çıkmakta ve çatışan tarafları çözüme yönlendirmektedir. Barışçıl aktörlerin potansiyeli hususu ise, bu aktörlerin çözüme hangi amaçlarla giriştikleri, çözüme hangi alanda ne denli katkı sunduklarını/sunabileceklerini ve barış kapasitelerinin ne olduğunu ifade etmektedir.

Yerel barışçıl aktörler, çatışma çözümünde önemli roller oynamaktadırlar. Özellikle, yerel aktörlerin çözüm sürecine olan katkılarını arttırmaya yönelik yapılan girişimler, çağdaş çatışma çözümü çalışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Nitekim Kendhammer ve Sullivan (2022)’a göre; son yıllarda, barış inşası alanı “yerele dönüş” dönemine girmiştir. Çünkü tarihsel olarak barış inşa edenler, çatışmayı çözmek için devlet merkezli veya yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla hareket etmişlerdir. Bu yaklaşımda, sadece ulusal ve uluslararası aktörler çatışma aktörü olarak değerlendirilmiş ve çözüm sadece bu aktörler üzerinden geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle bu yaklaşım, çatışmanın yerel boyutunu gözden kaçırmış ve çatışma alanında istikrarlı bir yapının kurulmasını mümkün kılmamıştır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI, t.y.) de, MENA programı araştırmaları kapsamında barış ve çatışma araştırmalarında “yerele dönüş” ile uyumlu olarak yerel düzeydeki barış ve çatışma dinamiklerine odaklanmaktadır. SIPRI’ye göre, barış inşasının uzun vadede sürdürülebilir olması, yerel ve gündelik olana odaklanmak ve dış aktörlerden gerekli desteği sağlamak ile mümkündür.

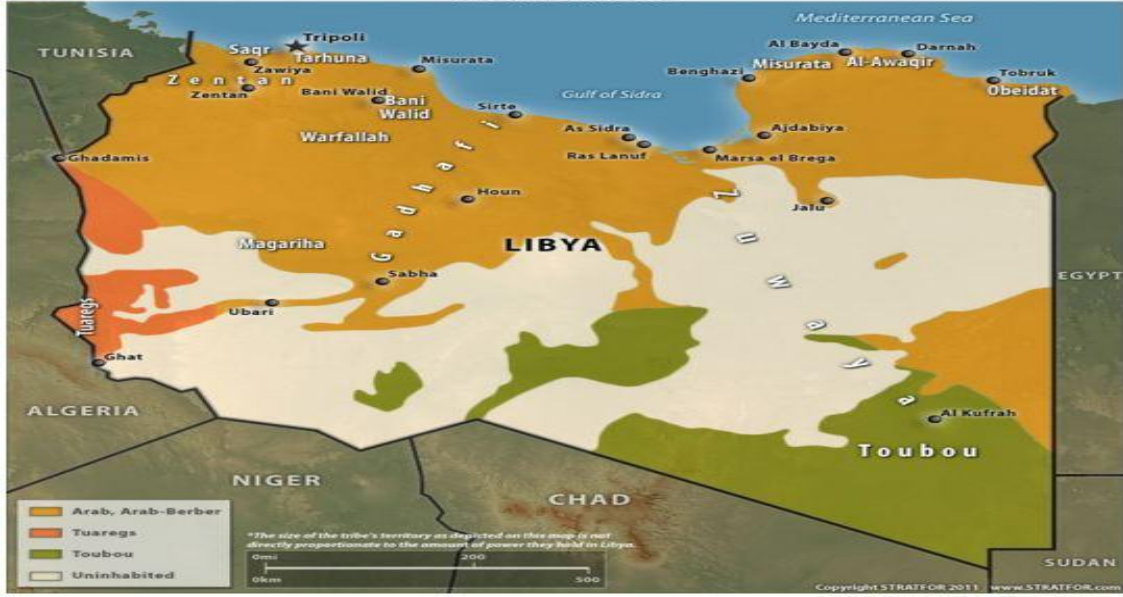
Barış süreçlerinde merkezi düzeyde teşebbüs edilen “yukarıdan aşağıya” yaklaşımına paralel olarak; “aşağıdan yukarıya” yaklaşımının da benimsenmesi, barış inşası için elzem görülmektedir. Nitekim “Yereli kucaklama hareketinin asıl nedeni, 'ulusal düzeydeki' elit aktörlerin, ulusal düzeyde bir çatışma çözümünü gerçekleştirme vizyonunu veya kapasitesini göstermedeki başarısızlığını kabul etmesi” (Bell, 2021: 13, 14) olarak değerlendirilse de, ulusal düzeydeki aktörleri göz ardı ederek sadece yerel düzeydeki aktörlere odaklanmak ilgili ülkenin parçalanmasını tetikleyebilir. Bundan dolayı, yerel düzeydeki barışçıl aktörlerin sürece aynı paralelde dâhil edilmesi daha kapsamlı bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle, Libya örneğinde de bu yaklaşım önem kazanmaktadır. Libya'daki yerel ve ulusal çatışma dinamikleri genel olarak etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşim, yerel ve ulusal barışı olumsuz yönde etkilediği gibi olumlu yönde de etkilemiştir. Nitekim yerel çatışmalar ulusal çatışmayı tetiklediği gibi, yerel barış süreçleri ulusal barışa zemin hazırlamıştır (Thornton, 2021: 23). Öyle ki, Libya'daki bazı gruplar arası anlaşmalar aynı anda hem ulusal hem de yerel nitelikte ve bu minvaldeki yerel barış anlaşmaları, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel olan, daha geniş bir sistemin parçası olarak ön plana çıkmaktadır (Bell vd., 2021: 12, 14). Bu minvalde, geleneksel aktörler, STK'lar ve sivil katılımcılar gibi barışçıl aktörler, Libya'daki çözüm sürecinde yerel düzeyde etkin olan/olabilecek aktörler olarak değerlendirilmektedir.

2. Libya'daki Yerel Barışçıl Aktörler ve Potansiyelleri

Libya'daki çatışmanın çözümünde yerel barışçıl aktörler önemli roller üstlenmekte ve barış potansiyelini taşımaktadır. Bu aktörler, yerel niteliklere sahip aktörler olup çözüm için çaba harcamışlardır. Geleneksel aktörler (aşiretler ve kanaat önderleri), STK'lar ve aktivistler ile sivil katılımcılar (mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve ÜİYEK ile kadınlar ve gençler) gibi yerel aktörler, Libya'daki çatışma sürecinde barışçıl aktörler olarak rol oynamışlardır.

2.1. Geleneksel Aktörler: Aşiretler ve Kanaat Önderleri

Libya'daki aşiretler, köklü ve devam edegelen bir toplumsal kurum olarak çatışma sürecinin önemli aktörlerinden biridir. Al-Shadeedi ve Ezzeddine'nin belirttiği gibi; “Libya'daki aşiret (qabila) yapısı, eski ve durağan bir sosyal yapı olarak değil, çok çeşitli sosyal organizasyonları içerebilen sürekli değişen bir varlık olarak anlaşılmalıdır.”. Öyle ki, Libya halkı için aşiretler, hayati öneme sahiptir. Toplam nüfusun yaklaşık %90'ı bir aşirete organik olarak bağlıdır (Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 2). Ayrıca, yüz kırk civarında belli büyüklükte aşiret olmakla birlikte, bunlardan otuz/kırkı ülkede etkin konumdadır. Bu etkinlikleri, devletin oluşum sürecinde hem merkezi hem de engelleyici unsur olmasına yol açmaktadır. Şöyle ki, aşiretler, çatışma sürecinde kilit aktör haline gelerek milislerin kontrolünden çatışmaları tırmandırmaya veya azaltmaya kadar geniş bir yelpazede önemli roller oynamıştır (Tok ve Cebe, 2020: 1).

Harita 1: Libya'daki Aşiretler

Kaynak: Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 12.

Harita 1'de görüldüğü gibi, Libya'nın çeşitli yerlerinde belli başlı aşiretlerin etkin olduğu kontrol alanları vardır. Özellikle, Libya'nın doğusu olan Sireniyka, aşiret bağlarının en güçlü olduğu bölgedir. Bu yönüyle aşiretler ağırlıklı olarak bu bölgede yer almaktadır. Ayrıca, Libya'nın güneyinde Tuareg ve Tebu gibi yaşam alanları komşu ülkelere kadar yayılan aşiretler de mevcuttur. Bu yönüyle aşiretler, iç politikada etkili olduğu gibi dış politikada da etkilidirler (V. Chuprygin, A. Chuprygina ve Matrosov, 2019: 166). Libya'daki çatışma sürecinde etkili olan aşiretler ve bunların bölgesel konumları şöyledir:

- Libya'nın batısında (Trablus bölgesinde): Varfalla, Tarhuna, Kaddafa, Zintan, Varşafana, Berberiler (Amazigler) ve Avakir aşireti;
- Libya'nın doğusunda (Sireniyka bölgesinde): Zuvaya, Fercan, Ubeydat, Baragisa, Varfalla ve Avakir aşireti;
- Libya'nın güneyinde (Fizan ve güneydoğu bölgesinde): Tebu, Evlad Süleyman, Tuaregler, Mağariha, Varfalla ve Zintan gibi aşiretler (Tok ve Cebe, 2020: 4-12; Lamma, 2017: 11-20).

İkinci iç savaş her ne kadar UMH ve Hafter güçleri arasında yaşanmışsa da, çatışmanın tırmanmasında aşiretlerin tutum ve davranışları da önemli rol oynamıştır. Nitekim aşiretler, bu süreçte üç farklı tutum ve davranış sergilemişlerdir. Bunlardan *birincisi*, aşiretler arasındaki çekişmeler; Tebu, Tuareg, Varfalla ve Evlad-ı Süleyman aşiretleri arasında devam edegelen yasadışı ticareti kontrol etme rekabeti, Varşafana ve Zintanlı aşiretleri arasındaki mücadele ve Kaddafi döneminde önemli güç sahibi olan aşiretlere (Kaddafa, Varşafana, Magarha ve Tarhuna gibi) karşın intikam saldırıları buna örnektir. *İkincisi*, iki ana aktörden birine (UMH ya da Hafter güçlerine) destek çıkararak eklemleme; bu süreçte, bazı aşiretler bütüncül bir yapı gibi davranış sergileyerek UMH ya da Hafter güçlerinden birine taraf oldukları gibi, bazı aşiretler ise parçalı bir yapı gibi davranış sergilemişlerdir. Örneğin; Varfalla, Zintan ve Varşafana gibi aşiretler kendi

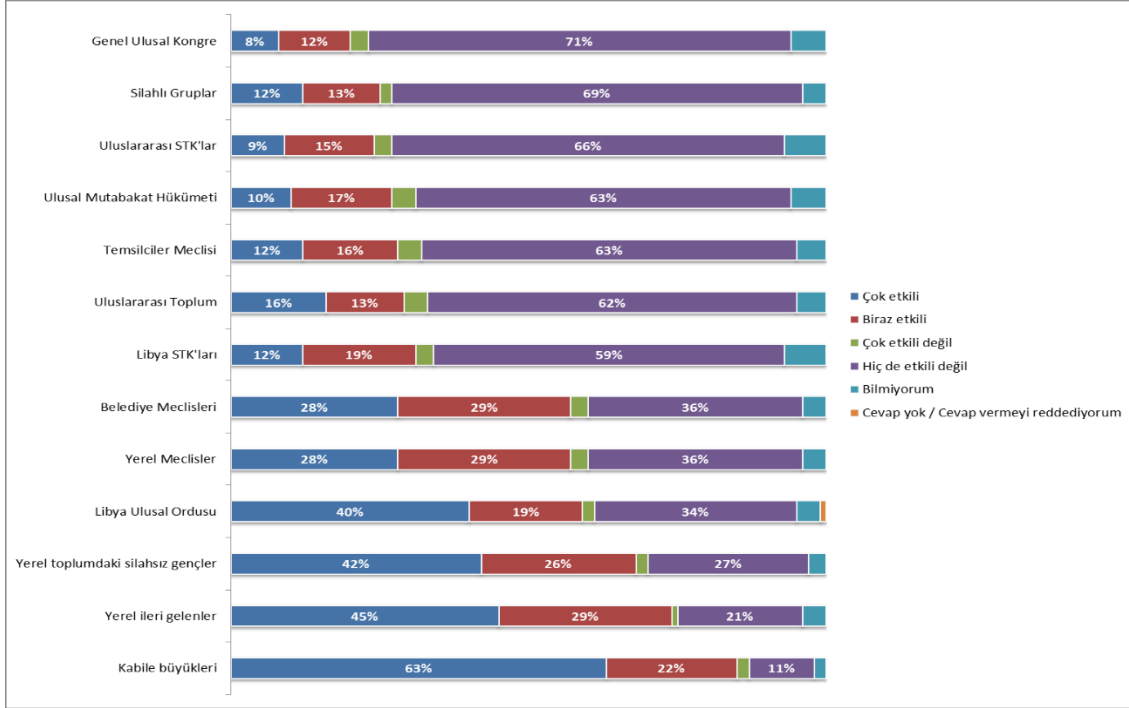
içlerinde bölünerek bir kısmı UMH’ye, bir kısmı da Hafter güçlerine taraf olmuştur. Üçüncüsü ise, federalizm çabası; bazı aşiretler üniter yapıdan ziyade federal yapı için mücadele etmiştir. Avakir, Mağariba ve Hassi aşiretleri buna örnektir (Tok ve Cebe, 2020: 4-12; Mezran ve Varvelli, 2017: 17; Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 8-9).

Aşiretlerin tutum ve davranışları *pozisyonlarını* belirlemiştir. Bu yönüyle aşiretler, ağırlıklı olarak ana aktörlerin bir bileşeni olarak hareket etmiş olsalar da, kendi çıkarlarını ana aktörler üzerinden elde etmeye çabalamışlardır. Nitekim aşiretler *çıklarları* için, ana aktörleri bir araç olarak görmüşlerdir. Yönetim, ekonomi ve güvenlik alanlarında daha çok kazanım ve destek elde etmek için aşiret çıkarlarını, ulusal çıkarların önünde görmüşlerdir. Bu çıkarları doğrultusunda, ana aktörlerden birine olan taraftarlıkları konjoktörel olarak değişkenlik gösterebilmiştir. Örneğin; Tuareg kabileleri, öncesinde Hafter’e taraf olmuşlar da, Hafter güçlerinin Trablus saldırısında başarısız olmasıyla UMH’yi desteklemeye başlamışlardır (“Aşiretler Ülkesi Libya’da”, 2020). Aynı şekilde Zintan aşiretine mensup İdris Madi liderliğindeki grup, UMH’nin ilerleme göstermesiyle Hafter’e verdikleri desteği geri çekmişlerdir (Tok ve Cebe, 2020: 6). Aşiretlerin çatışmalı pozisyonlarında belirleyici olan çıkarlar; silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi suç faaliyetleriyle de şekillenmiştir. Nitekim bu faaliyetler, aşiretler için önemli gelir kaynaklarına dönüşmüştür (bknz. Shaw ve Mangan, 2014). Sonuç olarak, aşiretlerin Libya halkı için yansıttığı temel *ihtiyaçlar*; korunma, hizmet alma, geçinme, güven ve istikrarlı sosyal ve siyasi kurumların yerine getirilmesidir. Nitekim Clingendael anket verileri, aşiretlerin konumlandıkları bölgede koruma ve güvenlik sağlamada ana aktör olarak ön plana çıktıklarını göstermektedir. Ayrıca, güven ve hizmet sağlama konularında devletin bıraktığı boşluğu doldurma konusunda önemli bir yapı olarak da işlev gördüğü vurgulanmaktadır (Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 6; anket için bknz. Clingendael, 2018).

Aşiretler ve kanaat önderleri, Libya krizini tırmandırmaya yönelik kilit birer aktör oldukları gibi, krizin çözülmesinde de kilit birer aktör konumundadırlar. Nitekim Libya toplumu tarihsel olarak, çatışma arabuluculuğu konusunda önemli geleneksel mekanizmalara sahiptir (Vericat ve Hobrara, 2018: 1). Bu mekanizmalar, Libya’nın sosyal, kültürel ve dini normlarına derinlemesine yerleşmiş durumdadır. Çatışmaları çözmeye yönelik yaşlılar, ileri gelenler, aşiret liderleri ve dini şahsiyetler gibi geleneksel yerel aktörler tarihsel olarak var ola gelmişlerdir (Vericat ve Hobrara, 2018: 6). Özellikle, Libya’daki en eski ve uzun süreli toplumsal kurumlardan biri olan aşiretler (Clingendael, 2019: 2), çatışma çözümünde önemli bir potansiyele sahiptir. Aşiretler, geleneksel olarak birçok toplumsal veya siyasi çatışma olayına müdahale etmiş ve aşiret büyükleri birçok ateşkes ve barış anlaşmaları için arabuluculuk yapmıştır. Aşiret büyükleri, her ne kadar çatışmayı doğrudan durdurma konusunda nadiren etkili olsalar da taraflar arasında iletişim kanalları oluşturma ve tartışma oturumları düzenleme konusunda daha fazla etkiye sahiptirler (Cole ve Mangan, 2016: 31). Bu bağlamda, ulusal uzlaşının başarılı bir şekilde sağlanması için aşiretlerin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu ve aşiretler olmadan ulusal uzlaşmanın olamayacağı vurgulanmaktadır (Fraihat, 2016: 217).

Altai Consulting tarafından 2017’de Libya’daki uzlaşma algısını anlamaya yönelik yapılan bir ankette, “Aşağıdaki aktörlerin gruplar arasındaki çatışmayı çözmeye ne kadar etkili olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna, Şekil 2’de da gösterildiği gibi

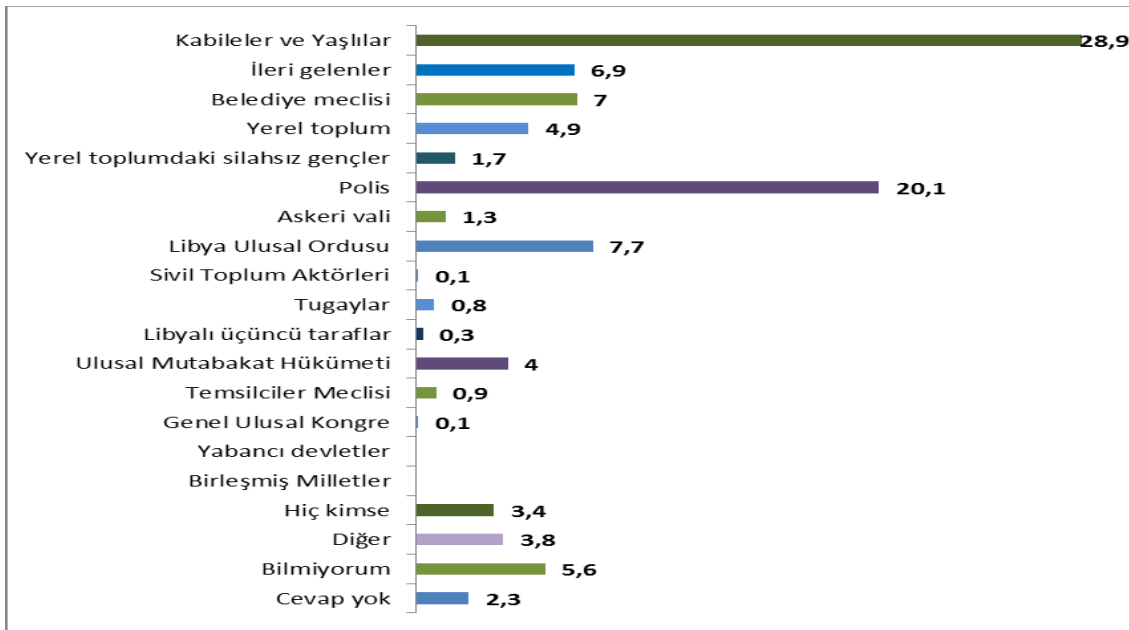
katılımcıların yüzde 63'ü aşiret büyüklerinin, yüzde 45'i ise yereldeki ileri gelenlerin çatışmaları çözmede "çok etkili" olduğunu belirtmiştir.

Şekil 2: Uzlaşmada çeşitli aktörlerin algılanan etkinliği

Kaynak: Altai Consulting, 2017: 55.

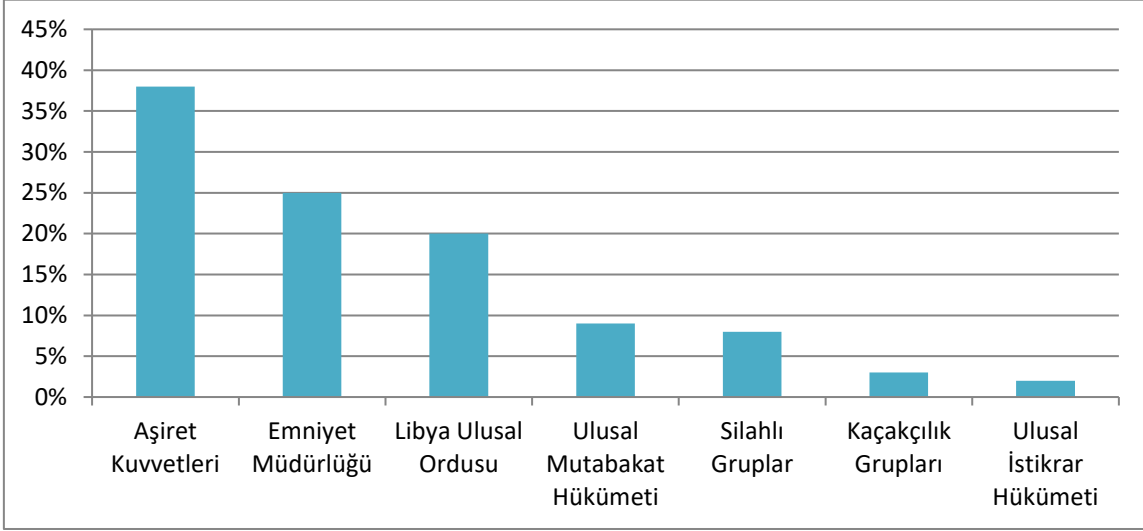
Anketteki diğer bir araştırma sorusu ise; "Bölgenizdeki çatışmayı çözme konusunda asıl sorumluluğun kimde olması gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusu olmuştur ki, bu bağlamda çatışmanın çözümü için tercih edilen aktörlerin kim olduğu ölçülmüştür. Şekil 3'de de gösterildiği gibi, katılımcılar 30 üzerinden 28,9 puan ile aşiretler ve yaşlıları çatışma çözümü için tercih etmişlerdir.

Şekil 3: Çatışmanın çözümü için tercih edilen aktör, Libya (n=2,086)

Kaynak: Altai Consulting, 2017: 56.

2018'in ilk yarısında ortaya konulan Clingendael (2019: 6) araştırması verilerine göre de, aşiretlerin yerel düzeyde ana güvenlik sağlayıcıları olarak değerlendirildiği ve Şekil 4'de de gösterildiği gibi, ankete katılanların yüzde 38'i kendi bölgelerindeki koruma sorumluluğunun aşiretlerde olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönüyle Libya'da aşiretler, meşru koruyucular ve güvenlik sağlayıcıları olarak algılanmaktadır.

Şekil 4: Farklı (devlet dışı) silahlı aktörleri koruma sağlayıcı olarak tanımlayan katılımcıların yüzdesi

Kaynak: Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 6.

Cole ve Manganın yaptıkları araştırmaya göre ise, katılımcıların yüzde 73'ü aşiret büyüklerinin farklı kabileler arasındaki uyumu sağlamada önemli bir role sahip olduğunu düşünmekte, yüzde 37'si ise bunu çok önemli olarak değerlendirmektedir (Cole ve Mangan, 2016: 31). Libya'daki aşiretler ve önde gelenleri (liderler, büyükler ve yaşlılar gibi) çatışma çözümünde; çatışmayı durdurma, intikam döngüsünü kırma, güvenliği sağlama (Fraihat, 2016: 217-218), en önemli ve meşru koruyucular olarak ön plana çıkma, arabuluculuk ve uzlaşma mekanizmaları hizmetini görme (Clingendael, 2019: 6-7), adalet ve barışı sağlama, ateşkesi sağlama, mahkum takasına aracılık etme ve acil sigorta poliçesi (Cole ve Mangan, 2016: 11, 31, 36) gibi roller üstlenerek çatışmanın çözümünde önemli yer edinmektedir.

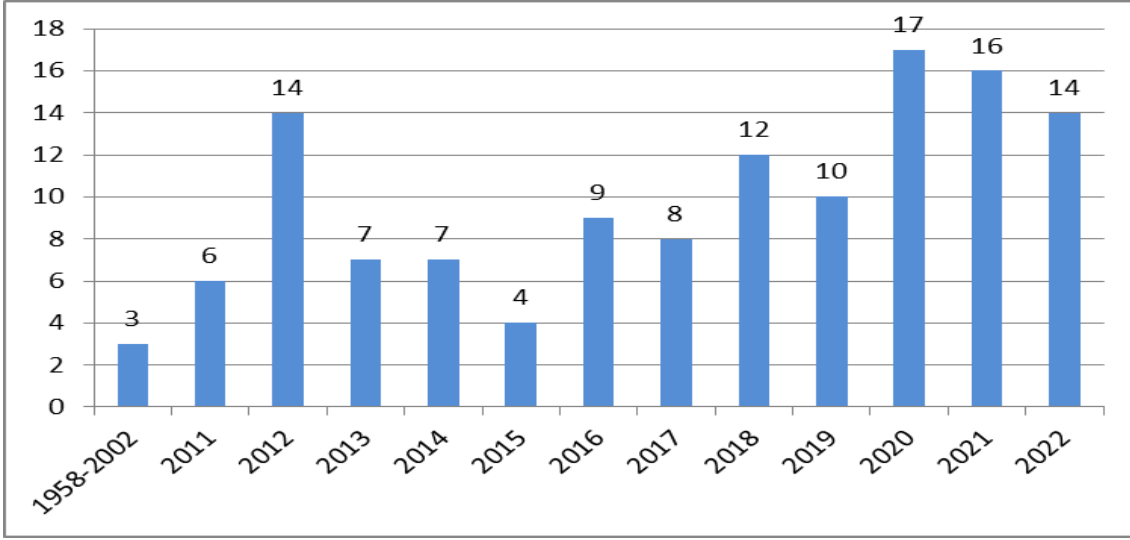
Aşiretlerin güvenlik, adalet ve barışı sağlama gibi alanlarda yer edinmeleri yeni bir anlayış olmayıp her zaman Libya'da varlığını korumuştur. Örneğin; 1894-2011 yılları arasında yürürlükte olan Midi-Midi Paktı, Libya'daki Tuareg ve Tebu azınlıkları arasındaki barışçıl ilişkileri güvence altına almıştır (Thornton, 2021: 23). Nisan 1946'da yapılan el-Harabi antlaşmasıyla Sirenayka'daki aşiretler, aralarındaki düşmanlıkları ve çatışmaları sonlandırmışlardır (Vericat ve Hobrara, 2018: 5). 2011 sonrasında da Libya'daki çatışmalı süreçte, aşiretlerin çatışmaları çözme yöntemi olan Urf, devletin bıraktığı boşluğu doldurmak ve iç savaşın gerçekleriyle yüzleşmek amacıyla yerleşik bir yargı sistemi görevini görmüştür. Nitekim devlet kurumlarının sorumluluklarını ve halkın beklentilerini yerine getiremediği durumlarda aşiretler, adalet ve güvenliğin

sağlanması gibi devletin üstlenmesi gereken sorumlulukları üstlenmektedirler (Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 2). Ayrıca, 2014'te ulusal düzeyde tırmanan çatışma ve devlet merkezli siyasi diyalogun bir türlü ilerleme sağlayamaması, aşiret büyüklerinin çatışma çözümü ve uzlaşma konusunda önemli birer aktör olarak daha da ön plana çıkmasına katkı sunmuştur (Altai Consulting, 2017: 11). Nitekim Genel Ulusal Kongre (GUK), Şafak Operasyonun etkisini bir dizi küçük ölçekli yerel barış antlaşmaları sayesinde kontrol altına alabilmiştir. Öyle ki Libya şafağı, Misrata şehriden, Zawiya ve Gharyan gibi batı kasabalarından, Imazighen topluluklarından, Trablus mahallelerinden, Müslüman Kardeşler'den ve eski Libya İslami Mücadele Grubu figürlerinden oluşan bir milisler karışımına dönüşmüştür (Wehrey, 2018: 182). Çoğunlukla yaşlılar, aşiret reisleri ve sivil toplum liderleri tarafından başlatılan, kolaylaştırılan ve izlenen bu anlaşmalar; Gharyan ve alAsab'a, Zawya ve Wershana, Zintan ve Sabratha, Zintan ve Zawya, Zintan ve Gharyan ve Zintan ve Kikla toplulukları arasında kabul edilmiştir (Vericat ve Hobrara, 2018: 5).

Nihayetinde aşiretlerin barış kapasiteleri, Libya'daki çatışmaların çözümünde önemli potansiyel taşımaktadır. Nitekim Libya barışı için aşiretler, hafifletici bir etkidir. Aşiretçilik, Libya'daki ana örgütleyici unsurlardan biri olarak önemini korumaktadır. Çünkü tarihsel olarak da Libya yönetim yapıları, kapsayıcı ve temsili yönetim yerine, seçilmiş kabile müttefiklerine güven duymuşlardır. Örneğin; 2011 sonrası Libya'daki çatışma sürecinde, merkezi hükümetler tarafından toprakların kontrolü, adalet ve güvenliğin sağlanması gibi sorumluluklar yerine getirilmediği zamanlarda, bu sorumlulukları aşiretler üstlenmiştir. Bu minvalde, kabile arabuluculuğu, çatışma çözümü ve uzlaşma mekanizmaları, Libya'daki barış ve siyasi istikrarı sağlamada hafifletici bir etken olarak değerlendirilmektedir (Al-Shadeedi ve Ezzeddine, 2019: 2, 10).

2.2.STK'lar ve Aktivistler

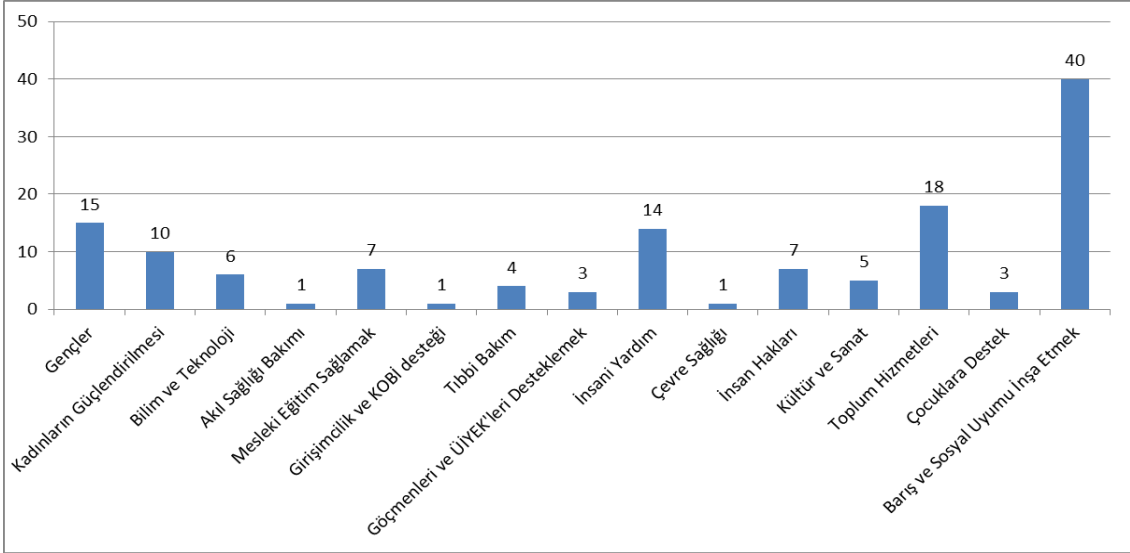
Kaddafi rejimi, Libya'da mutlak kontrolü sağlamak amacıyla sivil toplum sektörünün büyümesini engellemeye yönelik kısıtlamalar getirmişti. Ancak, 2011'de rejimin çökmesiyle birlikte, bir yıl içerisinde yüzlerce STK kurulmuştur (Fraihat, 2016: 195). Brandeis Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmaya göre, 2014 yılı itibarıyla Libya'da 2 bin STK'nın aktif olarak faaliyet gösterdiği tahmin edilmiştir. 2014 yılından sonra Libya'da güvenliğin bozulmasıyla birlikte, her ne kadar birçok STK faaliyet dışı kalmışsa da, yine de birçok aktif ve dirençli STK'nın gerek yurtiçinde gerekse de yurtdışında faaliyetlerini sürdürdüğü tespit edilmiştir (Perroux, 2015: 5). Örneğin; Libya'daki STK'ların haritalandırılmasına ilişkin 2023'de hazırlanan bir raporda, 420 STK tespit edilmiştir. Ancak, bu STK'lardan belirli koşulları yerine getiren ve insani yardım, mesleki eğitim ve barış inşası gibi faaliyetlere odaklanan 143 STK belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Bu analiz göre, Libya'daki bu STK'lar coğrafi dağılımına göre; %39'u Güney, %30'u Doğu ve %41'i ise Batı'da yer almaktadır. Ayrıca, bu STK'lar kuruluş yıllarına göre analiz edildiğinde Şekil 5'de gösterildiği gibi; 2011 Devriminden hemen sonra pek çok STK'nın kurulduğu, 2013 ve 2014 yıllarında STK'lardaki artışın yavaşladığı ve gerilediği, 2015 yılından sonra ise hafif bir iyileşmenin olduğu tespit edilmiştir (UNDP, 2023: 2, 5-6).

Şekil 5: Kuruluş Yıllarına Göre Libya'daki STK'ların Sayısı

Kaynak: UNDP, 2023: 6.

Libyalı STK'ların faaliyet alanları kendi bölgeleriyle sınırlı kalmamış ulusal ve uluslararası alanlara da yayılmıştır. Libya'daki STK'lar, gençlik, kadın, hayır kurumu, medya, çatışma çözümü ve siyaset gibi alanlara ilişkin olarak kurulmuşlardır (Fraihat, 2016: 195). STK'lar genel olarak, geçim kaynaklarının iyileştirilmesi, yerel ekonomik kaynakların desteklenmesi, halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve ülkedeki ekonomik ve sosyal zorlukların çözülmesine yardımcı olma konusunda çok önemli potansiyellere sahip olmuşlardır (UNDP, 2023: 2). Özellikle, haritalanan Libya'daki STK'ların faaliyet alanları incelendiğinde, Şekil 6'da gösterildiği gibi, barış ve sosyal uyumu inşa etmeye yönelik çalışan kurumların daha fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 6: Libya'daki STK'ların Faaliyet alanları

Kaynak: UNDP, 2023: 5.

Libyalı STK'lar, barış inşası odaklı tabandan gelmeleri nedeniyle temeli sağlam, kapsayıcı ve birliği teşvik eden yapılarıyla ulusal istikrar ve demokratik reform için

önemli birer fırsat penceresini oluşturmaktadır. STK'lar, Libya'daki barış inşası kazanımlarının yatay ve dikey yönlü genişlemesinde etkili olmuşlardır. *Yatay genişlemede*, STK'ların barış inşasındaki kazanımlarının diğer topluluk ve kurumları da etkilemesi ile ilgili olmuştur. Bu genişlemede STK'lar, anlaşmazlıkların çözümü, anayasa yazımı ve ÜYEEK'lerin yeniden yerleştirilmesi gibi barış ve siyasi geçişi teşvik eden bir rol üstlenmiştir. Örneğin; STK'ların girişimleriyle yapılan Ubari'deki kabileler arası pazar projesi, bir şehrin yeniden canlanması ve ticaret yoluyla normalleşme gibi kapsayıcı bir alan sunmuştur. Ubari'deki bu pazar projesi, yerel halka sunduğu etkileşim ve ticaret, ulusal düzeydeki barış süreçleri ve zor durumdaki bir ekonomide bile yerel düzeyde barış inşası kazanımlarının elde edilebileceğini göstermiştir. Bu Ubari modeli, yakınlardaki bir şehir olan Sebha şehrine de ilham vermiş ve orada da benzer bir barış inşa etme projesinin yürütülmesine ilham kaynağı olmuştur. STK'ların toplum temelli projeleri ve gruplar arası işbirliği ile ilgili girişimleri, yerel çaresizliğin ve sonrasında yaşanan yerinden edilmelerin azaltılmasına yardımcı olmakla birlikte, STK üyeleri arasındaki genel toplumsal güveni de arttırmıştır (Tomusiak ve Miller, 2022). Nitekim “genelleştirilmiş güven, dış gruba, yani kişinin doğrudan tanımadığı insanlara kadar uzanan güven” olarak tanımlanmaktadır. Libyalı STK'ların çoğunluğu da diğer gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde olmaları ve kendi şehirlerinin ötesinde olan faaliyetleri de desteklemeleri, STK üyesi olmayan Libyalılara kıyasen STK üyesi Libyalılar arasındaki genelleştirilmiş güvenin yüksek düzeyde seyretmesine imkân sağlamıştır. Öyle ki, yapılan bir ankete göre, STK liderlerinin %23'ü çoğu insana güvenebileceklerine inanmakta iken, Libya'nın genel nüfusu arasında bu oran yalnızca %11'di. Nihayetinde, günlük sivil toplum girişimleri, bölünmüş Libya toplumları arasında köprü kurmak için gerekli olan güveni ve sosyal uyumu inşa etmektedir. STK'lar, bölünmüş toplulukları çoğulcu bir ulus olarak birleştirmekte, Libyalıların modern bir devletin vatandaşı olarak hazırlanmasına destek sağlamakta ve bireyciliğe ve hoşgörüsüzlüğe karşı güçlü bir panzehir olarak değerlendirilmektedir (Perroux, 2015: 6).

Libya'daki STK liderliğindeki barış inşası kazanımlarının *dikey genişlemesi* ise, ulusal kurumları etkileme ve diyalog kanallarını canlı tutma ile ilgiliydi. Örneğin; 2018'de STK'lar BM destekli Libya Ulusal Konferans Sürecinin başlatılmasını sağlayarak, mümkün olduğunca çok sayıda Libyalının kendi gelecekleri hakkında söz sahibi olmalarını sağlayacak geniş tabanlı diyalog temelli bir istişare sürecinin sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Diyalog temelli bu girişim, 2020'de BM liderliğindeki Libya Siyasi Diyalog Forumu'nu başlatmak için yeterli bir ivme kazandırmıştır (Tomusiak ve Miller, 2022). Aynı zamanda Libya sivil toplumu, devlet-vatandaş diyalogunu geliştirmek için de önemli girişimlerde bulunmuştur. Örneğin; gençler tarafından kurulan Trablus merkezli H2O Ekibi ve Bingazi merkezli Bokra Gençlik Örgütü tarafından faaliyete sokulan “GNC'ye Göz At” projesi, bir internet platformu olarak iki yıl boyunca yasama organının tartışmalarını ve kararlarını sistematik bir şekilde paylaşarak, kamuoyunu bilgilendirmişlerdir. Diğer çeşitli Libyalı STK'lar da, seçimlerden önce kamuoyunu bilgilendirerek siyasi katılımı teşvik etmiştir. Ayrıca, seçmenler ve adaylar arasında toplantılar, tartışma oturumları veya iyi niyet sözleşmeleri düzenleme gibi girişimler, vatandaşların siyasi katılımını geliştirmek için Libyalı STK'ların organize ettiği güven artırıcı tedbirlerden olmuştur (Perroux, 2015: 5).

STK’ların devletin başarısızlığını telafi etmede, hükümet işlevlerini yerine getirmede ve ulusal uzlaşımın sağlanmasındaki önemli rolü, STK’ların kültürel ve kabilesel değerlere aşına olmasının bir neticesi olarak okunabilir. Bu roller ve özellikler de STK’ları barış inşası çalışmalarının önemli bir parçası yapmakta ve müdahalelerini daha etkili kılmaktadır. Örnek olarak; Libya Şura ve Akil Adamlar Konseyi’nde yer alan Hüseyin el-Habbouni ve Abdalnaser İbrahim Obaidi, daha çok gönüllü olarak, doğudaki Tobruk kasabasından Trablus’a ve batı Nafusa Dağları’na seyahatlerde bulunarak yerel kabileler arasındaki ihtilafları çözmek için önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Öyle ki, Nafusa Dağları’ndaki Zintan ve Maşayşa kabileleri arasındaki tartışmalı topraklar ve Maşayşa kabilesinin eski rejimle olan ittifak iddiası nedeniyle yaşanan çatışmalara ilişkin Konsey, taraflara yerel geleneklere ve normlara uygun çözümler önererek müdahil olmuş ve neticesinde şiddetin sona ermesini ve tüm tutsakların serbest bırakılmasını başarılı bir şekilde müzakere etmiştir. Ayrıca Konsey, çatışma konularını ele almak için hakem heyeti kurmuş ve anlaşmayı daha geniş çapta uygulanabilir kılmak için de eski rejimle ittifakı olduğu iddia edilen başka Nafusa aşiret kollarını da anlaşmaya dâhil etmiştir. Buna benzer bir örnek Sınır Tanımayan Libya Derneği’dir. Dernek, barış inşası ve çatışma için geleneksel devlet işlevlerini üstlenmiş ve Zewara, Raqdaleen ve Aljmayyel kasabaları arasındaki çatışmanın sona ermesinde etkili olmuştur. Zewara, Devrimi destekleyen taraf; diğer iki kasaba da eski rejimle ittifakı olduğu iddiasını taşıyan taraf olarak çatışmışlardır. Nihayetinde Dernek, çatışmaya müdahale ederek, savaşın sona ermesini ve mahkûm takasının gerçekleştirilmesini sağlamıştır (Fraihat, 2016: 196-197).

Aktivist Wafa Tayyeb al-Naas’ın girişimleri de, devlet başarısızlığını telafi etme ve ulusal uzlaşmayı sağlama konularında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Al-Naas, rejimin çökmesinden hemen sonra Trablus’ta Anlayış ve Ulusal Uzlaşma Derneği’ni kurarak, Trablus’taki Kaddafi yandaşlarının yaşadığı Abu Salim mahallesine yönelik temel insani yardımlar sağlamıştır. Dernek, yiyecek, battaniye gibi temel yardımlar sağladığı gibi eğitim ve öğretim programları da düzenlemiştir. Aynı zamanda, spor etkinlikleri düzenleyerek Ebu Salim’e düşman olarak nitelendirilen diğer kabile ve kasabalardan insanları bir araya getirmiştir. Öyle ki, çatışma bölgelerinde futbol müsabakası düzenleyerek, Misrata ve Warfalla gibi tarihi ve siyasi rekabeti olan birçok şehirden takımların oluşturulup bu müsabakaya katılımını sağlayarak, düşmanca tavırların yerine işbirliğinin gelişmesine alan hazırlamıştır. Ayrıca Dernek, güney Libya’ya ve Libyalı mültecilere yönelik de girişimlerde bulunmuş ve Tuaregler gibi kabileler ve Ghademes gibi kasabalar arasında uzlaşmaların olmasını kolaylaştırmıştır (Fraihat, 2016: 197-198).

Nihai olarak Libyalı STK’lar, yerelde yaygın ve daha geniş girişimlerde bulunarak “aşağıdan yukarıya” güçlü bir etki oluşturdukları gibi, yönetimleri zorlayıcı veya teşvik edici girişimlerde bulunarak da “yukarıdan aşağıya” bir etki oluşturma potansiyelini taşımaktadır. Libyalı STK’lar, devletin yetersiz kaldığı yerlerde ve barış ve çatışma çözümü gibi alanlarda önemli bir aktör olarak ön plana çıkmış ve etkili faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu yönüyle STK’lar, barışçıl aktörler olarak çözüme katkı sağlamışlardır.

2.3.Sivil Katılımcılar: Mülteciler ile Kadınlar ve Gençler

Çatışmaların çözümünde önemli diğer bir yerel barışçıl aktör de sivil katılımcılardır. Sivil katılımcılar, hem çatışmanın birer mağduru hem de nihai sonucudur. Bu yönüyle, çözüme yönelik diğer barışçıl aktörleri ve uluslararası toplumu harekete geçirmeye iten bir faktör olarak çözüm sürecinde önemli rol oynamaktadır. Nitekim sivil katılımcılar olarak nitelenen mülteciler, sığınmacılar, göçmenler, ÜİYEK'ler ile kadınlar ve gençler çatışmadan en fazla etkilenen kesimler olarak, çözüm ve istikrara çok daha fazla muhtaç olmakta ve barış inşasında kilit birer aktör mahiyetini taşımaktadırlar. Libya'daki çatışmada sivil katılımcıların çözüm ve barış inşasındaki rolü bu yönüyle önemlidir. Bu minvalde, Libya'daki barışçıl aktörlerden olan sivil katılımcılar: mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve ÜİYEK'ler ile kadınlar ve gençler olarak gruplandırılıp analize tabi tutulması elzem görülmektedir.

Mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve ÜİYEK'ler; bu grup, Libya içinde veya Libya dışında koruma riski yüksek olan kesimleri barındırmaktadır. Barınmaya, sağlık hizmetlerine, yeme-içmeye, eğitime ve güvenliğe çok fazla ihtiyaç duyan bu kesimler için çözümler geliştirmek, önemli birer yükümlülük barındırmaktadır. Bu yükümlülükleri yerine getirmek için barışçıl aktörler, bu minvaldeki insanlık dramını çokça işlemekte ve çözüm için tarafları teşvik etmekte veya kamuoyu baskısıyla tarafları çözüme zorlamaktadır. Nitekim 2022 verilerine göre, Libya'da 134.787 ÜİYEK, 695.516 geri dönen kişi ve 40.540 BMMYK'ye kayıtlı sığınmacı ve mülteci bulunmaktadır. Bunlara yönelik yapılan faaliyetler, her ne kadar kısa vadede barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etse de uzun vadede daha istikrarlı bir yapının oluşturulmasını gerektirmektedir (UNHCR, 2023).

Libya, jeopolitik konumu dolayısıyla yabancı uyruklular için hem bir varış yeri hem de geçiş ülkesi olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 Mart ve Nisan arasındaki verilerine göre, Libya'da ağırlıklı olarak Nijer, Mısır, Çad, Sudan ve Nijerya gibi ülkelerden mülteci ve göçmenler bulunmuştur ("Uluslararası Af Örgütü", 2020). 2018 yılında Libya, Kuzey Afrika bölgesinde en fazla uluslararası göçmene sahip ülke olarak, 33 Afrika ve 10 Asya ve Ortadoğu ülkesi olmak üzere 44 farklı ülkeden göçmen bulundurmıştır (Maio, Sciabolazza ve Molini, 2023). Nitekim Libya, Avrupa'ya ulaşmaya çalışan Sahra Altı Afrikalılar için bir geçiş ülkesi niteliğini taşımaktadır (ACAPS, 2024). Ayrıca, yaşadığı iç savaşlarla Libya yoğun bir iç göç sorunu da yaşamış ve çatışmalardan kaynaklı ÜİYEK'lerin sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu durumlara karşılık uluslararası kuruluşlar, barışın inşası, çatışma sonrası kalkınma, yeniden inşa süreçleri ve yerinden edilmelerin çözümünde mültecilerin ve ÜİYEK'lerin daha fazla dâhil edilmeleri için çaba göstermişlerdir.

Barış inşasında önemli bir role sahip olan mülteciler, çatışma sürecinde ağır zorluklarla karşılaşan ve bu zorlukların üstesinden gelip hayatta kalanlardır. Bu yönüyle, zorluklara karşı deneyim kazanan mülteciler, barış inşa sürecine katkıda bulunmada benzersiz bir konuma sahiptirler. Nitekim mülteciler, çatışmanın negatif yönünden en çok etkilenen ve barışın ne kadar önemli ve gerekli olduğunu en iyi anlayan aktördür. Mülteciler, sahip olduğu hayat tecrübelerini topluluklar arasındaki kutuplaşmaları sona erdirmek, çatışmalara arabuluculuk yapmak ve hoşgörü ve anlayışı teşvik etmek için kullanabilirler (Deng, t.y.). BM tarafından da kabul edildiği gibi, mülteciler barışa kaçınılmaz olarak katkıda bulunan kişilerdir ve barışın inşasında doğrudan rol

oynamalıdırlar (Janmyr, 2015: 265). Ayrıca, pozitif barışı sağlamak için mültecilerin menşe ülkedeki barışı inşa etme çabalarına dahil edilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir (Janmyr, 2015: 262).

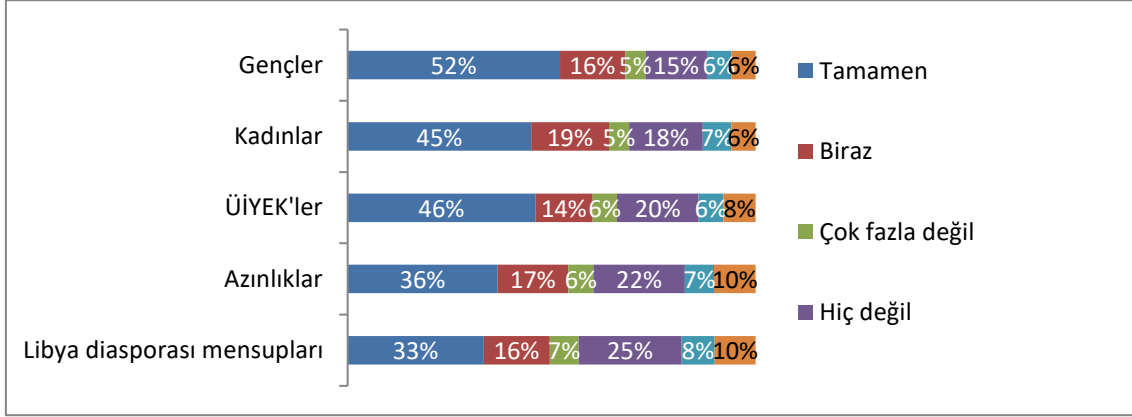
Sharpe ve Cordova (2024), mültecileri barış süreçlerinin kilit paydaşları olarak tanımlamakta ve bu süreçte mültecilerin potansiyel katkılarından yararlanmanın belli başlı fırsatları içerdiğini vurgulamaktadırlar. Bu minvalde, mültecilerin bilgi ve ilgilerini barış görüşmelerine yönlendirmek için onların arabuluculuk becerilerinin geliştirilmesi, barış görüşmelerine dâhil edilmesini sağlayacak katılımcı mekanizmaların geliştirilmesi ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) mültecilerin barış ve uzlaşma süreçlerine katılımını kolaylaştırmaya yönelik devletleri teşvik etmesi gibi hususlar bu fırsatlardan yararlanmayı içermektedir. Nitekim mültecilerin barış görüşmelerine dâhil edilmesi, barış inşa sürecini iki şekilde güçlendirebilir. Bunlardan birincisi, çatışmaların nedenlerini ve sonuçlarını daha kapsamlı ele alabilen mülteciler barış anlaşmalarının geliştirilmesine katkıda bulunabilir; ikinci olarak da, mülteciler anlaşmanın uygulanmasına yardımcı olabilirler. Bundan dolayı uluslararası toplum, mültecilerin barış sürecinde belirleyici bir rol oynayabilecek kilit paydaşlar olarak tanınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kadınlar ve gençler; önemli zorluklara ve kısıtlanmalara maruz kalan kadınlar ve şiddetli çatışmalarda önemli birer çatışma aktörü olarak ön plana çıkan gençler, çatışma çözümünde önemli birer barışçıl aktör olma potansiyelini taşımaktadırlar. Libya'daki barış süreçlerine özellikle kadınların ve gençlerin katılımı sınırlı kalmaktadır (Arab.org). Kadınların yerel arabuluculukta geri planda kalması, Libya toplumundaki aşiret yapılanmasına dayandırılmaktadır. Nitekim kadınlar, geleneksel olarak da çatışma arabuluculuk mekanizmasının bir parçası olarak kabul edilmemişlerdir. Ancak kadınlar, bu kabile arabuluculuk mekanizmalarının dışında arabuluculukta rol oynama fırsatlarına sahiptirler. Bu konuda BM gibi uluslararası örgütler, kadınların siyasi sürece ve kamu kurumlarına daha geniş katılımını teşvik etmekte ve demokratik geçiş, çatışma çözümü ve barış inşası ile ilgili tüm faaliyetlerde kadınların tam, eşit ve etkili katılımını sağlamak için rollerini arttırmaya çabalamaktadır (Vericat ve Hobrara, 2018: 19).

Kadınlar, önemli zorluklar ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmalarına rağmen ulusal uzlaşmada önemli bir yer edindiler. Örneğin; Karar Almada Kadınları Destekleme Derneği, bir lobi olarak Libya'daki çatışma çözümü ve ulusal uzlaşma süreçlerine kadınların dâhil edilmesi için çaba göstermiştir. 2011 yılında kurulan Libya Kadın Barış Platformu da, 2015'te ülkede kötüleşen güvenlik durumuna karşın ülkedeki istikrarsızlığın nedenlerini ve sorunlarını ele alan girişimler gerçekleştirerek, kadınların geçiş ve ulusal uzlaşma süreçlerinde aktif rol almaları için çabalamıştır (Fraihat, 2016: 205-206). Bunlara benzer birçok farklı Libyalı STK da, kadınların kamusal alanda güçlendirilmesi ve kamusal alana katılımlarının artırılması için farklı girişimlerde bulunmuşlardır. Nitekim Libyalı Kadınların Anayasal Hakları, Dastoor ve Silphium projesi gibi projeler; kadınları anayasa hazırlama sürecine dâhil etmeye, halkın Libyalı kadınların rolüne ilişkin algısını değiştirmeye ve kadınların ekonomide, toplumda ve politikada aktif rol oynamalarına yönelik çabaların birer ürünüdür (Perroux, 2015: 6).

Libyalı gençler, şiddetin itici güçleri olarak damgalandığı gibi yerel uzlaşma girişimlerinde temsil edilemediklerini hissetme olasılıkları daha yüksek olmuştur. Ancak, genel olarak Libyalılar, kadınların ve gençlerin uzlaşma girişimlerinden

tamamen dışlanmadıkları dair görüş belirtmişlerdir. Nitekim Altai Consulting'in anketinde yer alan "aşağıdaki grupların ulusal düzeydeki uzlaşma girişimlerine dâhil olup olmadıklarını söyleyebilir misiniz?" sorusuna, Şekil 7'de de gösterildiği gibi, Libyalıların yüzde 52'si gençlerin ve yüzde 45'i kadınların ulusal düzeydeki uzlaşma girişimlerine 'tamamen' dâhil edildiklerini savunmuşlardır. Ayrıca, Şekil 2'de de gösterildiği gibi, ankete katılanların yüzde 45'i yerel toplumdaki silahlı gençlerin çatışmaları çözmede çok etkili olacağını savunmuştur.

Şekil 7: Kadınların ve Gençlerin Ulusal Düzeydeki Uzlaşma Girişimlerine Dâhil Olup Olmaması

Kaynakça: Altai Consulting, 2017: 47.

Nihayetinde, kadınların ve gençlerin uzlaşmaya dâhil edilmesine yönelik farkındalığın yaygınlaştırılması, Libya toplumundaki rolleri hakkında kamuoyunda tartışmanın teşvik edilmesi, kapsayıcılıklarını arttırmak için çatışma önleme eğitimlerinin verilmesi ve gençleri uzlaşma girişimlerine teşvik etmek için silahlılaşma ve savaşçıları yeniden topluma kazandırmaya yönelik girişimlerin olması önem taşımaktadır (Altai Consulting, 2017: 7).

Sonuç

Libya krizinin çözümünde ve kalıcı ve sürdürülebilir bir barış ortamının sağlanmasında, yerel aktörlerin barışçıl birer aktör olarak önemli rollere sahip oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda, çalışmadaki nitel ve nicel veriler dikkate alındığında, Libya'daki aşiretler ve kanaat önderleri, STK'lar ve aktivistler ile mülteciler ve kadınlar ve gençler gibi 'yerel' mahiyetteki aktörler, çatışma çözümünde "aşağıdan-yukarıya" bir etki oluşturma potansiyelini taşımakta oldukları sonucuna varılmaktadır. Bu yönüyle, bu aktörlere Libya'daki çatışma çözümü veya barış inşası sürecinde merkezi bir rol verilmesi ve çatışmayı önlemede sorumluluğun onlarla da paylaşılması, Libya için pozitif barış ortamının sağlanmasını mümkün kılacaktır. Nitekim şiddetli çatışmaların yaşandığı yerlerde, güvenlik ve istikrarın sağlanması yükümlülüğü ulusal aktör veya devletten ziyade yerel aktörlerde olduğu algısı daha baskın olmaktadır.

Libya'da ulusal uzlaşının sağlanmasında da kilit aktör olarak değerlendirilen yerel aktörler, ulusal ve/veya uluslararası aktörlerin üstenci tavır veya girişimlerinden ziyade, dar alan veya topluluklarda Libyalıların temel ihtiyaçlarını daha verimli bir şekilde tespit etme ve ona göre pozisyon belirleme ve/veya girişimlerde bulunma avantajını

barındırmaktadır. Dar alan veya topluluklara yönelik yapılan girişimler, yerelde uzlaşının sağlanmasını daha pratik hale getirdiği gibi, ulusal düzeydeki uzlaşı için de bir etki sağlama potansiyelini taşımaktadır. Bu bağlamda, yerel aktörlerin "aşağıdan-yukarıya" yaklaşımı çerçevesinde bir pozisyon belirleyebildikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, aşağıdan-yukarıya doğru geliştirdikleri etki, yukarının (ulusal ve uluslararası aktörlerin) gündemini belirlemekte ve süreci şekillendirmektedir. Böylelikle, yerel aktörlerin bu pozisyonları "yukarıdan-aşağıya" yaklaşımını tetiklemekte ve ulusal ve uluslararası aktörlerin çözüme yönelik girişimlerde bulunmalarını sağlamaktadır.

Kaynakça

- “Aşiretler Ülkesi Libya’da Darbeci Hafter’e Bir Darbe de İki En Büyük Kabileden Geldi ” (2020, 10 Haziran), *Yeni Şafak*, <https://www.yenisafak.com/dunya/asiretler-ulkesi-libyada-darbeci-haftere-bir-darbe-de-iki-en-buyuk-kabileden-geldi-3544023> (Erişim: 05.06.2024).
- “Uluslararası Af Örgütü: Libya’da mülteciler ve göçmenler savaş ve hak ihlalleri döngüsünde mahsur kaldı” (2020, 24 Eylül), *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54277642>, (Erişim: 06.06.2024).
- ACLED (2019, 29 Temmuz), “Libya Crisis”, <https://acleddata.com/crisis-profile/libya-crisis/> (Erişim: 10.07.2024).
- Afat, E. (2012, 11 Temmuz), “Libya Seçimleri: Demokratikleşme Sürecinde İlk Adım”, *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/libya-secimleri-demokratikleşme-surecinde-ilk-adim> (Erişim: 06.07.2024).
- Al-Shadeedi, A. H., ve Ezzeddine, N. (2019), “Libyan tribes in the shadows of war and peace”, Cliengendael, CRU policy Brief.
- Altai Consulting (2017), “National Reconciliation in Libya: A Baseline Survey”.
- Arab.org, “The Libyan Women’s Platform for Peace” <https://arab.org/directory/libyan-women-platform-for-peace/> (Erişim: 06.07.2024).
- Bah, A. S. (2022), “Statement by Dr. Alhaji Sarjoh Bah, Director of Conflict Management Directorate, On the Situation in Libya”, African Union: Effective Governance, Peace Dividends, 30 June, <https://w.peaceau.org/en/article/statement-by-dr-alhaji-sarjoh-bah-director-of-conflict-management-directorate-on-the-situation-in-libya>, (Erişim: 10.07.2024).
- Bell, C., Wise, L., Beaujouan, J., Epple, T., Forster, R. ve Wilson, R. (2021), “A Globalised Practice of Local Peace Agreements”, The British Academy, Local Peace Processes, s.7-14.
- Caner, C. Ve Şentürk, B. (2018), “Devrimler, “Kaos ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel ve Yapısal Bir Analiz”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, s. 45-70.
- Cheatham, A. (2022), “Ask the Experts: What Drives Libya’s Fragility?”, 31 October, <https://www.usip.org/blog/2022/10/ask-experts-what-drives-libyas-fragility> (Erişim: 12.07.2024).
- Chuprygin, A. V., Chuprygina, L. A. ve Matrosov, V. A. (2019), “Key Actors in The Libyan Conflict”, *Russia in Global Affairs*, Vol 17, No 4, October-December, Moscow, Russia, s. 157-182.
- Clingendael (2018), “Libya Local Security Governance”, https://www.clingendael.org/diversity_security_Libya/ (Erişim: 06.06.2024).

- Delahunty, H. (2022), "Towards Peace in Libya? A Gender-Responsive Analysis of The Libyan Conflict and Some Pathways Towards Gender-Inclusive Resolution", Denfer in Geopolitics Institute, Paris, January 2022
- Deng, E. (t.y.), "Refugees as agents of peace", Oxfam International, <https://globalcompactrefugees.org/good-practices/refugees-agents-peace> (Erişim: 10.07.2024).
- Düzsöz, E. (2021), "Kaos İçerisinde Düzen Arayışı: Kaddafi Dönemi ve Sonrasında Libya", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9 (2), s. 295-330.
- Fernandez-Molina, I. (2023, 12 Nisan), "Relapsing Into Deadlock: Libya's Recurring Government Splits And International Recognition Dilemmas", Elcano Royal Institute, <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/libyas-recurring-government-splits-and-international-recognition-dilemmas/> (Erişim Tarihi: 10.11.2024).
- Fraihat, I. (2016), "Unfinished Revolutions Yemen, Libya and Tunisia After The Arab Spring", Yale University Press, New Haven-London.
- Geha, C. (2016), "Civil Society and Political Reform in Lebanon and Libya", Routledge.
- Güneş, B. (2018), "Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7 (2), s. 263-291.
- Janmyr, M. (2015), "Refugees and Peace", Bailliet, C. M. ve Larsen, K. M. (edt), *Promoting Peace Through International Law*, Oxford University Press, February 2015, s.252-273.
- Kendhammer, B. ve Sullivan, R. (2022), "Peacebuilding Needs Local Partners -But How Do You Define 'Local'?", <https://www.usip.org/publications/2022/08/peacebuilding-needs-local-partners-how-do-you-define-local> (Erişim: 02.05.2024).
- Lacher, W. (2020), "Libya's fragmentation: Structure and process in violent conflict". I. B. TAURIS.
- Lamma, M. B. (2017), "The Tribal Structure in Libya: Factor for Fragmentation or Cohesion?", *Fondation Pour La Recherche Strategique*.
- Maio, M. D., Sciabolazza V. L. ve Molini, V. (2023), "Migration in Libya: A Spatial Network Analysis", *World Development*, Vol. 163, March 2023, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X22003291> (Erişim: 06.07.2024).
- Mezran, K. ve Varvelli, A. (2017), "Libyan Crisis: International Actors at Play", Mezran, K. ve Varvelli, A. (der.), *Foreign Actors in Libya's Crisis*, Atlantic Council, Milano-Italy, s.13-22.

- Ntaka, B. ve Csicsmann, L. (2021), “Non-State Armed Groups and State-Building in the Arab Region: The Case of Post-Gaddafi Libya”, *South Arican Journal of International Affairs*, Vol. 28, No. 4, s.629-649.
- Öztop, F. A. (2021), “Pandora’s Box: Updatind the Libyan Conflict Map”, *Akademik Hassasiyetler*, cilt 8, sayı 16.
- Perroux, J. L. R. (2015), “Libya’s Untold Story: Civil Society Amid Chaos”, *Middle East Brief*, Brandeis University Crown Center for Middle East Studies, No. 93, May 2015.
- Polat, F. (2015), “Libya 2015”, K. İnat (Edt.), *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Açılım Kitap, s. 383-396.
- Polat, F. (2024), “How Armed Groups Survive in Failed States: Evidence From Libya”, *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*, No: 2, p. 119-136.
- Sharpe T. ve Cordov, S. (2024), “Peacebuilding: opportunities in displacemen”, *Forced Migration Review*, <https://www.fmreview.org/sharpe-cordova/> (Erişim: 06.07.2024).
- Shaw, M. ve Mangan, F. (2014), “Illicit Trafficking and Libya’s Transition: Profits and Losses”, *United States Institute of Peace*, No: 96, February 2014.
- SIPRI (t.y.), “Local Peacebuilding And the Everday”, <https://www.sipri.org/research/conflict-peace-and-security/middle-east-and-north-africa/local-peace-and-everydat> (Erişim: 08.07.2024).
- Taşdemir, F. (2020), “Uluslararası Hukuk Perspektifinden 2011 sonrası Dönemde Libya’da De Facto Rejim ve Yeni Hükümetin Tanınması Sorunu”, *Uyumazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16, s. 375-405.
- Thornton, C. (2021), “The Libyan Carousel: The Interaction of Local and National Conflict Dynamics in Libya”, *The British Academy, Local Peace Processes*, s.22-29.
- Tok, L. ve Cebe, Ç. (2020), “Libya Aşiretleri ve Siyaset”, *Acta Fabula Çalışma Grubu*, Temmuz 2020,
- Tomusiak, A. ve Miller, R. (2022), “Grassroots Reconciliation: Civil Society’s Critical Role in Libyan Peacebuilding” *The Fund for Peace, Fragile States Index*, 08 July 2022, <https://fragilestatesindex.org/2022/07/08/grassroots-reconciliation-civil-societys-critical-role-in-libyan-peacebuilding/> (Erişim: 06.06.2024).
- UCDP (t.y.), “Libya”, <https://ucdp.uu.se/country/620> (Erişim: 08.07.2024).
- UNDP (2023), “Libyan CSOs Mapping Report”. 10 Mayıs.
- UNHCR (2023), “Libya”, <https://www.unhcr.org/countries/libya> (Erişim: 06.07.2024).

- Varvelli, A. ve Lovotti, C. (2019), "Starting From Resources: A Model for Conflict Resolution in Libya", ISPI, Analysis, 4.
- Vericat, J. S. ve Hobrara, M. (2018, Haziran), "From the Ground Up: UN Support to Local Mediation in Libya", International Peace Institute.
- Wehrey, F. (2018), "The Burning Shores: Inside The Battle For The New Libya". Farrar, Straus & Giroux.
- Winer, J. M. (2019), "Origins of The Libyan Conflict and Options for Its Resolution", Middle East Institute, Policy Paper 12.

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Yayın Tarihi: 18.01.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Geliş Tarihi : 21.06.2024
Kabul Tarihi: 14.01.2025

NATO Genişlemesinin Almanya Dış Politikasında Etkisini Güvenlik Stratejileri Açısından İnceleme

*Analysis Of The Impact Of Nato Enlargement On German's Foreign Policy In Terms Of Security
Strategies*

Gülşah Özdemir

Dr. Öğr. Üyesi,

Balıkesir Üniversitesi

Assist. Prof.

Balıkesir University

gulsah.ozdemir@balikesir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8900-2560>

Bedri Şahin

Dr.,

PHD,

sahinbedri40@googlemail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6923-760X>

Öz

Soğuk Savaş (1947-1991) döneminde Batı Bloğunu koruma misyonuyla kurulan NATO, savaş sonrası da etkin olmuş, uluslararası güvenlik ve savunma temelinde NATO genişlemesi Amerika Birleşik Devletleri isteğiyle önemli bir işlev kazanmıştır. Diğer yandan NATO'nun devamlılığının ülkeler açısından önemine Almanya kapsamında bakıldığında, Berlin Duvarı'nın yıkılması, Soğuk Savaş sonrasında kriz süreçlerinin devam etmesi gibi sorunlar, Almanya'yı özellikle de Rusya politikalarına karşı koruyacak gelişmelerin önemli olduğunu göstermektedir. Burada ise NATO, uluslararası düzeyde etkinliğini artırmak amacıyla genişleme politikasını hedef almıştır. Dolayısıyla NATO'nun genişlemesi ve etkinliğini devam ettirmesi ülkeler için, özellikle de Almanya için önemli bir yere sahiptir. Ancak özellikle Kırmızı-Yeşil koalisyonun 1998-2005 yılları arasında dış politikada güvenlik stratejilerini temel aldığı uygulamalar önemli bir yere sahiptir. NATO'nun genişleme sürecinde gerekli bütün desteği Almanya'dan göreceğine yönelik algı, Almanya'nın bu konuda önemli atılımlarda bulunmasına ortam hazırlamıştır. Genel olarak çalışmada Almanya'nın dış politikasının, Avrupa entegrasyonu ile transatlantik taahhütler arasında bir denge ile karakterize ettiği düşünüldüğünde NATO genişlemesi ve NATO'nun müttefiklerinden beklentisi karşısında Almanya'nın iç ve dış politikasını şekillendirme çabaları ele alınmış; ulusal olduğu kadar uluslararası arenada da yüksek öneme sahip terör gibi konularda Avrupa için 'çerçeve ülke' rolünü nasıl koruduğu ve Kırmızı-Yeşil koalisyon döneminde ulusal güvenliği ve uluslararası rolüne yönelik dinamikleri nasıl şekillendirdiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Genişleme Politikası, Almanya Dış Politikası, Güvenlik Stratejileri, Tehdit Algısı

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Abstract

NATO, which was established with the mission of protecting the Western Bloc during the Cold War (1947-1991), was also active after the war, and NATO expansion based on international security and defense gained an important function upon the request of the United States. On the other hand, when the importance of NATO's continuity for countries is examined within the scope of Germany, problems such as the fall of the Berlin Wall and the continuation of crisis processes after the Cold War show that developments that will protect Germany, especially against Russian policies, are essential. Here, NATO has targeted an expansion policy to increase its effectiveness at the international level. Therefore, NATO's expansion and continuation of its efficacy are essential for countries, especially for Germany. However, the Red-Green coalition's practices based on security strategies in foreign policy, especially between 1998-2005, have an essential place. The perception that NATO will receive all the necessary support from Germany in the expansion process has prepared the ground for Germany to make significant breakthroughs. Considering that Germany's foreign policy is characterized by a balance between European integration and transatlantic commitments, the study examines Germany's efforts to shape its domestic and foreign policy in the face of NATO expansion and NATO's expectations from its allies; how it maintains its role as a "framework country" for Europe on issues such as terrorism, which are of high importance both nationally and internationally, and how it shapes the dynamics of its national security and international role during the Red-Green coalition period are discussed.

Keywords: NATO, Enlargement Policy, German Foreign Policy, Security Strategies, Threat Perception.

Araştırma & Yayın Etiği/ Research & Publication Ethics

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Özdemir, G. & Şahin, B. (2024). NATO Genişlemesinin Almanya Dış Politikasında Etkisini Güvenlik Stratejileri Açısından İnceleme. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(3), 175-193. <https://doi.org/10.25272/icps.1503260>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Uluslararası gelişmeler, ülkelerin strateji ve politikalarını belirlemeleri sırasında önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin dış politikalarını şekillendirmeleri ve özellikle de güvenlikleri artırıcı uygulamaları, belirli süreçlerde farklılaşabilmektedir. Burada Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi öne çıkan kuruluşların stratejileri ve politikaları, ülkelerin dış politikalarında doğrudan etkili olabilmektedir. Örneğin NATO'nun transatlantik ve jeopolitik düzeydeki önemi, uluslararası askerî ittifak açısından belirleyici çalışmaların da NATO kapsamında yapıldığını göstermektedir. Bu askerî ittifakın genel amacı, örgüt üyelerinin dış güçlerden gelebilecek saldırıları önleyecek düzeyde çalışmalar yapmaya odaklanmaktır. Burada ise özellikle güvenlik konusunun ve bu çerçevede güvenlik stratejilerinin niteliklerini dikkatle değerlendirmek gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve müttefikleri tarafından yönetilen Batı bloğu ile Doğu Avrupa ve ötesinde etkisini kullanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında sürekli ve yoğun bir rekabetle karakterize edilen karmaşık ve çok yönlü bir iki kutuplu dünya düzeni oluşmuştur. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu çağ, birkaç on yıl boyunca, Batı ulusları ile SSCB arasında devam eden çekişmede sürekli olarak ortaya çıkan güvenlik ve savunma ile ilgili sayısız karmaşık konuya ev sahipliği yapmıştır. 20. yüzyılın sonlarında SSCB dağılması, yukarıda bahsedilen iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinin etkili bir şekilde sinyalini vermiş ve uluslararası ilişkilerde yeni ve belirsiz bir dönemi başlatmıştır. Bununla birlikte, küresel diplomasideki müteakip gelişmeler ve uluslararası ortamın değişen dinamikleri incelendiğinde, Fransa'nın NATO'nun "beyin ölümü gerçekleşmiş" durumda olduğu yönündeki kışkırtıcı iddiasına rağmen, bu askerî ittifakın bir kez daha kalıcı önemini ve ilgisini gösterdiği açıktır.

Avrupa Güvenlik Mimarisi ve NATO Müttefikliği minvalinde değerlendirme yapmak gerekirse, çağdaş söylemde, özellikle gelişen Avrupa güvenlik mimarisi bağlamında, NATO üye ülkelerinden derinden etkilenen güç dinamiklerinin yeniden hizalanmasının bir sonucu olarak jeopolitik manzaranın önemli bir dönüşüm geçirdiği ve böylece yeni kurulan çok kutuplu dünya düzeninde ittifak çerçevesi dışında var olan uluslarla diplomatik ilişkilerin yeniden değerlendirilmesine yol açtığı giderek daha açık hale gelmiştir. Bu değişimin sonuçları hem NATO hem de Avrupa Birliği'nin Çin'in iddialı Tek Kuşak ve Yol Girişimi ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılı oldukları göz önüne alındığında özellikle belirgindir; bu kuruluşların Ortadoğu, Avrasya, Orta Asya ve Kafkasya gibi jeopolitik açıdan önemli bölgelere ilişkin formüle ettikleri ve uyguladıkları stratejik politikalar küresel güç ilişkileri bağlamında kritik önem kazanmaktadır. Bu gelişmeler ışığında, NATO'nun kendi yapısal bütünlüğü ve üye ülkeleri arasındaki uyuma acil bir ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada bilhassa Çin'in uluslararası arenadaki yükselen etkisine karşı koymak için titizlikle tasarlanmış bir "kuşatma stratejisinin" dinamikleri ve kökleri Soğuk Savaş sonrası döneme dayanan bir kuruluş stratejisi ile boğuştuğu giderek daha belirgin hale gelmektedir (Bozkuş, 2023:63-64). Bu nedenle, bu çok yönlü jeopolitik düşüncelerin kesişimi süreci, NATO küresel gücün değişen gelgitlerinin yarattığı zorlukları aşmaya çalışırken, çağdaş uluslararası ilişkileri tanımlayan karmaşık ilişkilerin ve stratejik manevraların kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını gerektirir.

NATO'nun kuruluşundan bu yana hem bölgesel hem de küresel ortamlarda yaşanan sayısız gelişme ve dönüşümün dikkatle incelendiğinde, örgütün sadece varlığını sağlamlaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda kurucu ilke ve hedeflerini şekillendirmede etkili olan temel savunma ve güvenlik konularını ele almaya yöneldiği giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu karmaşık bağlamda, Rusya ve Çin gibi güçlü ulusların NATO'nun genişleme politikalarına ilişkin bakış açıları ve tutumları ile NATO müttefikleri ile söz konusu devletler arasındaki stratejik güç dengesi, uluslararası ilişkilerin ve jeopolitik dinamiklerin şekillenmesinde kritik ve etkili bir rol üstlenmektedir.

Küresel güç yapılarında önemli bir değişime işaret eden Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen, NATO, çağdaş güvenlik zorluklarına uyum sağlamak için titiz bir yeniden yapılanma sürecine başlamış; bu süreçte başta Almanya olmak üzere müttefik ülkelerin tutumu, jeopolitik ve jeostratejik anlamda önemli bölgeler olan başta Avrasya olmak üzere eski Sovyet toprağı olan stratejik bölgelerdeki NATO üyesi olmayan ülkelerle ilişkilerinin anlaşılmasında odak noktası olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, diplomasi ve stratejik ortaklıklara nüanslı bir yaklaşımla karakterize edilen Alman dış politikası perspektifinden bu uluslararası ilişkilerin ve etkileşimlerin yarattığı derin etkiyi kabul etmek gerekir. Özünde, NATO'nun gelişen rolü ile üye devletler arasındaki etkileşim, üye olmayan ülkelere gelen tepkilerle birlikte, modern uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını ve ortaya çıkan küresel tehditler karşısında uyarlanabilir stratejilerin gerekliliğini göstermektedir (Bozkuş, 2023: 65).

Almanya'nın 1955 yılında NATO müttefikliğine katılması ile ortaya çıkan yeni güç dengesinde temelde ABD ve SSCB gibi i süper gücün etkisi ve gücü etrafında stratejik olarak organize edilmiş iki farklı bloktan oluşuyordu. Bu müthiş varlıklar arasında ABD, Avrupa güvenlik çerçevesini karakterize eden kapsayıcı siyasi ve askeri dinamiklerde önemli ve yeri doldurulamaz bir katılımcı olarak ortaya çıkmış ve böylece jeopolitik ortamda kilit bir paydaş olarak rolünü sağlamlaştırdı. Bahsedilen bu güç dengesi, doğası gereği yalnızca nükleer cephaneliklerin stratejik konuşlandırılmasına değil, aynı zamanda istikrar ve caydırıcılığı korumak için geleneksel askeri güçlerin kullanımına da bağlı olduğu için son derece kırılğan bir düzenleme olarak tanımlanabilir. Bu anlamda ulusların alternatif koalisyonlara katılmak için kendi ittifaklarından ayrılmaları ve hatta bağımsız siyasi gündemler izlerken tarafsızlık tutumu benimsemeleri dinamiklerde değişimlere sebebiyet verebilecektir. Söz konusu dinamiklerdeki en ufak bir değişikliğin bile tüm jeopolitik sistemin önemli bir istikrarsızlaşmasına yol açabileceği ve potansiyel olarak bölgede yaygın kargaşa ve kargaşayı tetikleyebileceği göz önünde bulundurulduğunda NATO genişlemesinin AB ve bilhassa AB içerisinde etkin bir ülke olarak Almanya özelinde ne anlama geldiğini bilmek gerekmektedir (Karaosmanoğlu, 2014: 7).

NATO'nun uluslararası ölçekte önemi ve izlediği politikalar, savaş sürecinde aldığı karar ve gösterdiği tutum açısından genel olarak Soğuk Savaş dönemindeki etkinliği kapsamında ele alınabilmektedir. Bu dönemde Almanya'nın güçlenmesi ve 1954-1955 yıllarında silahlanması, Fransa'nın tepkisine neden olmuş, ancak NATO'nun araya girmesiyle birlikte bu sorun giderilmiştir. Bununla birlikte Soğuk Savaş döneminde stratejik bir öneme sahip olan NATO, ilerleyen süreçte genişlemeye yönelik stratejisiyle ülkelerin dış politikalarını değiştirecek adımlar atmıştır. Almanya'nın dış politikası da bu yönüyle incelenebilmektedir. NATO'nun sorumluluk alanının genişlemesi ve küreselleşmesi, taraflılık sorunları yaşanmıştır. Dolayısıyla çok taraflılık, NATO üyeleri arasında karşımıza çıkan gelişmelerden biri olmuştur. Stratejik açıdan yaşanan

gelişmeler, NATO üzerinde ayrımcı etkilerin doğmasına ortam hazırlamış ve dış politika da bu konular zemininde takip edilmiştir. Bu durum ise ülkelerin öncelikle güvenlik stratejilerini hedef almıştır. Dolayısıyla burada Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde Almanya gibi pek çok ülke, güvenlik stratejilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Almanya'nın dış politikasında bu kapsamda atılan adımlar, kurulan koalisyonların dış politikalarında görülmekle birlikte farklı uygulamaları da aynı ölçüde güvenlik stratejisi zemininde incelenebilmektedir. Öncelikle hem NATO hem de Avrupa Birliği içinde çıkar hedefi, bu yönde dış politikaya odaklanılmasına zemin hazırlamıştır. Bu politikada amaçlar ise; küresel istikrar, ekonomik büyüme, barış, refah gibi konular olmuştur. Ancak Almanya özelinde ülkenin yeni problemler yaşamasına da ortam hazırlayan bu tür konular, Kırmızı-Yeşil koalisyon faaliyetleri kapsamında ayrıca değerlendirilebilmektedir.

Hem güvenlik hem de savunma perspektifinden bakıldığında, NATO üye devletlerinin karşı karşıya olduğu günümüz tehdit ve zorlukları değerlendirilirken müttefiklerin iç dinamik ve üyelik yönündeki tarihsel taahhütlerinin stratejik bir bakış açısıyla ele alınması önem arz etmektedir. Bu analiz ışığında, uluslararası ilişkilerin statik olmaktan uzak olduğunu ve mevcut ittifakların ve çerçevelerin sürekli yeniden değerlendirilmesini ve uyarlanmasını gerektirdiğini kabul etmek gerekmektedir. Bu nedenle, NATO'nun genişleme politikası çerçevesinde müttefikler ile ilişkilere bakıldığında, ülkelerin dış politikasını etkileyebilecek ölçekte, kendi iç dinamikleri ile güvenlik stratejilerinin de ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamında Avrupa güvenliği noktasında kilit bir ülke olan Almanya'nın inceleme konusu olarak ele alınması söz konusudur. NATO genişlemesi sürecinde, ülke özelinde incelenecek olan Almanya dış politikası, güvenlik stratejilerinde ne tür bir değişime yönelmiş, bu hususlar değerlendirilecektir. NATO kolektif savunma öncelikleri ve NATO katılımının kapsamı hususunda Almanya'nın savunma harcamaları, Rusya ile ilişkiler, transatlantik taahhütleri dengeleme zorluğu, yeni üyelerin askeri katılımıyla ilgili konularda NATO'ya tarihsel bağlılığını sürdürüp sürdürmediği sorunsalı tartışılmıştır.

Aynı zamanda araştırmada, NATO genişlemesinde öne çıkan unsurlar 1998-2005 yılları arasında yaşanan genişlemeye dayanılarak ele alınacaktır. Dolayısıyla araştırma kapsamı bu dönem baz alınarak sınırlandırılacaktır. Almanya'daki 1998'den 2005'e kadar yöneten Kırmızı-Yeşil koalisyonu, NATO'nun genişlemesi ve Almanya'nın ittifak içindeki rolü üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Bu dönem, çok taraflılık ile daha iddialı bir uluslararası güvenlik rolü arasındaki dengeyle karakterize edilen Alman dış politikasında bir değişime işaret etmektedir. Koalisyonun NATO'ya yaklaşımı, ABD, Rusya ve Avrupa Birliği ile ilişkiler de dahil olmak üzere daha geniş dış politika hedeflerinden etkilendiği görülmektedir.

1990'dan bu yana çeşitli uluslararası çatışma ve krizlere yaklaşımının kanıtlandığı gibi, dış politikada tek taraflı eylemlerden ve askeri müdahalelerden kaçınan isteksiz bir hegemon olarak nitelendirilen Almanya, otoriter rejimlerin sıklıkla benimsediği sıfır toplamlı oyun zihniyetinden önemli ölçüde uzaklaştı ve bunun yerine insan haklarının önemini ve küresel sorunların ele alınmasında işbirlikçi, çok taraflı problem çözmenin değerini vurgulamayı tercih etmiştir. Almanya'nın dış politikası, çok taraflılığa bağlılık, Avrupa entegrasyonu ve askeri müdahalelere temkinli bir yaklaşım ile karakterize edilmiştir. Bu bağlamda ulusal ve ittifak savunması ve müttefik operasyonlara hazırlık konuları açısından değerlendirildiğinde özellikle de bu döneme dayanan bir araştırma yapılmasının temelinde, Almanya'nın aynı dönem dış politikasını ve güvenliğini

yakından takip etmek gelmektedir. Sözü edilen dönemlerde Almanya açısından NATO kapsamındaki konularda stratejik yeniden değerlendirmeler ve iç siyasi düşüncelerin karmaşık bir etkileşimi söz konusu olmakla birlikte dönem iktidarı olan Kırmızı-Yeşil koalisyon faaliyetlerinin dış politika doğrultusunda aldıkları kararların ve güvenlik politikasının incelenmesi tercih edilmektedir. Bu dönem Almanya'nın günümüzdeki politikalarını etkileyecek ölçüde bir sonuç yaratması dolayısıyla önemli yere sahiptir. İttifakın içindeki rolü bağlamında Almanya'nın NATO'yu destekleme veya NATO genişlemesinin anlamı, dönem yönetiminde yer alan koalisyonun gerekçelerine dayanılarak değerlendirilecektir. Buna göre araştırma genelinde, Almanya'nın genel dış politika konseptine dayandırılarak, ulusal güvenlik belgeleri ışığında 1998-2005 yılları arasında izlemiş olduğu dış politikası, NATO genişlemesine göre alınan kararların ve faaliyetlerin uygulanması temelinde açıklanmaya çalışılacaktır.

1.Almanya Dış Politikasını Etkileyen Gelişmeler ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten itibaren dış politikasına yön veren üç ayrı gelişmeden bahsedilmektedir. Buna göre 1949 yılından sonra dış politikada önem arz eden unsurlar, Almanya'nın farklı strateji-politika geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Almanya'nın dış politikada belirlediği stratejilerin temel odak noktası ise, devamlılığı sağlamaktır (Şirin, 2020: 468). Ayrıca Alman siyasetçi Klaus Kinkel, bu görüşün tartışılmaz boyutunu ele alırken, Almanya için en önemli üç prensibi şöyle açıklamıştır (Sandschneider, 2012: 5): “Devamlılık, devamlılık ve devamlılık.” Bu devamlılık görüşüne dayanılarak Alman dış politikasını şekillendiren üç temel çevreye değinilebilmektedir:

- İlk Çevre: Almanya'nın güvenliğinin sağlanmasında en büyük rolü oynayan iş birliği, ABD öncülüğünde gerçekleştirilen, “Transatlantik İş Birliği” olarak ifade edilebilmektedir. Bu güvenlik, Soğuk Savaş yılları konjonktürüne uygun işlemiş olsa da, ilerleyen dönemlerde Almanya dış politikası üzerinde önemli bir etki unsuru olmayı sürdürmüştür.
- İkinci Çevre: İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bütünleşmesi sürecine odaklanıldığında, “Avrupa Politikası” kapsamının ikinci çevre olduğundan bahsedilebilmektedir. Kurumsal ve ekonomik yönüyle sürdürülebilirlik, Almanya için aktif bir rol oynamaktadır.
- Üçüncü Çevre: Soğuk Savaş dönemlerinde, Doğu Almanya ve SSCB ile olan ilişkiler, “Doğu Politikası” kapsamında yönetilmiştir. Bu politika, üçüncü çevre olarak ifade edilebilmektedir. Savaşın sonlanmasından sonra ise bu politika, güvenlik ve iş birliği açısından diğer Doğu Avrupa ülkelerine ve Rusya Federasyonu'na karşı çok yönlü bir yaklaşım olma özelliğini taşımaktadır. Burada özellikle de Rusya'nın uluslararası güvenlikle ilgili yaşadığı sorunlar sebebiyle, Batı ile ortak hareket etme politikasından uzaklaşmasına değinmek gerekir (Sakwa, 2002: 352-353). Rusya'nın uluslararası güvenlik politikalarını kendi güvenliği için geliştirmesi kadar Avrupa Birliği ülkelerinin de aynı şekilde bu yönde stratejik adımlar atması beklenmektedir. Almanya için de bu husus, ciddi bir tehdit ve güvenlik ikilemi olarak görülebilmektedir.

Almanya'nın dış politikasındaki biçimlendirici değişimler, Soğuk Savaş sırasında alınan stratejik eylemlerden ve çeşitli güvenliği artırıcı önlemlerden kaynaklanmaktadır. Güvenlik tehditleri, Almanya'nın dış politika gelişiminin yörüngesini önemli ölçüde

şekillendirmektedir. Özellikle, ABD ve Almanya arasında dış politikada, özellikle güvenlik paradigmalarında önemli farklılıklar vardır. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya'nın daha uyumlu bir uluslararası siyasi çerçeveye katılımını kolaylaştırıyor gibi görünüyor (Koç, 2021). Sonuç olarak Almanya, ABD girişimlerine yanıt olarak dış politikasını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu husus özellikle güvenlik hususları ile ilgili olarak geçerlidir. Bağımsız bir Avrupa güvenlik politikasının gerekliliği, ABD'nin ulusal çıkarlarına öncelik veren politikalarını hafifletme ihtiyacının altını çiziyor. Soğuk Savaş sonrası bakış açısı, NATO'nun dengeyi kurmadaki potansiyel rolünü vurgulamaktadır. Avrupa-ABD ittifakı da benzer şekilde dengeyi Almanya için kritik bir faktör olarak sunuyor. ABD'nin NATO içindeki hegemonyasını engelleme çabaları, Avrupa merkezli bir güvenlik politikasının hızlandırılmış evrimini teşvik ediyor. Bununla birlikte, Almanya'nın kendisini ABD ile eşit olarak savunamaması, NATO ve AB çözümlerine dayanan dış politikasını tarihsel olarak karmaşıklaştırmıştır (Link, 1999). NATO bu bağlamda Almanya için hayati bir mekanizma görevi görüyor. Ayrıca, Almanya'nın 1990 sonrası dış politikasının çerçevesi incelenmeyi gerektiriyor. Almanya'nın yeniden birleşmesi ve Soğuk Savaş'ın sonucu, Alman dış politikası için önemli bir jeopolitik geçiş oldu. Sovyet tehdidinin çözülmesiyle Almanya, baskın bir küresel aktör olarak yeniden ortaya çıktı. Aynı zamanda Almanya, 1990'ların başından beri barışı koruma ve askeri müdahaleden kaçınmaya odaklanan çok taraflı bir yaklaşım benimsedi. Güvenlik tehditlerini ele almak, Almanya'nın proaktif bir küresel duruş izlemesini sağlıyor. Özellikle, 1994 sonrası silahlı kuvvetlerin konuşlandırılması, dış politikada çok taraflı bir güvenlik stratejisi geliştirmek için çok önemlidir (Belkin, 2009). 1994 tarihli uluslararası güvenlik belgesi, Almanya'nın güvenlik sorunlarını ve silahlı kuvvetlerinin geleceğini özetleyen çok önemlidir. Önemli gelişmeler, yeni uluslararası çerçevede güvenliğin güvence altına alınmasını gerektirmektedir (Pak & Birdişi, 2019:183-184). Bu bağlamda hem 2006 hem de 2016'da yayınlanan Beyaz Kitapta, Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası bağlamda cephe dışı bir devlet statüsü nedeniyle askeri güçlerini azalttığını ve savunma harcamalarını kısıtladığı atlanmayan bir detay olarak sunulmuştur (Alman Federal Savunma Bakanlığı, 2016:137). Almanya, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Rusya ile kendisi arasında yer alan yeni NATO üye ülkelerinin ortaya çıkması sırasında ekonomik çıkarlarına öncelik vermeyi tercih etmiştir. Ayrıca Almanya, NATO'nun üye devletlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) en az yüzde ikisini savunma harcamalarına ayırması yönündeki şartını sürekli olarak yerine getirmekte başarısız olmuştur; bu eksiklik, özellikle dönemin ABD Başkanı Trump'tan önemli eleştirilere maruz kalmıştır.

Almanya'nın dış politikasını belirleyen konuların başında, savunma ve güvenliği sağlamak açısından NATO'nun dış politikada da etkili bir araç olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle ise bu konu, Almanya hem NATO hem de Birleşmiş Milletler misyonları aracılığıyla dünya sahnesinde kendisini gösterebilecek bir kimlik oluşturmaktadır. Örneğin Almanya, Afganistan'da NATO aracılığıyla yer almaktadır. Almanya'nın dış politikasının evriminde önemli gelişmelerin yaşanması, uluslararası ölçekte barış koruma ve güvenliği sağlama misyonuna yönelik bir işlev kazanmaktadır (O'connel, 2009:8-9). Buna göre Almanya için NATO, dış politikada gelişebilmesinde ve hedeflerine ulaşabilmesinde, stratejik ayrıcalık tanıyan misyonlardan biri olmanın yanında, Almanya'nın dış ve güvenlik politikasının gelişmesinde oldukça etkili bir faktördür.

2.Güvenlik Paydasında NATO ve Almanya Müttefikliği

1990 sonrasında NATO, sorumluluk sahasını da genişleten çalışmalara başlamıştır. Alan dışı hegemonyasını artıran NATO, insani olarak müdahalede bulunma kapasitesini bir gerekçe olarak göstererek işlevine devam etmeye, NATO genişlemesini baz alarak devam etmiştir (Şahin, 2017: 59). NATO genişlemesi kavramı sadece bu konuyla sınırlı değildir. Aynı zamanda güvenliğin sadece askerî güvenlikle sınırlı kalmayacağını, yeni güvenlik alanlarına genişlemesinin de önemli bir konu olacağına ilişkin değerlendirme, genel olarak kabul edilen birtakım güvenlik konularını ortaya çıkarmıştır. Bunlar arasında ise askerî, siyasal, ekonomik, çevresel ve toplumsal güvenlik unsurlarından bahsedilebilmektedir (Brauch, 2008: 7-8). Özellikle de 2000’li yıllara gelindiğinde NATO’nun Doğu Avrupa’ya doğru genişlediği düşünüldüğünde, bu genişleme üye devletlerin de dış politikalarını etkileyen sonuç ortaya çıkarmıştır. Almanya’nın da uluslararası güvenlik stratejilerinde barışçıl güvenlik yanlısı konuları öne çıkararak NATO sayesinde birçok ülkeyle ilişkilerini kuvvetlendirmesinin temeli, NATO’nun genişleme stratejisine dayanmaktadır. Ayrıca NATO Washington Zirvesi’ne bakıldığında, güvenlik konularının kapsamının geniş açıdan ele alınmasından ve özellikle de bazı ülkelerin çalışmalarının kapsamından bahsedilmektedir. Avrupa ile ilgili sorunlar ve güvenliğin sağlanmasının sorumluluğunun NATO’ya ait olduğunun konuşulduğu bu zirvede, Almanya’nın bu yönde attığı adımlar arasında kimyasal silahların imhası için teknoloji bağlamında bir atılım gerçekleştirilmesinin de önemli olduğundan bahsedilmektedir (NATO, 1999). Buna göre Almanya’nın uluslararası güvenlik algısının barış üzerine temellendirildiği, NATO genişlemesinin ise böylece güvenlik stratejilerini artırmada etkili bir araç olduğu görülen konular arasında yer almaktadır.

NATO’nun kurulması ve Batı Bloğu kapsamında işlevi göz önüne alındığında özellikle, NATO’nun ikinci genel sekreteri Lord Ismay’ın 1952’de kurulan yeni antlaşma örgütünün amacını ifade ederken söylediği “Almanya’yı aşağıda, Rusları dışarıda ve ABD’yi de içeride tutmak” sözleri Soğuk Savaşın zirvesinde formüle edilen bir aforizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aynı zamanda jeopolitik bir meseleyi de yansıtmaktadır. Batı bloku ülkelerin dış politikalarını, NATO’ya dayanarak geliştirmeye/genişletmeye odaklanmaları, Batılı devletlerin dış politikada güvenliklerini oluşturacak ve devletlerinin devamlılığını sağlayacak mekanizmaya göre karar almaya yöneldiklerinin göstergesidir. Örneğin Almanya’nın ABD ile görüşlerinde derin farklılıkların bulunması, Almanya’nın dış politikasını bu yönde oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Almanya’nın Avrupalılaşması sürecinin NATO ile birlikte başlaması temel alındığında, bu durum aynı zamanda Amerikansızlaşma anlamına da gelmektedir (Van der Pijl, 2008: 37-38). Almanya’nın emellerinin kontrol altına alınması ve dış politikada da bunu gerçekleştirilmesi hedefi, 1990’lardan sonra etkisini daha çok gösteren çalışmalarla karşımıza çıkarmaktadır. Aynı zamanda Alman liderlerin de tutumlarında güvenlik stratejilerini baz alan politikaların önemli/etkili bir fonksiyona sahip olduğunu belirtmek gerekir. NATO, esasen bir Alman tehdidi endişesini ortadan kaldırabilecek uygulamalara odaklanmış ve daha büyük bir Avrupa Birliği ve güvenliği konularına katkıda bulunmuştur. Bu konu NATO’nun kuruluşunda Almanya ve Rusya’nın etkili olduğunu, ancak bununla birlikte Soğuk Savaş sonrasında, hızla değişen Avrupa düzeninin 1989-1991 yılları arasında NATO’nun büyük bir rahatlama yaşayacağı ve NATO’nun genişlemesinin de etkin işlev kazanabileceği bir ortam oluşmuştur (Ifantis, 1996). Ancak bununla birlikte, Almanya’nın birleşmesinden sonraki süreç için incelendiğinde; Avrupa’da Güvenlik ve İş birliği Konferansı (AGİK), Avrupa güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesindeki büyük rolüyle karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir ortamda siyasi baskı göz önüne alındığında NATO, genişlemeyi siyasi bir seçenek olarak tercih

etmemiştir. Bu özellikle de 1990'ların başında NATO için öne çıkan bir gelişmedir. Dolayısıyla NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik adımı temkinli olmuş ve 1990 yılında NATO genişlemesinde temel bir etken olan gelişme yaşanmıştır. Bu doğrultuda Varşova Paktı ülkeleri olan Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya ve SSCB'ye dostluk eli uzatarak düzenli diplomatik ilişkiler kurmayı bir amaç haline getirmiştir (Bjola, 2002). Bu nedenle Almanya'nın dış politikasında güvenlik ve uluslararası ilişkilerde güvenlik stratejileri, NATO genişlemesiyle birlikte daha etkin olabileceği bir çalışmaya odaklanmasını gerektirmiştir. NATO'nun desteğini alma ve güvenlik stratejisi oluşturma temelinde hem NATO'nun genişlemesine hem de ulusal düzeyde güvenliği sağlama temelli çalışmaları yönetmeye odaklanmıştır. Bu gelişmelerin temeli ise 1990'ların ortalarından sonra önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Burada özellikle de Almanya'da Kırmızı-Yeşil koalisyon çalışmalarının ve dış politika değerlendirmelerinin önemli bir yere sahip olduğundan bahsedilebilmektedir. Özellikle, 1998 yılında iktidara gelen Kırmızı-Yeşil koalisyon lideri şansölye (başbakan) Gerhard Schröder, Rusya'ya karşı oldukça sert bir tutum sergilemiş, bunun da temel nedeni olarak Rusya'nın emperyal hırslarının ayrılıkçı bir ortam geliştirmeye neden olan durumu şeklinde ele alınmaktadır. 2000'li yıllarda sonra şansölye Schröder, Almanya'nın tamamıyla pragmatik düşüncelerle yönetileceğini vurgulaması üzerine, dış politikasında da farklı stratejileri geliştirmeye odaklanmıştır. Almanya Başbakanı, Rusya'nın devre dışı kalması ile birlikte Avrupa istikrarının imkansız olacağını iddia etmiş ve bu yönde politikalar geliştirmiştir. Bu tutum iki ülke arasında sorunlarda da etkisini göstermiş, iki ülke arasında üst düzey ilişkilerde sıcak gelişmeler olmuştur. Bu bağlamda öne çıkan ilişki, güvenlik stratejileri temelli gelişmiştir. Almanya için Avrupa'da barış ve istikrar, muhalefetle değil, Rusya'nın varlığıyla olabilecek bir şeydir (Oruç, 2020: 117-118). Buna göre uluslararası ilişkileri kuvvetlendiren çalışmalar ve stratejiler, Almanya'nın dış politikada hem devamlılığını sağlama hem güvenliğini sağlama hem de NATO genişlemesiyle birlikte etkin çalışmaları, diğer ülkelerle ilişkilerine bağlı yapabilmelerine dayanan uygulamaları gerçekleştirme odaklıdır.

3.Almanya Dış Politikasında NATO Genişlemesi

Avrupa Birliği ülkelerinin dış politikasını şekillendiren unsurların başında öncelikle NATO'nun genişlemesine yönelik bildirinin yayınlanması ve bunun sonucunda etkin/stratejik adımların atılması gelmektedir. Avrupa Birliği'nin dünya siyasi sisteminde rolü ve etkinliği, dış politikada güçlü yönleri odaklanarak çalışmaları gerçekleştirmesine dayanan bir işlev kazanmaktadır. Aynı zamanda hedeflenen konulardan biri, Avrupa perspektifinin Amerikan perspektifinden daha kapsamlı ve vizyoner olduğunun da ispatlanması olmaktadır (Bandoğlu, 2014: 86). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının benimsenmesi sonrasında Avrupa Birliği'nin dünya siyasi sisteminde en büyük uluslararası oyuncularından biri olduğu kabul edilebilmektedir. Buna göre NATO genişlemesine, bu politika anlayışının benimsenmesi ve özellikle de güvenlik stratejilerini hedef alan çalışmaların yapılması perspektifinden bakılabilmektedir. Gerek sistemli gerekse tutumlu faaliyetlerin öne çıkmasında çalışmalar, Almanya'da olduğu gibi ülkelerin ulusal güvenliğini sağlayacak uygulamalara odaklandıklarını göstermesiyle de ilişkili bir konudur. Ancak tüm bunların yanında, NATO genişlemesinin temeli ve bu yönüyle uzun dönemli uygulamaları, küresel bir güvenlik sistemine dayalıdır. Dolayısıyla NATO, Soğuk Savaş sürecinden sonra da güvelliği sağlamak için farklı uygulamalarda

bulunmuş, bu amaçla da NATO genişlemesini hedeflemiştir. İlk olarak Batı Avrupa ve Atlantik kurumlarını güçlendirmeyi amaçladığından bahsedilebilmektedir. Almanya ve Rusya'nın emperyalist hedefler peşinde koşmasını önlemek amacıyla bu yönde bir uygulamada bulunması, NATO'nun Avrasya'da düzeni sağlamak için bir çalışması olarak yorumlanabilmektedir. Bir diğer konu, Asya'daki güç dengesini temel alan çalışmalar yapmaktır. Soğuk Savaş sonrasında küresel güvenlik sistemi, ilk olarak genişletilmiş bir NATO'ya, Rusya'ya, Çin, Japonya ve muhtemelen de Hindistan'a dayanmaktadır. NATO'nun genişlemesinin temelinde uluslararası güvenliği sağlamak hedeflenmektedir (Krasznai, 2000: 8). Dolayısıyla bu gelişmeler çerçevesinde NATO'nun genişlemesine dayanılarak Kırmızı-Yeşil koalisyon döneminde Almanya Başbakanı'nın geliştirdiği politikaların temeli, Rusya ile olan ikili ilişkileri olumlu çerçevede yönetmektir. Aksi durumda NATO'nun genişlemesi ve güç/güvenlik dengesini kurmasından dolayı etkin bir sonuç alamayacağı da bir gerçektir. Bu nedenle her iki ülkenin diplomatik ilişkileri de artacak şekilde gelişme kazanmıştır. Dolayısıyla çıkar ilişkisine dayanan bir politikanın uluslararası güç ve güvenlik dengesiyle de sağlandığından bahsedilebilmektedir.

Almanya'da politik anlamdaki yapısına baktığımızda dış ve iç politika arasındaki etkileşim karmaşık ve çok yönlüdür, çok sayıda iç ve dış belirleyici tarafından şekillendirilir. Alman politikalarının formülasyonu, iç siyasi dinamiklerin, küresel beklentilerin ve ulusal kimlik kavramlarının birleşiminden etkilenir. Bu etkileşim özellikle küresel sağlık, ekonomik göç ve dış politikanın formülasyonu gibi alanlarda oldukça belirgindir. İç politikanın Alman dış politikası üzerindeki etkisi, Euro bölgesi krizi ve NATO taahhütlerinin kanıtladığı gibi alanlarda giderek daha belirgin hale geliyor. Dış politika meselelerinin siyasallaştırılması, Alman dış politikasında yeni bir 'normallığe' işaret ederek, uluslararası beklentiler yerine iç siyasi perspektiflere daha fazla vurgu yapılmasına geçiş anlamına gelir (Oppermann, 2012: 511).

Almanya'nın AB içindeki ekonomik göç politikaları konusundaki tutumu, iç politikanın dış politika üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Göçü çevreleyen iç tartışmalar, hükümetlerin AB düzeyinde politika liberalizasyonu için onayını önemli ölçüde etkiler; bürokratik mekanizmalar zaman zaman siyasi maliyetleri azaltarak bu desteği kolaylaştırır (Mayer, 2011). Almanya'daki temel değerler, iç ve dış politikalara yönelik perspektifleri şekillendirmeye katkıda bulunmaktadır, ancak etkileri iç politika uygulamalarında daha belirgindir. Bu, çeşitli politika alanlarında siyasi ideolojilerde bir dereceye kadar tutarlılık olsa da, dış politikaya yönelik tutumların temel değerler tarafından daha az doğrudan etkilendiğini göstermektedir (Schoen, 2007: 415). Almanya'daki iç ve dış politikalar birbirine bağlı olsa da, temel değerlerin dış politika üzerindeki etkisi, iç kaygılara göre nispeten sınırlıdır. Bu, iç perspektiflerin dış politikayı giderek daha fazla etkilerken, politika alanları arasındaki tutarlılığın mutlak olmadığı ve dış politikanın farklı etkilere ve kısıtlamalara maruz kaldığı anlamına gelir.

Almanya'da Sosyal Demokratlar (SPD), Yeşiller ve Özgür Demokratlar (FDP) tarafından oluşturulan koalisyon, ülkenin dış politika ortamında derin dönüşümler başlatmıştır. Şansölye Olaf Scholz liderliğindeki bu koalisyon, demokratik ilkelere ve insan haklarına öncelik veren değerlere dayanan bir dış politikaya güçlü bir vurgu yaparak önceki hükümetin uyguladığı stratejilerden önemli bir sapmaya işaret ediyor. Bu geçiş özellikle Almanya'nın Batı Balkanlar ve Rusya ile olan diplomatik ilişkilerinin yanı sıra Avrupa Birliği içindeki kapsayıcı rolü, NATO ve ABD ile transatlantik ilişkilerinde gözlemlenebilir. Almanya'nın dış politika çerçevesi, yeniden birleşmeden bu yana

tarihsel evrimini yansıtan çok taraflılığa ve insan haklarının teşviki taahhüdü ile tanımlanır (Holger, 2022:471). Koalisyonun stratejisi, Almanya'nın AB içindeki yükselen liderlik pozisyonuyla uyumlu görülmekte ve ortak zorluklara iş birliğinin ve kolektif çözümlerin öneminin altını çizmektedir (Wright, 2019:126). Kırmızı-Yeşil koalisyonun dış politikası demokratik değerlerin ve çok taraflı katılımın önemini vurgulasa da bu ilkeleri ekonomik zorunluluklarla ve jeopolitik dinamiklerin gerçekleriyle uzlaştırmada zorluklarla karşılaşılıyor. Bilhassa NATO genişlemesi kapsamında değerlendirildiğinde koalisyonun özellikle Rusya ve Çin'e karşı tutumu, giderek akıcı bir küresel bağlamda uluslararası ilişkileri yönetmenin karmaşık doğasının altını çiziyor.

Almanya için büyük koalisyon altında birleşmeye, Kırmızı-Yeşil koalisyonu kapsamında bakıldığında, bu koalisyonun ana politika eğilimleri, sürekliliği sağlamasıyla bilinen bir süreçle açıklanmaktadır. Dış politikasının geleceği hakkında yapılan değerlendirmeler ise özellikle de 1998-2005 yılları arasında Kırmızı-Yeşil koalisyonun faaliyetlerinin dikkate alınabileceğini göstermektedir. Çünkü esasen 2005 yılından sonra da bu koalisyonun etkileri, Angela Merkel yönetiminde uzun bir süre devam etmiştir. Dış politikada üslup oldukça önemlidir ancak öz ile karıştırılmaması tavsiye edilmektedir. Burada ise Alman dış politikası, 90'lı yılların başından itibaren değişmeye başlamış, Kırmızı-Yeşil koalisyon sırasında hızlanan birçok eğilim, bu süreçten sonra da hızla devam etmiştir (Referat Westliche Industrieländer,2006). Almanya'nın kendisine özgü bir dış politika yönettiği kabul edilebilmekle birlikte uluslararası farklılık ve değişimler de aynı ölçüde önemli bir yere sahiptir. Büyük değişim hareketinin etkinliği Almanya'nın savaş sonrasındaki ilk adımın Kırmızı-Yeşil koalisyonla atıldığını göstermektedir. Bu nedenle hem geçiş süreci hem de 1999 Kosova Savaşı, 9/11 Saldırıları, 2001-2002 Afgan Savaşı, 2001-2002 yıllarında Irak Savaşı etkileri, Kırmızı-Yeşil koalisyon için güvenlik stratejilerinin dış politikada farklılaştırılmış metotlarla birlikte değerlendirilmesini gerektirmiştir. Dış politika kararları ve normal bir dış politika için siyasi özgürleşme süreci, Almanya'ya ilerleyen yıllarda katkı sunması bağlamında önemli bir yere sahiptir (Şirin, 2014: 70-72). Örneğin, 9 Kasım 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 3 Ekim 1990 tarihinde Almanya'nın yeniden birleşmesi, Almanya için ciddi sonuçları beraberinde getirmiştir. Özellikle de iç zorlukların yaşandığı ve bunun yanı sıra, müttefiklerle ortakların Almanya'dan beklentilerinin artması, daha fazla sorumluluk almalarını gerektiren çalışmaların da aynı ölçüde artması anlamına gelmiştir. 1990'lı yıllarda Almanya'nın geleneksel dış politikası anlayışı devam ederken, bu yeni beklentilerin de karşılanacağı bir dış politikanın oluşturulması önemli görülmüştür (Haftendorn, 1996: 113). Bu gelişmeler sonrasında Kırmızı-Yeşil koalisyonun dış politika algısında güvenlik konusu öne çıkmıştır. Burada iki ayrı açıdan güvenlik stratejisine değinilebilmektedir. Öncelikle ulusal güvenliği sağlamak amaçlı uluslararası güvenlik stratejilerini geliştirmenin önemine değinilebilmektedir. Diğer bir konu ise dış politikada güvenlik stratejisinin NATO genişlemesini de takip eden çıkarıcı yaklaşımların baz alınmasıdır. Dolayısıyla Kırmızı-Yeşil koalisyonu, Almanya'nın özel konumu gereği Alman dış ve güvenlik politikasının uzun bir dönem tartışma konusu olmasına dayanarak farklı yaptırımların öne çıkmasına ortam hazırlamıştır.

4.Almanya'nın Güvenlik Odaklı Yaklaşımı

NATO, iki kutuplu dünya sisteminden dinamiklerini alan, askerî bir ittifaktır. Bunlar ise Alman işgal bölgelerinin birleştirilmesi, Alman devletinin ekonomik ve siyasi yapıları, Doğu Avrupa'da komünist hükümetlerin kurulması, yerel hükümet tasfiyesi gibi unsurlar

olarak ele alınmaktadır. İdeolojik farklılıklar, temelinde dış politikaya yön veren süreçleri ve durumları, ülkeler açısından önemli kılmaktadır. Ancak ilerleyen dönemlerde NATO genişlemesiyle birlikte jeopolitik rekabetin bir ürünü haline gelmiştir. NATO'nun kurulma ve hizmetleri bağlamında özellikle ABD yapılanmasına etkisi, NATO'nun ilerleyen dönemlerde genişleyerek farklı bir boyut kazanmasına da ortam hazırlamıştır. Burada ilk olarak Avrupa'daki insanlar arasında demokrasi ve iyi ilişkiler geliştirmenin ötesinde çalışmalar yapmaya başlamıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO genişlemesiyle birlikte bu durumlar gözlemlenmiştir. Konvansiyonel silahların önemini yitirdiği ve nükleer silahların yayıldığı dikkate alındığında, güvenliği zedeleyen sorunların azaltılması amacıyla uygulamaların geliştirilmesi hedeflenmiş, ABD'nin de Avrupa'daki varlığı meşrulaştırılmıştır. NATO genişlemesinin sonuçları, açık kapı politikasıyla birlikte Türkiye'nin, İspanya'nın ve daha başka ülkelerin de katılmasına ortam hazırlamıştır (Önder, 2019: 21-22). Thomas Szayna çalışmasında NATO'nun genişlemesine ilişkin bir değerlendirme, Avrupa'daki genel güvenliği artırmak odaklıdır. ABD'nin gündeme getirerek yeni tehditlerin oluşmasını önlemek fikri, NATO'nun genişlemesinin temelini de buna dayandığını göstermektedir (Szayna, 2001:15). Dolayısıyla NATO bu genişlemeyle birlikte, Avrupa'da barışı koruma operasyonlarına katılmak için aday devletler arasında iş birliği yapmayı hedeflemiştir.

Almanya'nın dış politikası ve güvenlik odaklı yaklaşımı, gerçekçi teori merceğinden değerlendirildiğinde, geleneksel güç dinamikleri, stratejik çıkarlar ve gelişen jeopolitik bağlamların karmaşık bir etkileşimini ortaya koymaktadır. Gerçekçilik, devlet merkezli güç politikasına ve ulusal çıkarlara odaklanarak, Almanya'nın uluslararası sahnedeki eylemlerini anlamak için bir çerçeve sağlar. Almanya'nın yaklaşımı tarihsel deneyimler, çağdaş güvenlik zorlukları ve Avrupa ve transatlantik ittifaklar içindeki rolü tarafından şekillenmiştir. Almanya'daki "Realpolitik" doktrini, ulusal çıkarlara ve güç dengesine öncelik veren uluslararası ilişkilere pragmatik bir yaklaşımın altını çiziyor. Bu, devlet davranışında güç ve güvenliğin önemini vurgulayan gerçekçi ilkelerle uyumludur. Almanya'nın nükleer cephaneliklerini azaltmaya ve stratejik silah konuşlandırmalarını önlemeye odaklanması, istikrarlı bir güç dengesini sürdürme taahhüdünü vurgulamaktadır (Zubov, 2022: 102). Tarihsel olarak, Almanya'nın dış politikası, askeri müdahalelere temkinli yaklaşımında ve ulusal güvenliğe vurgusunda görüldüğü gibi gerçekçi ilkelerden etkilenmiştir. Irak Savaşı'na katılmayı reddetmek, çok taraflılığa ve stratejik özerkliğe öncelik veren, savunmacı yapısal gerçekçi bir yaklaşıma doğru bir kaymaya işaret etmektedir. (Dettke, 2009:193-194)

Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın dış politikasının iç ve uluslararası faktörlerin karmaşık bir etkileşimini yansıtan bir döneme girdiği göz önüne alındığında NATO içindeki rolü ve NATO'nun genişlemesi konusundaki tutumu, güç dinamiklerini ve güvenlik kaygılarını vurgulayan hem gerçekçi hem de neorealist teorilerden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. NATO'nun genişlemesine yönelik gerçekçi bakış açısı, ittifak genişlemesinin arkasındaki stratejik motivasyonları vurgularken, Almanya'nın dış politikası Avrupa entegrasyonu ile transatlantik taahhütler arasındaki dengeyi yansıtmaktadır. Küresel güvenlik ortamındaki değişikliklere rağmen Almanya, NATO'yu güvenlik politikasının önemli bir bileşeni olarak görmeye devam etmekte ve realist perspektiften NATO'nun genişlemesini, algılanan güvenlik tehditlerine ve Avrupa'daki gücü dengeleme ihtiyacına bir yanıt olarak görmektedir (Eichler, 2021:29). Nitekim NATO'nun genişlemesi günümüzde de devam etmektedir. Buna göre Soğuk Savaş döneminin zirvesinde 16 üyesi bulunmaktayken günümüzde 30'a yakın üyeye sahiptir.

Burada genişlemenin ittifak anlaşmalı olduğundan bahsedilebilmektedir. NATO'nun genişlemesinin ülkelere etkileri ise fazla olmuştur. ABD-Rusya ilişkilerinin bozulmasında önemli bir payı bulunmaktadır. NATO'nun genişlemesinde temel katılım ise Doğu-Orta Avrupa ülkeleridir. Bu ülkelerin demokrasilerini desteklemesinden dolayı NATO, genişlemede önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Rusya liderleri ise NATO'nun genişlemesini her daim farklı şekillerde yorumlamışlardır. NATO'nun temel bir güvenlik için genişlemesi konusu öne çıksa da ABD'ye olan bağımlılığını devam ettirerek küresel önceliği sürdürme konusunu yansıttığı ve bu yöndeki kararlılığını gösterdiği ifade edilebilmektedir. Konuya Almanya özelinde bakıldığında ise NATO'nun genişlemesinin birçok açıdan katkısının olduğu vurgulanmaktadır. Almanya'ya komşu olan devletlerin korunması için atılan adımlar, bu konuda yeterli destek Almanya'ya verilmediğinde, er ya da geç ülke liderleri, ulusal çabalarla güvenliği sağlamaya çalışacaktır. Böyle bir durumda da aynı politikayı yöneten Rusya ile karşılaşacaktır. Almanya ve Rusya arasında mevcut olan boşluk, sadece NATO'nun uyumunu değil, aynı zamanda NATO'nun anlam ve bütünlük içerisinde bir kurum olarak da tehdit altında olduğunu göstermektedir. Bunun için yönetimin NATO genişlemesini destekleyen savunucular da bulunmaktadır. Richard Holbrooke, 1993-1994 yılları arasında Clinton yönetiminde, Almanya Büyükelçiliği görevini yerine getirmiştir. Birleşmiş Milletler büyükelçiliğine kadar önemli görevlerde bulunan Holbrooke, NATO genişlemesini, Almanya'nın dış politikaları için de önemli bir konu olarak görmekteydi. NATO'nun genişlemesinin hızı ve sonucu genel olarak korkutucu bir etkiyle değerlendirilirken Holbrooke, bu konuda emin bir tavırla konuşanlar arasında yer almaktadır (Menon & Ruger, 2020: 371-376). Ancak NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik sorunlu büyümesi hususunda, güvenlik parametreleri gereği, genişlemeye engel olan unsurlar ele alındığında; özellikle NATO'nun Avrupa dışı güvenlik tehditleri açısından bir rol ve gelecekle işler hale gelmesini işaret eden alan dışı genişlemenin de kapsamına odaklanması gerekmektedir. Buna göre özellikle NATO'nun operasyonel ve kurumsal yapısı, güvenlik ortamına uyarlanarak ve reforme edilerek gerçekleştirilmektedir (Hürsoy, 2002: 65-66). Aynı zamanda burada güvenliğin en göze çarpan yanı, kolektif düzeyde olmasa da NATO genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan ve Almanya'nın dış politikasını hem ABD hem Rusya hem de Doğu Bloğu üzerindeki etkinliğiyle birlikte gösteren bir gelişme yaratmaktadır. Liderlerin, yetkililerin, sözcülerin bu yöndeki çalışmaları ve etkinlikleri, NATO'nun geçmiş sicilinden radikal bir ayrılığa doğru hareket etmesi anlamına da gelebilmektedir. Bu konu ise temelde, NATO'nun genişlemesinin güvenlik ile değil, daha çok savunma ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Blank, 1998: 5). Dolayısıyla NATO genişlemesi, Almanya'nın dış politikasında sadece güvenlik stratejileri ile sınırlı kalmayan ve geniş açıda bir etki göstermekte, bunun da Almanya için Kırmızı-Yeşil koalisyon dönemi örnekleriyle açıklanabilecek detaylara sahip olduğu kabul edilebilmektedir.

5.Almanya'da Kırmızı-Yeşil Koalisyon Döneminde Güvenlik Stratejileri

Rosenau tarafından tartışıldığı ve çeşitli akademik makalelerde incelendiği gibi dış politikadaki koalisyonlar, içsel yapıları ve karar verme süreçleri nedeniyle barışçıl etkilere sahip olabilir. Parlamenter demokrasilerde yaygın olan koalisyon hükümetleri, genellikle farklı bakış açıları ve çıkarları olan birden fazla partiyi içerir. Bu çeşitlilik, koalisyon ortakları arasında fikir birliğine duyulan ihtiyaç aşırı pozisyonları ılımlı hale getirme eğiliminde olduğundan, daha dengeli ve daha az agresif dış politika kararlarına yol açabilir (Booth, 2005:28-30). Koalisyonların dış politika üzerindeki barışçıl etkileri, kurumsal kısıtlamalar, uzlaşma ihtiyacı ve koalisyon ortakları arasında sorumluluğun

yayılmaması gibi çeşitli faktörlere bağlanabilir. Koalisyon hükümetleri genellikle saldırgan dış politikalar izleme yeteneklerini sınırlayan kurumsal kısıtlamalara maruz kalırlar. Bu kısıtlamalar, çeşitli koalisyon ortakları arasında birliği sürdürme ihtiyacından kaynaklanmaktadır ve bu da daha temkinli ve ölçülü politika kararlarına yol açabilir (Kaarbo & Beasley, 2008:75).

Almanya, 1998-2005 yılları arasında Kırmızı-Yeşil koalisyonun çalışmaları, faaliyetleri ve stratejileriyle yönetilmiştir. Dış politikada da aynı şekilde etkin adımların atılmasında bu koalisyon etkili olmuş, dönemin Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'in görüşleri, dış politikada atılan adımlarda önemli bir yere sahiptir. Örneğin Doğu politikası ve genişlemesi, Almanya'nın alacağı kararlar üzerinde de etkili bir faktör olmuştur. Örneğin 1998 yılında seçim sonrasında zorunlu göçlerin ve sürgünlerin yaşanmasının önlenmesini ele alan Fischer, Almanya'nın Polonya ile olan ilişkilerini değerlendirmiştir. Dolayısıyla Doğu genişlemesi ve Polonya ile ilişkileri baz alan çalışmaların önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yine başka örnek olarak, Winfried Veit çalışmasında da değerlendirildiği üzere, Almanya'nın dış politikada aldığı kararların tam olarak neye dayanılarak alındığını belirleme odaklıdır. Burada güvenlik stratejisi en önemli unsur olmuş ve Kırmızı-Yeşil koalisyon partisinin genel görüşleri bu zeminde şekillenmiştir. Örneğin Fischer'in kriz durumlarına dış politikadaki yaklaşımların, böyle ortamlardan uzak durulmasına ve alınan kararların da aynı şekilde ifade edildiği şekilde değerlendirilmesine dayandığı belirtilebilmektedir. Dolayısıyla Almanya, gerektiği durumda Güvenlik Konseyi kararlarına karşı durmuş ve ülkenin güvenliğini baz alan dış politikalara odaklanmıştır (Veit, 2006: 53-56). Barışçıl politikaların etkinlik kazanmasının da temelinde bu durum öne çıkmaktadır. Aynı şekilde Sebastian Harnisch'in görüşü incelendiğinde, Almanya'nın sivil bir güce ve kolektif güvenlik sistemlerine bağlı kuvvetin tekelleştirilmesini içeren stratejilere de yöneldiği ifade edilebilmektedir. Anlaşmazlıkların yaşanması durumunda şiddet içermeyen yaklaşımların baz alındığından da bahsedilebilmektedir (Harnisch, 2001: 35). Bu bağlamda Almanya, 1990'lardan sonra ve özellikle de Kırmızı-Yeşil koalisyon sürecinde barışçıl metotları hedef alan güvenlik stratejilerine odaklanmıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sürecinden sonra dağılmayıp aşamalı olarak büyüme göstermesi de ittifak anlaşmalarının artmasına ve Almanya'nın dış politikalarını daha hızlı bir şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olmuştur. Avrupa'da barışı sağlamada ve Doğu-Avrupa'da demokrasiyi desteklemede NATO genişlemesinin büyük paya sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Almanya'nın dış politika anlayışı, Avrupa Birliği ülkelerinden farklı özelliklere sahiptir. Burada özellikle de barışçıl metotları ve yaklaşımları benimsediği, 1998-2005 yılları arasındaki Kırmızı-Yeşil koalisyonun etkisi öne çıkmaktadır. Çıkarıcı yaklaşımların birçok ülkeyle kurulan ikili ilişkilerinin olumlu düzeyde olması, Rusya ile kurulan etkin iletişimde de kendisini göstermiştir. NATO'nun yükümlülükleri üzerinden değerlendirme yapıldığında da, bu ülkelerin genel görevleri, ittifak amaçlı olarak varlıklarını devam ettirme temelli bir yaklaşıma dayanmıştır. Barışçıl politikaların benimsenmesinde genel çerçevede Schröder-Fischer hükümetinin uygulaması, Fischer'in 1998'de dış politika için hedefinin güvenlik ve savunma temelli olmasına dayandığını göstermektedir. NATO gibi Almanya'da dış politikada genişlemesini belirli kavramlar üzerinden şekillendirmiştir. Bunlar ise sosyal adalet, iyileştirme, eşitlik, düzen sağlama gibi konularla açıklanabilir. Osman Sabri Kıratlı'nın çalışmasında da değinildiği üzere Almanya, dış ilişkiler ve güvenlik politikalarına olan yansımalar çerçevesinde öne çıkan ülkelerden biridir. Çok

tarafli diplomasiye önem veren Almanya, normatif kaygıların yüksek olmasından dolayı, Avrupa dış ilişkiler ve güvenlik politikalarında çok daha derin ve kapsamlı entegrasyon yapısını desteklemişlerdir (Kıratlı, 2016: 207-214). Ayrıca Almanya'nın dış politika kimliğini konumlandırma sırasında çok taraflılığı temel alması ve bunun da Kırmızı-Yeşil koalisyon döneminde etkilerinin belirgin şekilde görülmesi öne çıkan detaylardan biri olarak incelenebilmektedir. Uluslararası ölçüde etkin bir konumda olmanın gerekliliği ise, temel bağlamda Almanya'nın bu yönde güvenlik stratejilerini oluşturma hedeflerini gerekli kılmaktadır. Almanya için hayati önem arz eden konu, uluslararası barış ve istikrarı tehdit eden durumları da önleme amaçlıdır. Dış politika hedeflerini bu yönde değerlendiren Almanya, Avrupa entegrasyonunu hızlandırmak için çok taraflı faaliyetlerin de aynı şekilde geliştirilmesini önemli görmektedir. Dolayısıyla Almanya'nın dış politikasındaki öngörülebilirlik, barış ve istikrarı bozmayacak şekilde güvenliği sağlamak ve çalışmalara odaklanmak üzerine geliştirilmektedir (Gül, 2022: 501-502). Bu durum özellikle de Kırmızı-Yeşil koalisyon politikası üzerinden açıklanabilmektedir. Dış politikada en önemli değişikliğin 1998-2005 yılları arasında gerçekleştiği görülmektedir. Almanya, terörle mücadelede ulusal sınırlarla kalmayan ve bu durumu uluslararası ölçekte bir sorun olarak gören dayanışma içerisine girmektedir. Alman hükümeti bu süreçte, NATO'nun 1999 yılında aldığı karara uyum sağlamaktadır. Alman ordusu, Birleşmiş Milletler veya NATO yetkisi verildiğinde, dünya genelinde konuşlandırılan bir birime dönüşmektedir. Aynı zamanda bu süreçte Alman hükümetinin üzerinde durmadığı ve bahsetmediği konu ise, yurtdışındayken çatışmalarda öldürülen askerlerdir (Bukow, 2011). Dolayısıyla Almanya güvenlik stratejileri açısından hedefler, NATO genişlemesi ve böylece NATO'nun uluslararası güvenliği sağlamaya yönelik çalışmalarında Almanya'nın da etkili bir faktör olduğu görülmektedir. Bunun ise özelde Almanya'nın doğrudan NATO genişlemesinden etkilenmesi ve dış politikada güvenlik stratejilerini temel alan çalışmaları gerçekleştirmesinin önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilmektedir.

Sonuç

NATO'nun kuruluş amacı ve çalışmaları, üye devletleri korumaya yönelik gelişmelerden oluşmaktadır. NATO üyesi bir devlet, üye olmayan bir devlet tarafından saldırıya uğrama ya da zarar görme durumunda kaldığında, korunması gerçekleştirilecektir. Soğuk Savaş (1947-1991) döneminde NATO, Batı Bloğu koruma amacıyla kurulmuştur. Burada genel olarak ABD'nin amaçlarına ulaşmasının daha hızlı şekilde olacağı ve istediği gibi hareket edebileceği ortam söz konusu olsa da zamanla bu konu daha farklı bir gelişme yakalamıştır. NATO genişlemesinin Soğuk Savaş sürecinden sonra başlaması ve daha etkin bir kuruluş olarak işlevine devam etmesi, ülkelerin dış politikalarını da buna yönelik oluşturduklarından bahsedilebilmektedir. Burada öne çıkan gelişmeler arasında özellikle de Almanya'nın dış politikada stratejik adımlar atması, Soğuk Savaş'tan sonra da kriz durumlarının henüz etkisini yitirmemesinden dolayı önemlidir. NATO'nun üye ülkeleri bir üyeye karşı silahlı saldırıyı hepsine yönelik bir saldırı olarak görmeye taahhüt eden 5. Maddesi, ittifakın genişlemesi noktasında Almanya'nın NATO içindeki duruşu açısından önemli etkilere sahiptir. NATO'nun, özellikle Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi, Almanya'nın ittifakın politika ve stratejilerini şekillendirmede çok önemli bir rol oynadığı yönünde tartışmalı bir konu olmuştur. Almanya'nın konumu, tarihsel bağlamından, jeopolitik düşüncelerinden ve NATO içinde bir çerçeve ulus olarak rolünden etkilendiği düşünüldüğünde Almanya'nın dış politikası ve stratejileri, NATO'nun işleviyle Rusya,

ABD gibi devletlerden korunma durumu, NATO genişlemesiyle birlikte ulusal güvenlik tehdidinin uluslararası zeminde de önemli bir boyut yakalayacağını gösteren gelişmeler haline ulaşmıştır. Bu tür konular ise genel olarak 1999-2005 yılları arasında Kırmızı-Yeşil koalisyon döneminde etkisini fazlasıyla hissettirmiştir. Güvenlik stratejilerinin dış politikada uluslararası özelliği, bu süreçten sonra NATO'nun istediği bütün destekleri karşılaması ve askerî yardımların da gösterilmesi temelli bir sonuca dayanmaktadır. Almanya'nın güvenlik algısında NATO böylece karşılıklı bir ilişkinin etkin olduğu durumla karşımıza çıkmaktadır. Dış politikada Kırmızı-Yeşil koalisyonunun farklı bir strateji izlemesi de bu gelişmelerin bir sonucu olarak araştırma kapsamında belirlenmiştir.

Almanya'nın dış politikası, Avrupa entegrasyonu ve transatlantik taahhütler arasındaki denge ile tanımlanır. Bu ikili odaklanma, Almanya'nın NATO genişlemesi konusundaki konumunu ve güvenilirliğini korumak için karmaşık jeopolitik dinamikler arasında ittifak rolünü etkilemektedir. NATO'nun genişlemesi, Şansölye Gerhard Schröder'in 1998'den 2005'e kadar görev yaptığı dönemde Almanya'nın kırmızı-yeşil dış politika gündemini önemli ölçüde etkiledi. Bu dönem, Almanya'nın dış politikasında geleneksel ittifaklardan daha bağımsız, Avrupa merkezli bir yaklaşıma geçişi temsil ediyordu. Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya dahil edilmesi, Almanya'nın dış politika stratejilerini ve NATO ve AB ile ilişkilerini şekillendirmede çok önemli olmuştur.

Almanya'nın NATO'daki rolü ve genişleme konusundaki tutumu tarihsel ve jeopolitik bağlamıyla şekillenirken, oyunda daha geniş düşünceler var olagelmektedir. ABD'nin Avrupa'ya olan ilgisinin azalması ve Çin'in yükselişi, Alman NATO politikasını etkileyen bazı dış faktörlerdir. Yurt içinde, savunma harcamaları ve nükleer paylaşım konusundaki tartışmalar da Almanya'nın ittifak içindeki konumunu etkileyen bazı iç faktörler olarak karşımıza çıkar. Bu iç ve dış faktörlerle şekillenen Almanya koalisyon döneminin, öncelikle Polonya ve Baltık ülkeleri gibi müttefiklere güven vermek için NATO'nun doğu kanadındaki askeri varlığını kademeli olarak artırmış olsa da olası askeri müdahaleye karşı her daim temkinli duruşu caydırıcılıktan ziyade güvenceye odaklı duruşunun göstergeleri olmuştur.

Netice itibarıyla, NATO'nun genişlemesi, yeni üyelerin güvenlik ihtiyaçlarını mevcut üyelerin stratejik çıkarlarıyla dengelemesi gerektiğinden, ittifakın gelecekteki uyumu ve etkinliği hakkında soruları gündeme getirmektedir. Bu dinamikler NATO'nun genişlemesinin karmaşıklığını ve Almanya'nın ittifak içinde oynadığı çok yönlü rolü vurgulamaktadır. Avrupa'daki güç dengesi ile diğer coğrafi bölgelerde var olan çeşitli dengeler arasındaki karmaşık etkileşim, NATO genişlemesinin hassasiyetini daha da görünür hale getirmekte ve küresel karşılıklı bağımlılıkların dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Sayısız yeni güç yapısına ve bunların karmaşık ilişkilerine ek olarak, farklı yönetim, toplumsal örgütlenme ve varoluşçu felsefeler kavramlarını kapsayan karşıt blokların temsil ettiği ideolojik ikiliğin, bu bloklar içindeki devletler arasındaki bölünmeleri şekillendirmede araçsal bir rol oynadığını kabul etmek çok önemlidir. Bu nedenle, bu ideolojik çatışmaların sonuçları sadece akademik olmaktan öte, daha ziyade uluslararası ilişkiler ve ittifaklar üzerinde derin ve somut etkileri olmaktadır. Bu nedenle, bu faktörlerin etkileşimi, küresel düzenin sunduğu çok yönlü zorlukların üstesinden gelmek için Almanya Kırmızı-Yeşil koalisyonu barışçıl hamleler ve politikalarıyla zekice diplomatik manevra ve stratejik öngörü gerektiren bir ortama katkıda bulunmuştur. Nihayetinde, bu jeopolitik manzaranın gelişen doğası, çağdaş uluslararası ilişkilerin analizinde tarihsel bağlamları ve ideolojik temelleri anlamanın önemini vurgulamaktadır.

NATO'nun genişlemesi Almanya'nın söz konusu kırmızı-yeşil dış politika gündemini etkilemiş olsa da, Almanya'nın stratejik kararlarını şekillendiren daha geniş jeopolitik bağlamı ve iç faktörleri göz önünde bulundurmak önemlidir. Kırmızı-Yeşil koalisyonunun dış politikaya yaklaşımı, Almanya'nın uluslararası sistem içindeki karmaşık konumunu yansıtan çok taraflılığı ulusal çıkarlarla dengeleme arzusuyla karakterize edilmektedir. Bu dengeleme eylemi, değişen küresel düzenin ve NATO ve AB'nin gelişen rollerinin yarattığı zorlukları aştığı için Almanya'nın dış politikasının belirleyici bir özelliği olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Bandoğlu, Z. (2014). The European Security Strategy: A 'Conflict Prevention' Perspective in the Fight Against 'Asymmetric Threats', *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 83-110.
- Belkin, P. (2009). German Foreign and Security Policy: Trends and Transatlantic Implications, *CRS Report for Congress*, 1-25.
- Blank, S.J. (1998). *European Security and NATO Enlargement A View From Central Europe*.
- Brauch, H.G.(2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47.
- Bjola, C.(2002). *NATO as a Factor of Security Community Building: Enlargement and Democratization in Central and Eastern Europe*, Central European University: EAPC-NATO Individual Fellowship Final Report 1999-2001.
- Booth, Ken (2005), Two Terrors One Problem, Ersel Aydinli ve James N. Rosenau (der.), *Globalisation, Security, and the Nation-State: Paradigms in Transition*, Albany: State University of New York Press, 27-48.
- Bozkuş, Y.D. (2023). NATO'nun Genişleme Politikası, Kafkasya ve Türkiye ile İlişkiler, *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 6(10), 61-89.
- Bukow, S.(2011). *Internal Security and the Fight Against Terrorism in Germany*, <https://dnb.info/1207233412/34>, Erişim Tarihi [14.08.2022].
- Dettke, D. (2009). Germany Says No: The Iraq War and the Future of German Foreign and Security Policy, Woodrow Wilson Center Press with Johns Hopkins University Press.
- Eichler, J. (2021). The NATO Post-Cold War Enlargement: Realist and Neorealist Approaches. In: NATO's Expansion After the Cold War. Global Power Shift. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66641-5_2
- Germany Federal Ministry of Defence. (2006). White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the <https://www.files.ethz.ch/>
- Germany Federal Ministry of Defence. (2016). White Paper 2016 on German Security Policy and the Future of the <https://issat.dcaf.ch/>
- Gül, M.(2022). Tarihsel Mirastan Yeniden Yapılandırmaya: Alman Dış ve Güvenlik Politikasının İnşacı Teori Üzerinden Bir Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(3), 493-508.
- Haftendorn, H. (1996). *Gulliver in the Center of Europe: International Involvement and National Capabilities for Action*, in Germany in Europe in the Nineties, London: Macmillan Press.
- Harnisch, S.(20019. Change and Continuity in Post-Unification German Foreign Policy, *German Politics*, 10(1), 35-60.
- Holger, M. (2022). German Foreign Policy: Roots, Reasonings, and Repercussions, in Klaus Larres, Holger Moroff, and Ruth Wittlinger (eds), *The Oxford Handbook of German Politics*, Oxford Handbooks, 469-490. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198817307.013.28>,
- Hürsoy, S.(2002). NATO's Problematic Enlargement Toward Central and Eastern European Countries, *Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 2(2), 65-70.

- Ifantis, K.(1996). Conceptual and Institutional Adaptation of Security: Redefining NATO's Role, Identity and Strategy in the New European Condition, *The Turkish Yearbook*, XXVI, 1-21.
- Kaarbo, J., & Beasley, R. K. (2008). Taking It to the Extreme: The Effect of Coalition Cabinets on Foreign Policy. *Foreign Policy Analysis*, 4(1), 67–81. <http://www.jstor.org/stable/24907213>
- Karaosmanoğlu, A. L.(2014). NATO'nun Dönüşümü, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 3-38.
- Kıratlı, O.S.(2016). Avrupa Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler: Almanya, Fransa ve İngiltere, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1), 207-224.
- Koç, E. (2021). 1871'den Günümüze Alman Dış Politikasının Gelişimine Genel Bir Bakış, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1695-1708.
- Krasznai, M.(2000). The Organisation for Security and Co-Operation in Europe in the European Security Architecture of the Early Twenty-First Century, *Journal of International Affairs*, IV(4).
- Link, W.(1999). Alternativen Deutscher Außenpolitik, *Zeitschrift für Politik*, 2,125-143.
- Mayer, M.M. (2011). Governmental preferences on liberalising economic migration policies at the EU level: Germany's domestic politics, foreign policy, and labour market., PHD Thesis, The London School of Economics and Political Science
- Menon, R., Ruger, W.(2020). NATO Enlargement and US Grand Strategy: A Net Assessment, *International Politics*, 57, 371-400.
- NATO, *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington*, 23-25 April, 1999.
- O'Connell, P. (2009). *German Foreign Policy and National Identity Since 1945*, Master Thesis, State University, New York.
- Oruç, K. (2020). *Neo-Klasik Realist Teori Bağlamında Almanya ve Rusya Arasındaki İlişkilerin AB Enerji Politikasına Yansımaları*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Önder, S.(2019). *Integration of Ukraine into NATO and Its Geopolitical Implications*, Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Pak, E.P., Birdişi, F. (2019). Alman Stratejik Kültürünün Yükselişi: 1969-2016 Arası Yayımlanan Alman Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgelerinin Nitel Analizi, *International Journal of Politics and Security*, 2(1), 158-198.
- Referat Westliche Industrieländer (2006). *German Foreign Policy and the Grand Coalition*, London Office.
- Sakwa, R.(2002). *Russian Politics and Society*, New York: Routledge. Sandschneider, E.(2012).
- Deutsche Außenpolitik: Eine Gestaltungsmacht in der Kontinuitätsfalle, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 62(10), 3-19.
- Schoen, H. (2007). Personality Traits and Foreign Policy Attitudes in German Public Opinion. *Journal of Conflict Resolution*, 51(3), 408-430.
- Szayna, T.(2001). *NATO Enlargement*, Santa Monica: RAND.
- Şahin, G.(2017). Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal,Tarihsel ve Teorik Bir Analiz, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2),59-81.
- Şirin, B. (2014). *On the Way to a Normal foreign Policy: Germany in the Red-Green Years (1998-2005)*, Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.

- Şirin, B.(2020). Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2), 467-500.
- Oppermann, K. (2012). National Role Conceptions, Domestic Constraints and the New ‘Normalcy’ in German Foreign Policy: the Eurozone Crisis, Libya and Beyond. *German Politics*, 21(4), 502–519. <https://doi.org/10.1080/09644008.2012.748268>
- Pijl, van der K.(2008). Global and Local Rivalries in NATO’s Push Towards the Caucasus, *Journal of Global Politics*, 1(1), 33-52.
- Wright, N. (2019). From Perennial Follower to ‘Reluctant’ Leader? Germany’s Relationship with the CFSP. In: *The EU's Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. New Perspectives in German Political Studies*. Palgrave Macmillan, Cham., 115–143. https://doi.org/10.1007/978-3-319-93470-9_5
- Veit, W. (2006). Zwischen Realpolitik und Historischer Verantwortung. Zur Aussenpolitik der Rot-Grünen Koalition in Deutschland, *Internationale Politik und Gesellschaft*, I, 46-64.
- Zubov, V., P. (2022). The German Doctrine of “Realpolitik” Through the Prism of Modern World Politics. *Humanities and Social Sciences Bulletin of the Financial University*, 12(1):100-107. doi: 10.26794/2226-7867-2022-12-1-100-107

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 18.01.2025

Geliş Tarihi : 1.08.2024
Kabul Tarihi: 02.01.2025

Sağlık İpek Yolu ve Çin'in COVID-19 Dönemi Aşı Diplomasisi

Health Silk Road and China's Vaccine Diplomacy During COVID-19 Pandemic

Tuğba Aydın Halisoğlu

Dr. Öğr. Üyesi,

Tarsus Üniversitesi

Assist. Prof.

Tarsus University

taydin@tarsus.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0572-2267>

Öz

COVID-19 pandemisinin ilk dönemlerinde aşı üretimi yetersizliği yaşanmış, küresel sağlık alanında uluslararası örgütlerin koordinasyon ve yönetim eksikliği nedeni ile ortaya çıkan güç boşluğu pandemi ile mücadele sürecinde devletleri siyasi, ekonomik ve sosyal yönden büyük bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Böyle bir dönemde Çin, pandemi şartlarını içte ve dışta büyük bir fırsat olarak değerlendirmek istemiş ve dış politika argümanlarını yaygınlaştırılabilme noktasında süreci yönetmeye çalışmıştır. Küresel sağlık alanında iş birliğinin önem kazandığı bu dönemde, mevcut uluslararası statükoyu bozmadan Sağlık İpek Yolu hedefleri kapsamında aşı diplomasisini hayata geçirmiştir. Bu çalışmanın amacı, aşı diplomasisi kavramını Çin'in bir dış politika stratejisi olarak Sağlık İpek Yolu hedefleri bağlamında değerlendirmektir. Çalışmada, Çin'in Sağlık İpek Yolu çerçevesinde kamuoyu ile paylaşılmış olduğu resmî belgeler ışığında belge analizi yapılmış ve elde edilen veriler Çin'in aşı üretimi ve dağıtımında hız kazandığı 2022 yılı baz alınarak aşı dağıtımı ve üretimine ilişkin sonuçlarla yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Sağlık İpek Yolu, aşı diplomasisi, sağlık diplomasisi, COVID-19

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Abstract

In the early stages of the COVID-19 pandemic, there was a shortage of vaccine production, and the power gap that emerged due to the lack of coordination and management of international organizations in the field of global health has dragged states into a political, economic and social deadlock in the process of combating the pandemic. China has aimed to assess the pandemic period as a great opportunity both inside and outside, and effectively tried to manage the process at the point of promoting Chinese foreign policy arguments. In this process, where global health management and global cooperation were important, China has been able to effectively implement vaccine diplomacy in a way that does not disrupt the current international status quo, but can also conduct its foreign policy through health. The aim of this study is to assess China's vaccination diplomacy within the scope of the Health Silk Road and Chinese foreign policy objectives. In this study, document analysis of official documents within the scope of the Health Silk Road was conducted, and analysis outcomes were supported with data on vaccine distribution and production of China, considering the year of 2022, when China has speed up its vaccine production and distribution.

Keywords: China, Health Silk Road, vaccine diplomacy, health diplomacy, COVID-19

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Halisoğlu, T. A. (2024). Sağlık İpek Yolu ve Çin'in COVID-19 Dönemi Aşı Diplomasisi. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(3), 194-217. <https://doi.org/10.25272/icip.1526158>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Küreselleşme süreci, ulaşım alanındaki gelişmelerle insan hareketliliğinin artmasına ve ticaretin bu hareketliliği kolaylaştırıcı etki yaratmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç sağlık açısından değerlendirildiğinde ise bazı olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Çünkü artan hareketlilik, bulaşıcı hastalıkların sınır aşan yönünü ortaya çıkarmış ve ulaşım imkânlarındaki gelişmelerle birlikte çeşitli hastalıklar da bir bölgeden diğerine rahatlıkla taşınabilir hâle gelmiştir. Devletlerin ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan karşılıklı bağımlılıklarının arttığı bu süreçte, sağlık da küresel bir mesele haline gelmiş; hastalıkların sınır aşan yapısı nedeni ile yoğun iş birliği gerektiren ve devletleri sağlık alanında birbirine daha fazla kenetleyen bir yapıya dönüşmüştür.

Küresel sağlık bu noktada önem kazanmakta, devletlerin belki de en az çatışma yaşadığı ve iş birliği temasının sıklıkla vurgulandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz, bulaşıcı hastalıklar ve pandemilerle ilgili iş birlikleri yüzyılımıza ait bir gelişme değildir. Ancak, küreselleşme süreci ile devlet ve toplumların hayatında yaşanan hızlı dönüşümler, sağlık alanında iş birliğinin tarihteki örneklerinden daha farklı ve daha geniş bir yelpazede ele alınmasına neden olmaktadır.

Sağlık alanında küresel iş birliği, diplomasi alanında görünürliğini artırmış ve yeni diplomatik kavramları gündeme taşımıştır. COVID-19 pandemisinde deneyimlendiği üzere, aşı diplomasisi ve maske diplomasisi gibi sağlık diplomasisine ilişkin kavramlar ön plana çıkarılmıştır. Özellikle aşı diplomasisi, uluslararası güç dengelerinde daha prestijli bir yer edinebilmek ve sağlık liderliği yarışında öne geçebilmek için devletler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi^{1 2} ile etki alanını geliştirmek isteyen, uluslararası arenada özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı güvenliğini sağlamak adına ekonomik, kültürel ve sosyal argümanlar yolu ile küresel liderliğini pekiştirmek isteyen bir ülkedir. Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında kamuoyu ile paylaşılan Sağlık İpek Yolu kavramı, sağlık alanında iş birliğinin ve geleneksel Çin deneyiminin güzergâh ülkeleri ile paylaşılmasını hedeflemektedir. COVID-19 pandemisi ile Sağlık İpek Yolu önem kazanmış ve

1 2013 yılında "Bir Kuşak Bir Yol" adıyla tanıtılan bu proje, 2016 yılında "Kuşak ve Yol Girişimi" olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu isim değişikliğinin temel sebepleri; "Bir" kelimesinin sadece kara ve deniz ticareti gibi bir algı yaratması, "girişim" kelimesinin altyapı, enerji ve ulaşım gibi farklı ekonomik iş birliği mekanizmalarını kapsıyor olması ve proje ilerledikçe batılı devletler tarafından daha fazla tartışılan Çin merkezli küresel hakimiyet ile ilişkilendirilmesinden kaçınma kaygısı şeklinde özetlenebilir (Bērziņa-Čerenkova, 2016).

2 Belt and Road Initiative, bazı kaynaklarda Kuşak ve Yol İnisiyatifi olarak çevrilmiştir. Kuşak ve Yol Girişimi olarak da kullanımı mevcuttur.

Çin, dış politika değerleri ile bütünleşmiş bir aşı diplomasisini Sağlık İpek Yolu üzerinden uygulama imkânı bulmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Çin'in aşı diplomasisi uygulamalarını Sağlık İpek Yolu hedefleri bağlamında incelemektir. Bu sebeple Çin'in dış politika argümanlarının aşı diplomasisi uygulamaları çerçevesinde nasıl uygulandığı analiz edilmiştir. Sağlık İpek Yolu'na dair Çin Halk Cumhuriyeti tarafından yayımlanan resmî belgelerin analizi yapılarak, sağlıkla ilgili hangi temaların ve amaçların ön plana çıkarıldığı tanımlanmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Çin Halk Cumhuriyeti kısaca "Çin", Kuşak ve Yol Girişimi ise kısaca Yeni İpek Yolu³ olarak tanımlanacaktır.

Dış Politika Unsuru Olarak Küresel Sağlık ve Sağlık Diplomasisi

Küreselleşme ve Sağlık

Küreselleşme, özellikle 1980'li yıllardan itibaren toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik etkileri gözlemlenebilen bir olgudur. İletişim ve ulaşım gibi alanlarda yaşanan baş döndürücü gelişmeler, toplumları ve egemen ulus-devletleri hiç olmadığı kadar birbirine yakınlaştırmıştır. Devletler, ticaret dahil olmak üzere birçok alanda iş birliğine gitmiş, bireyler daha fazla serbest dolaşım imkânından yararlanmaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler, devletleri görünmez bir bağ ile birbirine bağlamakta ve dolayısı ile küreselleşme zincirindeki bir halkanın diğer halkayı etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır.

Sağlık, tam bu noktada önem kazanmaktadır. Ulaşım imkânlarının ve ticaretin artması gibi küresel gelişmeler, sağlık açısından iki yönlü bir etkiye neden olmaktadır. Ulaşım imkanlarının artması bireylerin hayatında büyük kolaylık sağladığı kadar, "mikrobik trafik" adı verilen yeni bir durumu da ortaya çıkarmaktadır. Mikrobik trafik, seyahatlerde meydana gelen artış nedeniyle günlük binlerce bulaşıcı virüs teması üretilmesidir (Aba, 2018: 184-185). Bu yönüyle ulaşım, sağlık ekipmanlarının taşınmasını kolaylaştırdığı kadar, yeni bulaşıcı temaların üretilmesine de neden olmaktadır. Ticaret açısından değerlendirildiğinde de benzer iki yönlü bir etki ortaya çıkmaktadır. Bu etkilerden biri, sağlık ekipmanlarının taşınması noktasında kolaylaştırıcı bir işlev gören olumlu bir etkidir. Ticaretin bu derece yaygınlaşması, bulaşıcı hastalıkları ve pandemileri kontrol edebilme noktasında üstünlük sağlayabilme potansiyelini geliştirmiştir (Feldbaum, Lee ve Michaud, 2010:85). Dolaşım, aynı zamanda olumsuz etki yaratma potansiyeline sahiptir. Ticaret ile insanların da dolaşımı artmış ve bu sebeple hastalıkların da taşınması kolaylaşmıştır. Ancak bu sonuç, günümüze has bir durum değildir.

³ İpek Yolu'na tarihsel atıfta bulunmak amacı ile bazı akademik kaynaklarda ve medyada eski İpek Yolu ve Yeni İpek Yolu şeklinde bir tanımlamaya gidilmektedir. Ancak Yeni İpek Yolu kavramı, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından kullanılan resmi bir kavram değildir.

Örneğin, 1347-1351 yılları arasında Avrupa'da ortaya çıkan Kara Veba, uluslararası ticaret etkinliklerinin bir sonucu olarak görülmektedir (Aba, 2018: 184). Kefe ile ticaret yapan Avrupalı tüccarların mallarını Sicilya'ya getirmeleri ile veba salgını Asya'dan Avrupa'ya ulaşmış, ticaret rotaları üzerinden İngiltere, İrlanda, Fransa gibi ülkelere yayılmıştır (Genç, 2011:127). Dolayısı ile ticaret ve sağlık, geçmişten bugüne birbirine zıt bir denge görünümündedir.

Ulaşım imkânlarındaki artış ve mikrobik trafik, sadece belli bir ülke sınırı içinde ortaya çıkıp ulusal bir sağlık sorunu yaratmamakta, aynı zamanda diğer devletleri de anında etkileyebilen sınır-ötesi bir soruna dönüşebilmektedir. 19. yüzyıldan itibaren ulus-devletler düzeyinde sağlık alanında iş birliği örnekleri görülse de küreselleşme ile sağlık yönetişimi ve sağlık diplomasisi gibi birden fazla ulus-devletin ve devlet dışı aktörün yer aldığı çok-aktörlü bir yapı söz konusu değildir. Bu çok-aktörlü yapı, günümüzde ulus-devlet sınırları içerisinde de kendisini göstermektedir. Tengilimoğlu ve Güzel (2018:21-36), sağlık politikasını etkileyen aktörleri yasama, yürütme ve yargı organlarının yanı sıra Sağlık Bakanlığı, bürokrasi, siyasi partiler, medya, sivil toplum örgütleri, çıkar grupları ve uluslararası örgütler olarak sınıflandırmıştır. Bu aktörler günümüzde hem ulusal hem de uluslararası sağlık politikasını belirleyen aktörler olarak küresel sağlık mekanizmasını etkin bir şekilde sürdürmektedir.

Kısacası küreselleşmenin ticaret ve ulaşım bileşenleri, sağlık ile zıt yönlü yapılanma içerisinde. Yani küreselleşme hem sağlık alanında iş birliğini artırmakta, hem de küresel yönetim üzerine uluslararası rejimin yetersiz kalması gibi zorlukları da yaratabilmektedir (Fidler, 2001:842). Küreselleşme ayrıca, sağlık sistemlerinde dönüşüm sağlayarak ülkelerin sağlık politikası uygulamalarını da etkileyebilmektedir (Aba, 2018:185).

Küresel Sağlık, Sağlık Diplomasisi ve Dış Politika

Feldbaum, Lee ve Michaud (2010:82) küresel sağlığı, dış politika yapımcıların diğer devletler üzerinde baskı sağlama aracı olarak tanımlamıştır. Çünkü bulaşıcı hastalıklar, ulusal güvenlik, askeri kapasite ve ekonomik güç gibi unsurlar üzerinden bir tehdit oluşturabilmekte ve bu tehditler dış politika yapımcılarının dikkat ettiği temel unsurlara dönüşebilmektedir. Bu sebeple küresel sağlık, güvenlik endişesi ile dış politikanın düzenlediği önemli alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yönüyle sağlık, teknik bir içerik olmaktan çıkmakta, yüksek siyaset alanına dahil olarak 21. yüzyılın önde gelen siyasi değeri olarak yükselmektedir (Fidler, 2006:184).

Küresel sağlık alanında iş birliğini yansıtan kavramlardan biri, sağlık diplomasisidir. Michaud ve Kates (2013:24), sağlık diplomasisini küresel sağlıkla ilgili etmenlere odaklanan, doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleşen uluslararası diplomatik etkinlikler olarak tanımlamaktadır.

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, sağlık diplomasinden çok önce medikal diploması kavramı kullanılmıştır. Medikal diploması, 1978 yılında Peter Bourne tarafından geliştirilmiş ve sağlığın diplomatik ilişki kurma yönüne değinilmiştir. Kavram zamanla küresel sağlık diplomasine dönüşmüş ve günümüzde temel diploması, çok paydaşlı diploması ve resmi olmayan diploması uygulamaları olmak üzere üç ayrı kategoriyi kapsayacak şekilde ele alınmaktadır (Katz, Kornblat, Arnold vd.,2011: 505-506). Bu kategorilere göre sağlık diploması, hem devletler arasında geleneksel diploması uygulamalarını içermekte hem de ulus-devletlerin dışında sivil toplum örgütleri ve halk gibi devlet dışı aktörlerin de katılımını ve etkileşimini gerektiren bir yapı sergilemektedir. Küresel sağlık diploması, sadece diplomatik yetkililerin karşılıklı müzakereler yürüttüğü geleneksel diploması uygulamaları şeklinde gerçekleşmemekte, sürece alan uzmanlarının katılımı da söz konusu olabilmektedir (Hotez, 2014:1). Dolayısı ile başka ülkelerde faaliyet gösteren sağlık çalışanları da bu diplomatik etkileşimde yer alabilmektedir (Michaud ve Kates, 2013:24). Kısaca sağlık, ulus devlet sınırlarını aşan ve küresel iş birliklerini gerektiren bir meseledir. Dolayısı ile küresel sağlık diploması çok aktörlü, çok düzlemli ve sağlık üzerine müzakerelerin küresel sağlık politikasının çerçevesini şekillendirdiği bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Kickbusch, Silberschmidt ve Buss, 2007:230).

Sağlık diploması, küresel sağlığı destekleme çabalarını içeren bir dış politika hedefi olarak da tanımlanabilmektedir (Feldbaum, Lee ve Michaud, 2010:85). Küresel sağlık ve dış politika birlikteliği, tarihte yeni bir durum değildir. 23 Temmuz 1851 tarihinde Paris'te ilk uluslararası iş birliği, Uluslararası Sağlık Konferansları ile başlamış ve 19. yüzyıl boyunca Roma, Venedik, Washington, İstanbul ve Viyana gibi birçok şehirde on adet konferans gerçekleştirilmiştir. Bu konferansların temel özelliği, sağlık alanında çalışan yönetici ve bilim adamlarının buluşması için bir platform oluşturması ve aralarında uluslararası bilgi değişiminin sağlanmasıdır (Jones, 1975:9). Dolayısı ile sağlık ile ilgili meseleler, bir dış politika argümanı olarak günümüzde de önem kazanmaktadır.

Dış politika ve sağlık alanındaki birliktelik, birçok ülkenin dış politika belgelerinde de yerini bulmaktadır. 2012 yılında Avrupa kıtasındaki 53 ülkenin Sağlık 2020 (Health 2020) adı altında yeni bir ortak Avrupa Sağlık Politikası çerçevesini yayımlaması, bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Sağlık 2020 politikası kapsamında bulaşıcı etmenlerin sınır tanımayan yapısı vurgulanmış, sağlık sorunlarının tek başına yerel çözümlerle üstesinden gelinemeyeceği ifade edilmiş, sağlık ve dış politika arasındaki bağlantıya dikkat çekilerek sektörler arası, çok düzlemli ve çok taraflı siyaset yapmanın ulusal çabalara destek vereceği vurgusu yapılmıştır (WHO, 2015:3). Amerika Birleşik Devletleri örneğinde ise, sağlığın bir dış politika alanı olarak değerlendirildiği açıktır. Kamu sağlığını dünya genelinde iyileştirmek, Amerika Birleşik

Devletleri için ulusal güvenliğin sağlanmasının ve gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin desteklenmesinin bir yolu olarak görülmektedir (CFR, t.y). Aslında bu yaklaşım, sağlık endişesinden çok daha öte, ulusal çıkarların okyanus ötesinde gerçekleştirilmesi adına sağlığın bir araç olarak kullanıldığı izlenimini verebilmektedir.

Kevany (2014:790), küresel sağlık programlarının dış politika ve diplomasi hedefinden uzak gerçekleştirildiği takdirde sağlık uygulamalarında ikiliğe sebep olacağını ifade etmektedir. Buna göre, mevcut ikili yapı herhangi bir toplumdaki norm ve değerlerle çelişebilen küresel sağlık programlarını ortaya çıkaracak ve bu durum da diplomasiye ve dış politikaya güveni azaltacak bir sonuç yaratacaktır. Dolayısı ile küresel sağlık politikası, kapasite geliştirme ve etki sağlama vizyonu ile sosyal ve yasal meşruiyet zemininde, akıllı güç ekseninde olmalıdır (Kevany, 2014:790).

Sağlık İpek Yolu ve Çin

Çin'in Dış Politika İlkeleri

Sağlık İpek Yolu'nun stratejisini ve amaçlarını anlayabilmek için, Çin'in dış politika ilkelerinin temellerini iyi tanımak gereklidir.

Çin'in dış politikasını, 1949 yılından itibaren üç ayrı dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem, 1949-1976 yıllarını kapsayan, Mao'nun öğretilerinin yanı sıra Marksizm ve Leninizm ideolojik akımları ile çevrelenmiş ve liderliği Mao Zedong tarafından yürütülen bir dönemdir. Bu dönemin öncül dış politika anlayışı, "Tek Bir Çin" ve "Bir Yana Yaslanmak" ilkeleri üzerine kurulmuştur. İkinci dönem ise kendi içinde üçe ayrılmaktadır. İlki, 1978-1989 yıllarını kapsayan ve liderliği Deng Xiaoping tarafından yapılan dönemdir. Xiaoping döneminde, Deng Xiaoping Teorisi ve Çin usulü sosyalizm ideolojisi rehber alınmış, "Barış ve Bağımsızlık" ile "Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi"⁴ çerçevesinde dış politika yürütülmüştür. İkinci dönem, 1989-2003 yıllarını kapsayan ve Jiang Zemin tarafından liderliği yapılan dönemdir. Bu dönemin belirleyici yaklaşımı "Üç Temsil Teorisi"⁵dir ve bu yaklaşım kapsamında "24 Karakter Stratejisi"⁶ ve "dışa açılmak" ilkeleri çerçevesinde dış politika yürütülmüştür. Üçüncü dönem

⁴ Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama ilkeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Ministry of Foreign Affairs, t.y).

⁵ Üç Temsil Teorisi, Marksizm-Leninizm, Mao Zedong Yaklaşımı ve Deng Xiaoping Teorisi'nin devamı niteliğinde olan, reform, kalkınma, istikrar, iç ve dış politika gibi konular üzerine yeni fikir düşünceler içeren yaklaşımdır (Theory China, 2021).

⁶ Çince "冷静观察，站稳脚跟，沉着应付，韬光养晦，善于守拙，绝不当头。 olarak yazılan, 24 Çince karaktere atfen "24 Karakter Stratejisi" olarak isimlendirilen stratejinin temel söylemleri "sakince gözlemleyin, pozisyonumuzu koruyun, olaylarla sakince başa çıkın, kapasitemizi gizleyin ve zamanımızı kollayın, düşük profili korumada iyi olun ve asla liderlik iddiasında bulunmayın" prensiplerini içermektedir (Holt v.d: 2011:34).

ise 2003-2013 yıllarını kapsayan ve liderliği Hu Jintao tarafından yapılan dönemdir. Bu dönemin temel yaklaşımı bilimsel kalkınmadır ve bu yaklaşım bağlamında “uyumlu bir dünya” ve “barış ve kalkınma” ilkeleri çerçevesinde dış politika uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Son dönem ise, 2013 yılından günümüze kadar halen sürmekte olan “Yeni Çağda Çin Usulü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşünceleri” yaklaşımı etrafında şekillenen ve “ortak kaderli toplumlar”, “Çin Karakteristikli Büyük Güç Ülkeleri İlişkisi” ve “dip düşünme⁷ (*bottom-line thinking*)⁸” ilkeleri üzerine dış politika yürüten Xi Jinping dönemidir (Velez-Serrano, 2018:6).

Akdağ (2023:78) ise, Çin dış politikasındaki dönüşümü iki dönemde gruplandırmıştır. Bu dönemler kısaca, 1949-1978 yılları arasında ideolojinin ve liderin belirleyici olduğu birinci dönem ile düşük profil ve pragmatik dış politika anlayışının hâkim olduğu 1978 ve sonrası dönemdir. 1978 ve sonrası dönem, uluslararası alanda yaşanan dönüşümlerden etkilenen Çin’in, 1990’lı yılların başında Deng’in düşük profilli dış politika argümanı ile başlayan, 2000’li yıllarda çok boyutlu dış politikaya yönelimi ile devam eden ve 2011 yılından itibaren iddialı bir dış politika argümanı ile gelen süreç olarak özetlenebilir (Akdağ, 2023: 83-89).

Sağlık İpek Yolu, 1978 ve sonrası dönemin bir ürünü olan, özellikle de Xi Jinping tarafından yürütülen iddialı dış politika döneminin önemli bir çıktısı olarak ele alınabilir. Özellikle ekonomik gelişme ve istikrar çerçevesinde ele alınan ve stratejik fırsatlar dönemi olarak tanımlanan 2002-2013 dönemi ile Xi Jinping’in Çin’in küresel etkisine odaklandığı 2013 ve sonrası dönem sağlık diplomasisinin bir yansımasıdır.

Deng Xiaoping döneminde Çin dış politikası bağımsız ve barışçıl kalkınma stratejisi çerçevesinde uygulanmış, Jinping’in başkanlığına kadar geçen sürede gelişen ve dönüşen uluslararası ortamda öncü yaklaşım olarak kabul edilmiştir. 1990’lı yılların başında uluslararası ortamda yaşanan gelişmelerle birlikte şekillenen ve Deng Xiaoping Teorisi olarak tanımlanan bu yaklaşım, Çin’in bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumayı, reform ve ekonomik açılım için elverişli bir uluslararası ortam yaratmayı, dünya barışını korumayı ve ortak kalkınmayı ilerletmeyi temel dış politika ilkeleri olarak belirlemiştir (Singh, 2014).

Stratejik fırsatlar dönemi, 2002 yılında 16. Parti Kongresi’nde Jiang Zemin tarafından sunulan siyasi raporda yer almıştır. Bu rapora göre stratejik fırsat, sıkıca kavranması gereken yirmi birinci yüzyılın ilk yirmi yılını betimlemekte, küreselleşme güçlerini kucaklama ve Çin’in gücünü barışçıl yollarla inşa etme üzerine odaklanmaktadır (The Center for Strategic

⁷ Dip düşünme, bu makalenin yazarı tarafından yapılan bir çeviridir.

⁸ Bottom-line thinking kavramı Xi Jinping tarafından sıklıkla kullanmakla birlikte, içeriği hakkında açıklama yapmadığı ifade edilmektedir. Xi Jinping’in bottom-line thinking kavramı ile çeşitli zorluk ve güçlüklerle başa çıkabilmek için herkesin en kötü durum varsayımlarını ve zihinsel hazırlıklarını her açıdan yapmasını istediği yönünde tahminler bulunmaktadır (Zeng, 2023).

Translation, t.y). Buna göre, mevcut uluslararası sistemde barış ve kalkınmaya odaklanmak, tüm milletlerin yararınadır. Çünkü içinde yaşadığımız dünya, farklı medeniyetlere ve sosyal sistemlere sahip rengarenk bir dünyadır. Böyle bir dünyada ortak paydalar aranarak yan yana kalkınmalı, kalkınma modelleri çeşitlendirilmeli, insanlığın ortak yararına olacak şekilde ekonomik küreselleşme desteklenmeli, uluslararası ilişkilerde demokrasiyi destekleme yönünde hareket edilmelidir. Gelişmiş ülkelerle ilişkiler sürdürülmeli, komşu ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri ile iş birliği artırılmalıdır. Çok taraflı diplomatik ilişkilerde aktif rol alma temelinde uluslararası örgütler ile rol paylaşımı önemlidir. Bütün bu süreç, Deng Xiaoping Teorisi'ne ve Üç Temsil Teorisi'ne sıkı sıkıya bağlı kalarak gerçekleştirilmelidir (Zemin, 2002).

2013 ve sonrası dönem ise, Deng Xiaoping'in öncülüğünü yaptığı "düşük profil çizme" yaklaşımının yerine Xi Jinping'in "Çin Karakteristikli Büyük Ülke Diplomasisi" anlayışı üzerine şekillenmiş ve Jinping ile yeni bir liderlik dönemine girilmiştir. 29 Kasım 2014 tarihinde ortaya atılan bu yaklaşım, Çin dış politikasındaki dönüşümü göstermektedir. Bu yaklaşım, Çin Halk Cumhuriyeti adına Fransa Büyükelçisi olarak görev yapmış olan Wu Jianmin tarafından doğru bir zamanda adım atılmış bir yaklaşım olarak ifade edilmiştir. Jianmin'e göre Çin, bugün dünya sahnesinin merkezinde yer almaktadır ve bu durum, 1840'tan beri Çin'in geldiği en üst uluslararası statüdür. Dünyada yaşanan olağanüstü gelişmeler kapsamında Çin, dünya devletleri tarafından daha büyük rol oynaması için çağrılmaktadır (Yiming, t.y: 2). Çin Karakteristikli Büyük Ülke Diplomasisi, uluslararası ilişkilerde güven ve iş birliğini teşvik etmek için her ülkenin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün tanınmasını savunan uluslar arasında karşılıklı saygı ilkesini, uluslararası çevrede daha fazla iş birliğine odaklanan ve devletlerin ancak birlikte çalışarak ortak faydalara ulaşabildiği kazan-kazan ilkesini, diğer ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesini, daha adil bir küresel yönetim adına farklı uluslarla diyalogu teşvik eden, büyüklükleri veya güçleri ne olursa olsun tüm ülkelerin uluslararası ilişkilerde söz sahibi olması gerektiği fikrini önceleyen kapsayıcılık ilkesini, iklim değişikliği, ekonomik eşitsizlik ve sosyal adalet gibi konularda ortak hareket ederek küresel çözümler üreten sürdürülebilir kalkınma ilkesini ve kültürel etkileşimler yolu ile ortak anlayış ve saygıyı yerleştirme amacı ile kültürel değişim ilkesini kapsamaktadır (Thames, 2022: 250-251).

Sağlık diplomasisi ile ilintisi değerlendirildiğinde, özellikle Xi Jinping döneminden itibaren Pekin'in kontrol edebileceği platformlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nden gelebilecek stratejik baskıdan kurtulmayı amaçlayan bu yeni uluslararası ortam, diğer devletleri kışkırtmaktan uzak, ekonomik kalkınmayı geliştirmeye yönelik, özünde Çin'in güvenliğini koruyabilecek ve Çin'i uzun dönemli stratejik amaçlarına ulaştırabilecek bir yapı olarak betimlenmektedir (Savaş, 2016:101). Yeni Bin Yıl olarak adlandırılan, Çin ve Amerika

Birleşik Devletleri'nin birbirilerine ihtiyaçları olduklarını kavradıkları dönemde ise Çin, özellikle gelişme gösteren ülkelerle etkileşime önem vermiş ve ekonomik büyümenin sürekliliğini sağlayabilmek adına da hammaddelere erişime özen göstermiştir (Kissinger, 2015: 586).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikası bağımsızlık, saldırmazlık, diğer ülkelerin iç işlerine karışmamak, eşit hak ve karşılıklı yarar prensibi çerçevesinde ilişkileri geliştirmek ve barış içinde bir arada yaşamak şeklinde beş prensip çerçevesinde betimlendiğinde, eşit hak ve yarar prensibinin, Çin'in özellikle güçlü-zayıf ayrımı gözetmeden diğer devletlerle olan ilişkisinde belirleyici olduğu, bu durumun ise Çin'in özellikle Afrika ve Ortadoğu gibi ülkelerle etkileşimini artırıcı bir etki sağladığı söylenebilir (Karaca, 2008: 121-122). Bu hedefler çerçevesinde Asya ülkeleri, Çin için önemli bir diğer bölgedir. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ni (ASEAN) oluşturan bu ülkeler, Çin için hem büyük bir pazar olarak görülmekte hem de üretim ağını geliştirme yönünde de büyük bir kaynak yaratmaktadır (Oktay, 2019: 526). 2013 yılında ilan edilen Bir Kuşak Bir Yol Girişimi kapsamında değerlendirildiğinde, ASEAN ülkeleri ile ortaklaşa geliştirilebilecek altyapılar, ekonomik bütünleşmeyi sağlama ve sosyal iş birliğini gerçekleştirme yönünde Çin'in dış politika hedefleri açısından önemlidir (Oktay, 2019: 528).

Bu dış politika ilkeleri pandemi kapsamında incelendiğinde, Çin'in 2003 SARS salgınında yerel ihtiyaçların organize edilmesi, sağlık yönetimi için uluslararası sağlık ağlarının yaratılması ve vatandaşların uyum gösterdiği güçlü bir gözetim ve karantina oluşturulması yönünde dersler çıkardığı ve bu dersleri daha güçlü bir şekilde COVID-19 pandemisini kontrol etmek amacı ile kullanmaya çalıştığı ifade edilebilir (ISDP, 2021:5). Bu sebeple COVID-19 pandemisi, Çin'in dış politika ilkelerini ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi adına önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Çin, pandemi döneminde özellikle batılı kaynaklar tarafından pandeminin çıkış noktası olarak hedef gösterildiği ve ülke itibarının bu yolla zedelendiği yönünde propaganda faaliyetlerini sıklaştırmıştır. Dolayısı ile Çin, hem pandeminin kaynak ülkesi olmadığı yönünde bilgilendirme faaliyetleri yaparak içte ve dışta ülke itibarını koruma, pandemi ile mücadele eden ülkelere tıbbi yardım ve ilaç yardımı yapılarak Çin'in pandemi deneyimlerinin paylaşma hem de ülke içinde pandemi kontrol altına alındıktan sonra Nisan 2020'den itibaren aşılı diplomasisini hayata geçirme yönünde bir dış politika izlemiştir (Verma, 2020: 251-253). Kısacası Çin, rakibi Amerika Birleşik Devletleri krizle sarsılırken, krizi kendi adına tarihî bir fırsata çevirmek için çalışmalara başlamıştır (Cihangir, 2020:276).

Çin, yeni bir uluslararası siyasi ve ekonomik düzen arayışında hegemonyayı bir araç olarak kullanmayacağını beyan etmiştir. Hegemonya yerine reformlar, uluslararası ilişkilerin

demokratikleştirilmesi, uluslararası düzenin yasa ve sınırlarına uyma ve artan kapasitesi doğrultusunda ek sorumluluklar yüklenme yönünde bir düzen talebini sıklıkla dile getirmiştir (Kissinger, 2015: 595-597). Bu prensipler doğrultusunda pandemi döneminde adımlar atılmış ve krizle mücadele eden batılı ülkeleri karşısına almamaya özen göstererek, diplomatik yolları kullanma suretiyle süreci lehine çevirme yoluna gitmiştir.

Sağlık İpek Yolu: Stratejiler, Beklentiler ve Sorun Alanları

Sağlık İpek Yolu kavramı, günümüz Çin Halk Cumhuriyeti Ulusal Sağlık Komisyonu'nun öncülü olan Ulusal Sağlık ve Aile Planlaması Komisyonu tarafından Ekim 2015'te yayınlanan bir belgede yer almış ve merkezi hükümetin Kuşak ve Yol Girişimi uygulamalarına katkıda bulunma gerekliliğinden yola çıkılarak tanımlanmıştır. 2016 yılında ise Xi Jinping tarafından Özbekistan ziyaretinde Sağlık İpek Yolu'nun içeriği tanıtılmış ve sonraki süreçte Dünya Sağlık Örgütü ile Sağlık İpek Yolu'nun desteklenmesi hususunda mutabakat zaptı imzalanmıştır (Huang, 2022:567).

Çalışmanın bu bölümünde Çin Halk Cumhuriyeti tarafından kamuoyu ile paylaşılan ve Sağlık İpek Yolu ile ilintili stratejik belgeler, toplantı sonuçları ve planların analizi yer almaktadır. Bu belgelerin Çin Halk Cumhuriyeti tarafından resmî web sayfaları üzerinden kamuoyu ile paylaşılmış ve erişilebilir İngilizce metinler ve belgeler olması hususuna dikkat edilmiştir. Bu bağlamda, Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu ve Xinhua Haber Ajansı'nın rehberliğinde Çin Ekonomik Bilgi Servisi ve Devlet Bilgi Merkezi tarafından yürütülen The Belt and Road Portal ile ulusal sağlık politikalarından sorumlu kurum olan Çin Halk Cumhuriyeti Ulusal Sağlık Komisyonu resmî web sayfaları üzerinden belge taraması yapılmıştır. Tarama sonucunda Sağlık İpek Yolu hedefleri ile ilintili olarak elde edilen kaynaklar arasından Ağustos 2017 tarihli Sağlık İşbirliği'ne Doğru Kuşak ve Yol Üst Düzey Toplantısı: Sağlık İpek Yolu'na Doğru başlıklı üst düzey toplantı sonuçları, 2016-2020 dönemlerini kapsayan Geleneksel Çin Tıbbı için "Kuşak ve Yol" Kalkınma Planı, 2018-2020 tarihlerini kapsayan İpek Yolu Standardizasyon Eylem Planı ve 2019 tarihli Bir Kuşak Bir Yol Girişimi Süreci, Katkılar ve Beklentiler başlıklı belgeler incelemeye dâhil edilmiştir. Analiz bağlamında Sağlık İpek Yolu'nun hedefleri ve amaçları kapsamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sağlık İpek Yolu ve küresel sağlık alanındaki hedefleri, beklentileri ve problemleri değerlendirilmiştir. Analiz ilişkin sonuçlar aşağıdaki gibidir:

a-) Sağlık İşbirliği'ne Doğru Kuşak ve Yol Üst Düzey Toplantısı: Sağlık İpek Yolu'na Doğru (2017)

18-20 Ağustos 2017'de Sağlık Bakanı, sağlık çalışanları, Dünya Sağlık Örgütü, GAVI, UNAIDS, OECD ve Global Fund gibi uluslararası kurum ve örgütlerin katılımı ile *Sağlık*

İşbirliği'ne Doğru Bir Kuşak Bir Yol Üst Düzey Toplantısı: Sağlık İpek Yolu'na Doğru (The Belt and Road High-Level Meeting for Health Cooperation: Towards a Health Silk Road) gerçekleştirilmiştir. Toplantıda geleneksel sağlık kültürüne, sağlık ve ekonomi ilişkisine ve temel iş birliği alanlarına değinilmiştir. Bu bağlamda (NHFPC, 2017):

-Sağlık, ekonomik kalkınma için önemlidir. İpek Yolu ülkelerinin ulusal sağlık sistemlerinin geliştirilmesinin sadece insan sağlığına değil, aynı zamanda ekonomik gelişmeye de katkısı olacaktır. Sağlık alanındaki yatırımların yoksulluğu azaltma ve küresel güvenliğe katkısı olacaktır. Bu sebeple sağlığı öncelemenin ve sağlığı fonlamanın 'herkes için ortak bir çağrı' olduğu vurgulanmıştır.

-Geleneksel kültürün sağlık sisteminin özüne taşınması önemlidir, çünkü geleneksel Çin tıbbı uygulamasının İpek Yolu ülkelerinde uzun bir tarihi geçmişi vardır. Bu durum ise, medeniyetler arası ortak öğrenme yolunun desteklenmesinde ve küresel sağlığının kurumsallaştırılması, güçlendirilmesi ve sürdürülmesinde önemlidir. Medikal bilimlerde çok düzeyli ve yüksek standartlı araştırma ve geliştirmenin pandemi araştırmalarında yenilik ve dönüşüm yaratacağından yola çıkarak, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri ile uyumlu İpek Yolu Sağlık Politikası Araştırma Ağında ortak çalışılması vadedilmiştir.

-İş birliği hedefleri olarak ise üç ana hedef tanımlanmış ve her bir hedef detaylı bir şekilde sunulmuştur. Buna göre ilk hedef, yakın ortaklıklar kurulması yoluyla Sağlık İpek Yolu'nun güçlendirilmesi, bu yolla Kuzey-Güney ile Güney-Güney iş birliğinin desteklenmesidir. İkinci hedef, sağlık alanında bilgi değişimlerinin artırılması, sağlık güvenliğinin korunması, sağlık gelişiminin desteklenmesi, insan refahını ve sağlığını geliştirecek sağlıkla ilintili yeniliklerin güçlendirilmesi, sosyal uyumun ve sosyal kapsayıcılığın zenginleştirilmesidir. Son hedef ise ortak anlayış, güven ve dostluğun inşa edilebilmesi için hükümetler, uluslararası ve bölgesel örgütler, özel sektör, sivil toplum ve halkın teşvik edilmesidir. İş birliğinin temel prensipleri barış, iş birliği, açıklık, kapsayıcılık, şeffaflık, ortak öğrenme, ortak fayda ve ortak sorumluluk ekseninde hukukun üstünlüğü, ortak çıkarlar, ortak çaba ve herkes için fırsat eşitliği temelinde iş birliğinin güçlendirilmesi olarak tanımlanmıştır.

b-) Geleneksel Çin Tıbbı için "Kuşak ve Yol" Kalkınma Planı (2016-2020)

Bir diğer önemli belge, Geleneksel Çin Tıbbı için "Kuşak ve Yol" Kalkınma Planı (2016-2020) belgesidir. Geleneksel Çin tıbbı alanında, İpek Yolu güzergâhında bulunan ülkelerle bilgi değişimi ve iş birliğini güçlendirmek gibi hedeflerle geleneksel Çin tıbbının çok yönlü açılımı hedeflenmiş ve yeni bir model oluşturulmak istenmiştir. Bu Plan ile 2020 yılına kadar güzergahtaki ülkelerle iş birliği içinde otuz adet Geleneksel Çin Tıbbi Merkezi'nin inşası ve

yirmi uluslararası standardın ilan edilmesi gibi önlem ve hedefler tanımlanmıştır (Belt and Road Portal, 2017).

c-) İpek Yolu Standardizasyon Eylem Planı (2018-2020)

İpek Yolu Standardizasyon Eylem Planı (2018-2020), 'Kilit Görevler' başlığı altında sağlık konusuna yer vermiştir. Bu Plan'a göre kilit eylemler, sağlık hizmetleri alanında standardizasyon iş birliğini güçlendirmek ve insandan insana bağları geliştirmek, geleneksel Çin tıbbi için uluslararası standartların formülasyonu ve revizyonunda iş birliğini teşvik etmek, tıbbi malzemeler, tıbbi cihazlar, teknoloji ve bilişim alanlarında uluslararası standartların geliştirilmesini hızlandırmak ve geleneksel Çin tıbbi için uluslararası standart sistemini ortaklaşa geliştirmek olarak tanımlanmıştır (Belt and Road Portal, 2018).

d-) Bir Kuşak Bir Yol Girişimi Süreci, Katkılar ve Beklentiler (2019)

Pekin'de 25-27 Nisan 2019 tarihli II. Kuşak ve Yol Forumu'nda sunulan *Kuşak ve Yol Girişimi İlerleme, Katkılar ve Beklentiler* (The Belt and Road Initiative Progress, Contributions and Prospects) başlıklı belge, 2013 yılından beri gerçekleştirilen ilerleme, katkılar ve gelecek beklentileri hakkında bilgi sunmaktadır. Buna göre:

- 'Birbirine Daha Yakın İnsandan İnsana Bağlar' başlığı altında, sağlık alanında yapılan ilerlemelere yer verilmiştir.
- 'Sağlık ve İlaç Alanında Derin İş birliği' alt başlığında, Moğolistan, Afganistan, Dünya Sağlık Örgütü ve Bill & Melinda Gates Vakfı gibi ülke ve çeşitli kurumlar ile sağlık sektörü alanında 56 adet anlaşmanın imzalandığı açıklanmış; Orta Asya, Batı Asya ve Lancag-Mekong bölgesinde yer alan ülkelerde görülen çeşitli hastalıkların önlenmesi ve kontrolü kapsamında iş birliklerinin yürütüldüğü ifade edilmiştir.
- Geleneksel Çin İlaç Merkezleri'nin Yeni İpek Yolu kuşağındaki 35 ülkede kurulduğu belirtilmiştir.
- 'Katkılar' başlığı altında ise Çin'in tarım, eğitim, çevre gibi konularda yardımlar gerçekleştirdiğini ve Yeni İpek Yolu kapsamında Dünya Sağlık Örgütü ile sağlık iş birliği alanında mutabakat anlaşması imzalandığı ifade edilmiştir.
- 'Medeniyetlerin Birbirine Bağlanması' başlığı altında, Yeni İpek Yolu'nun ülkeleri sağlık, spor, kültür, turizm gibi alanlarda geniş bir iş birliğine teşvik ettiği vurgulanmıştır (Belt and Road Portal, 2019).

Sağlık İpek Yolu'nun Politik Kapsamı

Kuşak ve Yol Girişimi, Xi Jinping tarafından 7 Eylül 2013 tarihinde Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ismiyle kamuoyuna duyurulmuştur. 2016 yılında yapılan isim değişikliği ile Kuşak ve Yol Girişimi olarak tanımlanmıştır. 2017 yılında ise The Belt and Road Forum for International Cooperation adlı forumun açılış konuşmasında proje detayları tanıtılmıştır. Proje kapsamında tarihi İpek Yolu'nun barış, iş birliği, kapsayıcılık ve ortak çıkar bağlamında miras kaldığına, günümüzde insanlığın dönüşüm içinde olmasına ve çok kutuplu, dijitalleşmiş ve kültürel çeşitliğe sahip bir yapı içinde olduğuna, bu yapı içerisinde barış ve gelişme eğiliminin giderek güçlendiğine ve ulus-devletler arasında karşılıklı bağımlılık yaşandığına, mevcut küresel gelişmeler nedeniyle yeni dinamiklerin zorunlu olduğuna, gelişimin daha kapsayıcı ve dengeli olması gerektiğine, zengin ile fakir arasındaki ayrımın daraltılması gerektiğine vurgu yapılmıştır (XinhuaNet, 2017).

Yeni İpek Yolu, kara ve deniz güzergâhları şeklinde yapılanmaktadır. Kuşak kavramı karayoluna, yol kavramı ise deniz yoluna karşılık gelmektedir. Projenin Yeni Avrasya Kara Köprüsü, Çin-Moğolistan-Rusya Ekonomik Koridoru, Çin- Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru, Çin-Myanmar-Bangladeş-Hindistan Ekonomik Koridoru, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru ve Çin-HindiÇin Yarımadası Ekonomik Koridoru olmak üzere altı ana güzergâhı bulunmaktadır (The State Council Information Office, 2020). Dolayısı ile Kuşak ve Yol Girişimi, yukarıda bahsedilen ihtiyaçların giderilmesi ve küresel gelişime hizmet etme noktası ile ön plana çıkarılmıştır ve Çin'in barış, gelişmekte olan ülkelere yönelim, eşit fayda gibi dış politika ilkelerini kapsayan bir içeriğe sahiptir.

Pandemi dönemleri uluslararası iş birliğinin sağlanması, küresel sağlık güvenliğinin, küresel ekonomi ve kalkınmanın geliştirilmesi, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, adalet ve sağlıkla ilgili küresel hedeflerin duyurulması (Taghizade, Chattu, Jaafaripooyan ve Kevany, 2021: 1-7) bağlamında fırsat yaratan dönemlerdir. COVID-19 pandemisi esas alındığında maske diplomasisi, aşı diplomasisi, medikal diplomasi gibi alt kavramlar, küresel sağlık diplomasisinin bileşenleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Sağlık İpek Yolu, Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi'nin küresel sağlık alanına yansımadır. Sağlık İpek Yolu, Çin'in aşı diplomasisini uygulayabilmesi açısından uygun bir zemin hazırlamıştır. Sağlık İpek Yolu kapsamında Çin, aşıları uluslararası kamu malı olarak tanımlamış, Sağlık İpek Yolu'ndaki ülkelere aşıların üretimini yerelleştirerek ve bu ülkelere aşı temin ederek aşıya erişim boşluğunda bir köprü oluşturmaya çalışmıştır (Liu, Huang ve Jin, 2022:3).

Çin, Sağlık İpek Yolu kapsamında güzergâh üzerindeki ülkelere COVID-19 pandemisi ile mücadelede sağlık altyapısını kurmaktadır. Güzergâh ülkelere aşılar erken erişim imkanı verilmekte, serbest aşılama kampanyası ile aşıların iki taraflı anlaşmalar yoluyla dağıtım

mekanizması oluşturulmaktadır. Bu durum ise Çin'in aşı diplomasisi ile coğrafi kazanç elde etmesini ve sağlık alanında liderlik sağlamasını destekleyen bir ortam yaratma hedefi ile gerçekleştirilmektedir (Zhang, 2022:284).

Yeni İpek Yolu güzergâhında bulunan ülkelerin çoğu, bulaşıcı hastalık türleri ile uzun yıllardır mücadele etmektedir. Bu olumsuz durumu lehine çevirmek adına Çin, Sağlık İpek Yolu ile "insanlığın ortak geleceği" ilkesini ileri sürmektedir. Bu ilke bağlamında bulaşıcı hastalıklar nedeni ile tehdit oluşturan salgınlara karşı kolektif eylem oluşturma yönünde pozitif bir algı yaratmak ve Çin için dönüştürücü çıktılar oluşturmak istenmektedir (Tambo, Khayeka-Wandabwa, Muchiri vd., 2019:46-47). Çin'in geleneksel bilgi ve deneyimlerinin Sağlık İpek Yolu üzerinden güzergâh ülkelerine aktarılması, Çin'in "ortak geleceği paylaşan insanlık" ilkesi ile uygun yürütülmekte ve bu hedefe uygun olarak Çin'in küresel barış ve iş birliği hedefini Yeni İpek Yolu üzerinden savunmasına olanak vermektedir (Cheng ve Cheng, 2019:98-99).

Sağlık İpek Yolu Projesi, Birleşmiş Milletler tarafından da destek bulmuştur. Dünya Sağlık Örgütü Genel Müdürü Tedros Adhanom, 18 Ağustos 2017'de verdiği bir demeçte, Çin devlet başkanı Xi Jinping tarafından önerilen Sağlık İpek Yolu Projesi'ni memnuniyetle karşılamış, milyarlarca insanın sağlık güvenliği açısından Kuşak ve Yol Girişimi'nin sağladığı imkanlardan yararlanmak gerektiğinin altını çizmiştir. Bu sebeple Çin ile stratejik iş birliğinin geliştirilmesi gerektiği, sağlığın bir insan hakkı olduğundan yola çıkarak sağlık hizmetlerine erişim noktasında Sağlık İpek Yolu Projesi'nin gerekli altyapıyı ve teknik desteği sağladığı ve kadınların, çocukların ve kırılgan grupta yer alan bireylerin sağlık konusunda odağa alınmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple Çin'in geniş araştırma ve geliştirme kapasitesinden ve deneyimlerinden yararlanma niyeti beyan edilmiştir (WHO, 2017).

Sağlık İpek Yolu, Çin'in dış politika hedeflerini aşı diplomasisi ile uyumlu bir şekilde uygulamasına olanak vermiştir. Bunu gerçekleştirirken de diğer ülkeleri ve uluslararası örgütleri kısıktırmadan, pandemi sürecinde oluşan güç boşluğundan da faydalanarak barışçıl bir şekilde uygulamaya özen göstermiştir.

Çin'in Aşı Diplomasisi Uygulamaları

Çin aşıları, geleneksel aşı üretim tekniklerinden olan virüsün inaktive edilmesi ile üretilen aşılardır. Bu aşılarından Sinovac Life Sciences, özel söktöre ait bir firmadır ve bir tanesi hayvan, altı tanesi insan kullanımı için olmak üzere aşıların araştırılması, geliştirilmesi ve üretimi üzerine çalışmaktadır. Sinovac Life Science tarafından COVID-19 için üretilen aşı CoronaVac'tır (Taylor, 2020). Sinopharm ise, Çin Halk Cumhuriyeti devletine ait kamusal bir firma olup, aşının ve diğer ilaçların araştırılması, geliştirilmesi ve dağıtımını üzerine çalışmaktadır (Sinovac, 2021).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 23 Eylül 2022 tarihli güncel listesine göre Sinovac (Sinovac Life Sciences Co. Ltd.), Sinofarm/BIBP (Beijing Institute of Biological Products Co., Ltd.) ve CanSinoBio, Acil Kullanım Listesi'nde (WHO/EUL PQ) değerlendirme sürecinden onay alan Çin aşılardır (WHO, 2022). Sinovac, 2022 yılı itibari ile 48 ülkeye 848 milyon doz gönderim ile ilk sırada ve Sinopharm 79 ülkeye 103 milyon doz gönderimi ile ikinci sırada yer almıştır (Bridge Beijing, 2022).

Çin'in aşı diplomasisinde dış yardımların koordine edilmesi noktasında Çin Uluslararası Kalkınma İş birliği Ajansı (CIDCA), aşı diplomasisinin uygulanması noktasında ise Ticaret Bakanlığı (MOC) ve Dışişleri Bakanlığı (MFA) kilit rol oynamıştır. Aşı diplomasisinde etkin olan diğer bakanlık ve kurumlar ise aşımın üretimi ve dağıtımını noktasında Sanayi ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı (MIIT), Ulusal Sağlık Komisyonu (NHC), Ulaştırma Bakanlığı (MOT), Finans Bakanlığı (MOF), Gümrük Genel İdaresi (GAC) ve Ulusal Medikal Ürünleri İdaresi (NMPA) olarak sıralanmaktadır (Liu, Huang ve Jin, 2022:3).

2022 yılı itibari ile Çin, aşı ihracatı noktasında Avrupa Birliği'nden sonra ikinci büyük ihracatçı ülke olmuştur. Avrupa Birliği'nde üretilen aşılardan dünya ihracatındaki payı %39,6 iken, %32,2 ile Çin ikinci sıradadır. Tablo 1'de 31 Mayıs 2022 itibari ile aşı ihracatçısı ülkelerin listesi sunulmuştur (WTO, 2022).

Tablo 1: 31 Mayıs 2022 İtibari İle İhraç Edilen Aşıların Toplam Dozları

İhracatçı ülke	Doz Miktarı (milyon)	Dünya ihracatındaki payı (%)
Avrupa Birliği	2.440.4	39.6
Çin	1.986.4	32.2
ABD	968.0	15.7
Güney Kore	240.4	3.9
Hindistan	140.2	2.3
Güney Afrika	110.4	1.8
Rusya Federasyonu	102.4	1.7
Japonya	67.0	1.1
Diğer	113.4	1.8

Kaynak: WTO, 2022

Çin aşısı, 2022 yılı itibari ile dünyada dört bölgede, toplam 118 ülkeye gönderilmiştir. Asya Pasifik bölgesinde 39 ülke, Latin Amerika'da ise 22 ülke en fazla aşı alan ülkeler kategorisindedir. Tablo 2'de aşıların teslimatı, satışı ve hibe edilmesi üzere aşıların coğrafi dağılımlarına göre toplam değeri gösterilmektedir. Buna göre, Çin tarafından dünyada en fazla aşı tedariki yapılan bölge, Asya Pasifik, ikinci sırada ise Latin Amerika karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2: Aşıların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Toplam Aşı Sayısı (Milyon)
Avrupa	57.45
Afrika	139.9
Latin Amerika	293.26
Asya Pasifik	892.02
TOPLAM	1,382,62

Kaynak: (Bridge Beijing, 2022).

Asya, Çin aşılarının en fazla satıldığı ve bağışlandığı bölgedir. Toplam 938 milyon doz satış ve 141 milyon bağış dışında, 890 milyon doz teslimat yapılmıştır. Tablo 3, Çin'den aşı tedarik eden Asya-Pasifik ve Ortadoğu ülkelerini göstermektedir (Bridge Beijing, 2022). Tablo 3'te, 100 milyon ve üzeri dozda en çok aşı teslim alan ülkelerin İran, Pakistan ve Endonezya olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Çin Aşılarını Tedarik Eden Asya-Pasifik ve Ortadoğu Ülkeleri⁹

Ülke	Toplam Doz Miktarı (Milyon)	Ülke	Toplam Doz Miktarı (Milyon)	Ülke	Toplam Doz Miktarı (Milyon)
Suriye	1.8	Gürcistan	2.8	Bangladeş	41.49
Irak	2.25	Ermenistan	0.9	Bhutan	0.05
İran	114.05	Tacikistan	2.3	Sri Lanka	26
Umman	0.1	Kırgızistan	4.15	Myanmar	56.34
Pakistan	111.43	Özbekistan	32.35	Tayland	29.9
Afganistan	1.7	Moğolistan	1.5	Kamboçya	41.803
Kazakistan	4.5	Nepal	19	Vietnam	41.5
Malezya	10.09	Endonezya	268.279	Filipinler	60.025
Laos	9.102	Ürdün	0.696	Azerbaycan	0.5

Kaynak: (Bridge Beijing, 2022)

Çin aşılarının ülkelerin gelir durumlarına göre dağılımına bakıldığında ise, aşıların satışı için üst-orta gelirli ülkelerin tercih edildiği, aşıların hibe edilmesi noktasında ise orta-düşük gelirli

⁹ Singapur, Kiribati, Solomon Adaları, Türkmenistan, Vanuatu ve Maldivler hakkında doz bilgisi bulunmamaktadır (Bridge Beijing, 2022).

ülkelere yönelindiği görülmektedir. Tablo 4, Çin aşılarının ülkelerin gelir düzeylerine göre satış veya hibe yolu ile dağılım oranlarını detaylı bir şekilde göstermektedir (Wang, 2022).

Tablo 4: Çin Aşılarının Ülkelerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Gelir Grubu	Satış (milyon)	Bağış (milyon)
Üst-Orta Gelirli Ülkeler	733.1	7.2
Orta-Düşük Gelirli Ülkeler	291.6	43.2
COVAX	110.0	0
Yüksek Gelirli Ülkeler	81.1	0.7
Düşük Gelirli Ülkeler	31.8	6.9
Diğer	0.1	0.3

Tablo 4, Çin'in Sağlık İpek Yolu kapsamında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde etki alanını güçlendirmek istediğinin, aşıya eşit erişim sağlanması noktasında "eşit hak ve fayda" prensibi çerçevesinde hareket ettiğinin ve böylelikle aşı diplomasisi yolu ile dış politika hedeflerini adım adım gerçekleştirmek istediğinin bir göstergesidir. Aşıların özellikle hibe edilmesi yöntemi, aşıların uluslararası kamu malı olarak tanımlanması noktasında uygulamaya geçen bir stratejiyi yansıtmaktadır.

Aşıların serbest dağıtımını politikasının, Çin'in uluslararası imajına üç şekilde etki ettiğini söylemek mümkündür:

- İki taraflı anlaşmalar yoluyla serbest aşı dağıtımını kamu diplomasisi aracı olarak kullanması
- Pekin'in, kendi küresel algı ve imajını yakından takip ederek, aşı diplomasisini içte ve dışta Çin'in zedelenen imajını düzenlemek için kullanması
- Aşının eşit dağıtımını noktasında uluslararası kamu malı kavramına odaklanarak, uluslararası kamu mallarını sağlama yönünde yumuşak gücünü artırması ve pandemi süresince güçlü bir motivasyona sahip olması (Zhang, 2022:284).

Aşı diplomasisi açısından değerlendirildiğinde, Çin'in dış politika ilkelerinden biri olan Deng Xiaoping Teorisi'nde yer alan ekonomik açılım için elverişli ortam yaratılması düşüncesinin, Yeni İpek Yolu bağlamında Afrika ve Asya ülkeleri ile ekonomik iş birliğini geliştiren fikrinsel temel olduğu söylenebilir. Küresel siyasete kapalı bir Çin modelinden, uluslararası ortamda kendisine düşük profilli bir yer edinen bir Çin'e geçiş, Xi Jinping dönemine kadar aşamalı olarak sağlanabilmiştir. Stratejik fırsatlar dönemi olarak adlandırılan Zemin döneminde, gelişmiş ülkelerle ilişkilerin sürdürülmesi, komşu ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri ile iş

birliğinin artırılması ve çok taraflı diplomatik ilişkilerde aktif rol alma temelinde uluslararası örgütler ile rol paylaşımı yaklaşımı, Sağlık İpek Yolu hedefleri bağlamında pandemi döneminde hayat bulabilmiştir. Xi Jinping döneminde ise küresel siyasetin merkezinde yer alma hedefi ile Kuşak ve Yol Girişimi aktif bir şekilde uygulanmıştır. Böylelikle, gelişmekte olan ülkelere aşı tedariki ile sağlık alanında iş birliği hızlandırılmış, Birleşmiş Milletler' in Çin'in aşı diplomasisi hedeflerine desteği ile uluslararası örgütlerle rol paylaşımı hedefi yerine getirilmiştir. Bütün bu süreçte Çin, eşitlik, karşılıklı fayda ve adil düzen gibi söylemlerle gelişmekte olan ülkelerin ılımlı desteğini sağlamış, diğer küresel güçler gibi baskı ortamı yaratmadan eşit ve barışçıl bir ortam içinde iş birliği felsefesi ile bu ülkelere yaklaşarak ekonomik desteğini artırmıştır. Pandemi dönemi şartları, elverişli uluslararası ortamın kollanması ve küresel siyasette aktif rol alma hedefi bağlamında Çin'e müthiş bir fırsat sunabilmiştir.

SONUÇ

COVID-19 pandemisi, uluslararası ilişkiler literatürünü aşı diplomasisi kavramı ile tanıştırmış ve bu kavram, pandemi sürecinin gözde tartışma konusu olarak uluslararası ilişkiler gündeminde uzun süre yerini korumuştur. Aşı diplomasisi, aşıya adil erişim ve küresel adalet gibi konuları içerecek şekilde farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Çin, aldığı önlemlerle pandemi sürecini erken bitirebilmiş, inaktif COVID-19 aşısı üreterek bu aşuların hibe ve satış yoluyla dağıtımını noktasında aşı diplomasisi tartışmalarına yön verebilmiştir. Çin, pandemiden önceki süreçte küresel sağlık alanında iş birliği amacıyla Sağlık İpek Yolu Projesi'ni uygulamaya koymuştur. Pandemi dönemi ile, kendi dış politika değerlerini ve argümanlarını ekonomi ve sosyal değişim yolu ile başta Asya-Pasifik ülkeleri olmak üzere, Sağlık İpek Yolu güzergahında bulunan ülkelerle iş birliği yoluyla yaygınlaştırmak ve uluslararası prestijini güçlendirmek yönünde girişimlerde bulunmuştur.

COVID-19 pandemisi ile Çin, Sağlık İpek Yolu girişimi ile “eşit hak ve fayda”, “insanların ortak geleceği”, “barış” gibi dış politika söylemlerini gerçekleştirme olanağı bulmuştur. Ürettiği aşuların orta-düşük gelirli ülkelere hibe yolu ile gönderilmesi, Sağlık İpek Yolu güzergâhındaki ülkelere aşıya erişim imkanlarının sağlanması, aşının herkes için erişilebilir olması gibi eylemlerle sağlık liderliği alanında Çin'in etki alanı oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Dolayısı ile Çin, pandemi dönemini fırsata çevirme yönünde dış politika stratejisi geliştirmeye, bu bağlamda ilk önce pandeminin kaynak noktası olarak ilan edilen ulusal imajını içte ve dışta tazelemeye çalışmış, ürettiği aşuların dağıtımını ve hibe edilmesi ile başta Asya-Pasifik ülkeleri olmak üzere Çin'in ekonomik ve sosyal etki alanını genişletmek istemiştir.

Bütün bu stratejik hedefler bağlamında Çin, Sağlık İpek Yolu hedeflerine COVID-19 pandemisi döneminde ulaşabilmiştir. Kuşak ve Yol Girişimi güzergahında bulunan Afrika ülkeleri ile

imzalanan iş birliği anlaşmaları ve Asya-Pasifik ülkelerine ihraç edilen aşular, Çin'in güzergâh ülkelerinde ekonomik ve diplomatik olarak etkinliğini artırmıştır. Çin'in küresel sağlık alanındaki etkisi, güzergahtaki ülkelerin sağlık altyapılarına destek olma ve Dünya Sağlık Örgütü ile iş birliği yapılarak küresel sağlık yönetişimini güçlendirme yönünde katkı sağlamıştır. Ancak Çin'in küresel sağlık alanındaki bu yükselişi, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerini Çin ile rekabete zorlamış, böylelikle aşı tedariki ile ilgili süreçte batılı devletlerin küresel sağlık alanındaki stratejilerini tekrar gözden geçirmelerine vesile olmuştur. Özellikle Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ticaret alanında giderek artan gerilim, güvenlik bağlamında Çin aşularının ve sağlık ürünlerinin güvenilirliğinin ve Kuşak ve Yol Girişimi hedeflerinin kamuoyunda sorgulanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak Çin, pandemi sonrası dönemde aşı güvenliğine yönelik kaygılara rağmen, Sağlık İpek Yolu stratejisi bağlamında küresel sağlık alanında kilit ülke olmayı başarmıştır.

Kaynakça

- Aba, G. (2018). Sağlık politikası ve planlaması. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Akdağ, Z. (2023). Çin dış politikasında süreklilik ve değişim. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 11 (1). 72-96.
- Belt and Road Portal (2017). "Belt and road" development plan for traditional Chinese medicine (2016-2020). <https://www.yidaiyilu.gov.cn/zchj/qwfb/7790.htm>
- Belt and Road Portal (2018). Standard connectivity road and belt action plan (2018-2020). <https://www.yidaiyilu.gov.cn/zchj/qwfb/43480.htm>
- Belt and Road Portal (2019). The belt and road initiative progress, contributions and prospects. Office of the Leading Group for Promoting the Belt and Road Initiative. <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/zchj/qwfb/86739.htm>
- Bērziņa-Čerenkova, U.A. (2016). BRI instead of OBOR:China edits the English name of its most ambitious international project. Latvian Institute of International Affairs. <https://web.archive.org/web/20170206061842/http://liia.lv/en/analysis/bri-instead-of-obor-china-edits-the-english-name-of-its-most-ambitious-international-project-532>
- Bridge Beijing (2022). China Covid-19 vaccine tracker. https://bridgebeijing.com/our-publications/our-publications-1/china-covid-19-vaccines-tracker/#China8217s_Vaccines_in_Asia_Pacific
- Cheng, Y. ve Cheng, F. (2019). China's unique role in the field of global health. Global Health Journal, 3(4), 98-101.
- Cihangir, M. (2020). Güvenlik olgusu bağlamında Covid-19 salgınının küresel sistemik etkileri: geleceğe yönelik projeksiyonlar. İsmail H. Demircioğlu, Zakir Avşar, Can Ozan Tuncer (Eds.), Salgınla Yaşamak Güvelik ve Gelecek içinde (s.269-287). Ankara: Pegem Akademi.
- CFR (t.y). Excerpt: why health is important to U.S. foreign policy. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/excerpt-why-health-important-us-foreign-policy>
- Feldbaum, H., Lee K. ve Michaud J. (2010). Global health and foreign policy. Epidemiol Review, 32(1), 82-92.

- Fidler, D. (2001). The globalization of public health: the first 100 years of international health diplomacy. *Bulletin of World Health Organization*, 79(9), 842-849.
- Fidler, D. (2006). Health and foreign policy. *Bulletin of the World Health Organization*, 84, 687-687.
- Genç, Ö. (2011). Kara ölüm: 1348 veba salgını ve ortaçağ Avrupası'na etkileri. *Tarih Okulu* (10), 123-150.
- Holt, B. D., Geis, J. P., Caine, S. E., Donaldson, E. F., & Sandfry, R. A. (2011). 正义与和谐社会: (Harmonious Society: Rise of the New Boxers). In *Discord or "Harmonious Society"?: China in 2030* (pp. 29–46). Air University Press. <http://www.jstor.org/stable/resrep13824.9>
- Hotez, P. J. (2014). Vaccine diplomacy: historical perspectives and future directions. *PLoS Neglected Tropical Disease*, 8(6), 1-7, <https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0002808>
- Huang, Y. (2022). The Health Silk Road: How China adapts the Belt and Road Initiative to the COVID-19 pandemic. *American Public Health Association*. 112(4):567-569.
- ISDP (2021). China's health diplomacy: Taking forward the Health Silk Road in Southeast Asia. *Focus Asia Perspectives & Analysis*. <https://isdp.eu/content/uploads/2021/09/Chinas-Health-Diplomacy-Taking-Forward-the-Health-Silk-Road-in-Southeast-Asia-FA-03.09.21.pdf>
- Jones, H.N (1975). The scientific background of the International Sanitary Conferences. *History of International Public Health*, No:1, World Health Organization: Geneva. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/62873/14549_eng.pdf;jsessionid=F63545F8E9393EA4FC60EC1E1EDA4756?sequence=1
- Karaca, K. (2018). Güç olma stratejisi Çin. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Katz, R., Kornblat, S., Arnold, G., Lief, E. ve Fischer, J. E. (2011). Defining health diplomacy: changing demands in the era of globalization. *The Milbank Quarterly*, 89(3), 503–523.
- Kevany, S. (2014). Global health diplomacy, 'smart power', and the new world order. *Global Public Health*, 9(7), 787-807.

- Kickbusch, I., Silberschmidt, G. ve Buss, P. (2007). Global health diplomacy: the need for new perspectives, strategic approaches and skills in global health. *Bulletin of the World Health Organization*, 85 (3), 230 - 232.
- Kissinger, H. (2015). *Dünden bugüne yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Liu, L, Huang, Y. ve Jin, J. (2022). China's Vaccine Diplomacy and Its Implications for Global Health Governance. *Healthcare*, 1-10.
- Michaud, J. ve Kates, J. (2013). Global health diplomacy: advancing foreign policy and global health interests. *Global Health: Science and Practice*, 1(1), 24–28.
- Ministry of Foreign Affairs (t.y). Chiana's initiation of the five principles of peacefull co-existance. Ministry of Foreign Affairs, The People's Republic of China. https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367542.html#:~:text=Premier%20Zhou%20Enlai%20met%20with,for%20each%20other%27s%20sovereignty%20and
- NHFPC (2017). Beijing Communiqué of The Belt and Road Health Cooperation & Health Silk Road. National Health Commission of The People's Republic of China. http://en.nhc.gov.cn/2017-08/18/c_72257.htm
- Oktay, F. (2019). *Çin Yeni büyük güç ve değişen dünya dengeleri*. 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Savaş, V.F. (2016). *Bilmediğimiz Çin*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Singh, T. (2014). *Contemporary foreign policy of China: Legacy of Deng Xiaoping*. Institute of Peace and Conflict Studies. https://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4653
- Sinovac (2021). *Sinovac at a glance*. <http://www.sinovac.com/about/show.php?id=148&lang=en>
- Taghizade S, Chattu, V.K., Jaafaripooyan, E. ve Kevany, S. (2021). COVID-19 pandemic as an excellent opportunity for global health diplomacy. *Front Public Health*, 1-9.
- Tambo, E., Khayeka-Wandabwa, C., Muchiri, G.W., Liu, Y.N., Tang, S., Zhou, X.N. (2019). China's Belt and Road Initiative: Incorporating public health measures

- toward global economic growth and shared prosperity. *Global Health Journal*, 3(2), 46-49.
- Taylor, A. (2020). China's COVID vaccines are already being distributed. But how do they work, and where are they up to in trials?. <https://theconversation.com/chinas-covid-vaccines-are-already-being-distributed-but-how-do-they-work-and-where-are-they-up-to-in-trials-151589>
- Tengilimoğlu, D. ve Güzel, A. (2018). Sağlık politikası belirleme süreci ve politikayı belirleyen aktörler. 9-37, içinde Sağlık Politikası, Dilaver Tengilimoğlu (Eds.), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Thames, F. C. (2022). Major country diplomacy with Cienese characteristics. Chinese Academy of Social Sciences. <http://casseng.cssn.cn>
- The Center for Strategic Translation (t.y). Periods of strategic opportunity. <https://www.strategictranslation.org/glossary/period-of-strategic-opportunity>
- Theory China (2021). The Theory of Three Represents. <https://en.theorychina.org.cn/c/2021-05-04/1393245.shtml>
- The State Council Information Office (2020). What are six economic corridors under Belt and Road Initiative?. Official Website of The State Council Information Office, The People's Republic of China. http://english.scio.gov.cn/beltandroad/2020-08/04/content_76345602.htm
- Velez-Serrano, M. (2018). 'Stood up, grew rich and now is growing strong': An introduction to the historical stages of China's foreign policy. *Relaciones Internacionales*, 91 (2).1-23.
- Verma, R. (2020). China's diplomacy and changing the COVID-19 narrative. *International Journal*, 75 (2), 248–58.
- Wang, X. (2022). China, not COVAX, led vaccine exports to the world's middle-income countries in 2021. *Health Policy Watch*. <https://healthpolicy-watch.news/china-covax-led-vaccine-exports-lmic-2021/>
- WHO (2015). Health 2020: Foreign policy and health. World Health Organization Regional Office for Europe. 1-8.

https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/324623/Health-2020-Foreign-policy-and-health-en.pdf

WHO (2017). Towards a Health Silk Road. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/towards-a-health-silk-road>

WHO (2022). Status of Covid-19 vaccines within WHO/EUL PQ evaluation process. Guidance Document, https://extranet.who.int/pqweb/sites/default/files/documents/Status_COVID_VAX_21September2022.pdf

WTO (2022). WTO-IMF Covid-19 vaccine Trade Tracker. Organizacion Mundial Del Comercio. https://www.wto.org/spanish/tratop_s/covid19_s/vaccine_trade_tracker_s.htm

XinhuaNet (14/05/2017). Full text of President Xi's speech at opening of Belt and Road Forum. http://www.xinhuanet.com//english/2017-05/14/c_136282982.htm

Yiming, J. (t.y). Major country diplomacy with Chienese characteristics. https://shanghaiforum.fudan.edu.cn/_upload/article/files/72/fe/1513e0804184ba3fb47bcf9ce282/65c50337-d288-42ef-acf6-1a7b30c90510.pdf

Zemin, J. (2002). The international situation and our external work. Full text of Jiang Zemin's at the 16th Party Congress. <http://www.china.org.cn/english/2002/Nov/49107.htm#9>

Zeng, J. (2023). China, from bottom-line thinking to extreme scenario thinking: What happened in between?. Japan Forward. <https://japan-forward.com/china-from-bottom-line-thinking-to-extreme-scenario-thinking-what-happened-in-between/>

Zhang, D. ve Jamali, A.B. (2022). China's "weaponized" vaccine: intertwining between international and domestic politics. East Asia (Piscataway), 39(3), 279-296.

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 18.01.2025

Geliş Tarihi : 26.09.2024
Kabul Tarihi: 14.01.2025

From Communism to Democracy: The Democratic Transition in Hungary

Komünizmden Demokrasiye: Macaristan'da Demokratik Geçiş

Attila Gökhan Dayıoğlu

Dr,

Bağımsız Araştırmacı

PHD,

Independent Researcher

a.gokhun@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7197-1670>

Abstract

Hungary's transition from communism to democracy presented a series of profound challenges, highlighting the complexities inherent in post-communist transformations. This study addresses the central research question: What were the internal and external factors facilitated Hungary's relatively peaceful transition to democracy, and how did these shape its political, economic, and institutional trajectories? Despite the peaceful nature of the transition, the process was marked by substantial difficulties in the political, economic, and institutional domains. Politically, the legacy of the one-party system posed significant hurdles to the establishment of a stable multi-party democracy. The National Round Table negotiations, though crucial to the peaceful transition, were fraught with tensions as competing factions representing the ruling elite and opposition struggled over the pace, scope, and direction of reform. This discord reflected deeper uncertainties about Hungary's post-communist identity and governance structures. Institutionally, the consolidation of democracy was hindered by weak state capacity and the challenge of establishing the rule of law. The legacy of authoritarianism fostered public scepticism toward newly formed political institutions, exacerbated by concerns over corruption and governance deficits. Ultimately, Hungary's democratic transition underscores the broader difficulties faced by post-communist states as they sought to reconcile the legacies of authoritarianism with the demands of democratisation and economic modernisation. The Hungarian case illustrates how external pressures and internal dynamics can interact to shape the trajectory of democratic transitions, offering critical insights into the broader process of post-authoritarian democratisation in Central and Eastern Europe.

Key words: Hungary, Democratic Transition, Post-Communist Hungary, Round Table Talks, Political Reform

Öz

Macaristan'ın komünizmden demokrasiye geçişi, komünizm sonrası dönüşümlerin doğasında var olan karmaşıklıkların altını çizen bir dizi derin zorluk ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, merkezi bir araştırma sorusunu ele almayı amaçlamaktadır: Macaristan'ın görece barışçıl demokrasiye geçişini kolaylaştıran iç ve dış faktörler nelerdir ve bunlar ülkenin siyasi, ekonomik ve kurumsal yol haritasını nasıl şekillendirmiştir? Geçişin nispeten barışçıl doğasına rağmen, süreç siyasi, ekonomik ve kurumsal alanlarda önemli zorluklara sahne olmuştur. Siyasi açıdan, tek partili sistemin mirası, istikrarlı birçok partili demokrasinin kurulmasının önünde önemli engeller oluşturmuştur. Öyle ki, Ulusal Yuvarlak Masa müzakereleri, barışçıl geçiş için çok önemli olsa da iktidar elitini ve muhalefeti temsil eden rakip grupların reformun hızı, kapsamı ve yönü üzerinde mücadele etmesi nedeniyle gerginliklerle doluydu. Bu anlaşmazlık Macaristan'ın komünizm sonrası kimliği ve yönetim yapılarına ilişkin daha derin belirsizlikleri yansıtıyordu. Kurumsal olarak demokrasinin konsolidasyonu, zayıf devlet kapasitesi ve hukukun üstünlüğünü tesis etme zorluğu nedeniyle sekteye uğramıştır. Otoriterliğin mirası, yolsuzluk ve yönetim açıklarına ilişkin endişelerle daha da kötüleşen, yeni oluşturulan siyasi kurumlara yönelik kamu şüpheliğini beslemiştir. Sonuç olarak Macaristan'ın demokratik geçişi, otoriterliğin mirasını demokratikleşme ve ekonomik modernleşme talepleriyle uzlaştırmaya çalışan komünizm sonrası devletlerin karşılaştığı daha geniş çaplı zorlukların altını çizmektedir. Macaristan örneği, dış baskıların ve iç dinamiklerin demokratik geçişlerin yörüngesini şekillendirmek için nasıl etkileşime girebileceğini göstermekte ve Orta ve Doğu Avrupa'daki otoriterlik sonrası demokratikleşme sürecine ilişkin kritik bilgiler sunmaktadır.

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Dayıoğlu, A. G. (2024). From Communism to Democracy: The Democratic Transition in Hungary. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(3), 218-237. <https://doi.org/10.25272/icips.1556134>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

The collapse of communist regimes across Central and Eastern Europe in the late 1980s and early 1990s signalled a profound transformation in the global political landscape. Among the countries that underwent significant change, Hungary's transition from communism to democracy stands out for its relatively peaceful and negotiated nature (Solyom, 2003: 154-155). Unlike some of its neighbours, where transitions were marked by violence or prolonged instability, Hungary's move towards democracy was characterised by a series of carefully orchestrated political dialogues, institutional reforms, and civil society engagement. This process was not only influenced by domestic actors but also by broader international dynamics, particularly the declining influence of the Soviet Union and the growing appeal of Western democratic models.

The roots of Hungary's democratic transition can be traced back to the economic and political crises of the 1980s. As Hungary's economy faltered under the weight of inefficiencies inherent in the centrally planned system (Comisso and Marer, 1986), the ruling Hungarian Socialist Workers' Party (*Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP*) faced increasing pressure from both the public and reformist elements within the party itself to initiate change (Kornai, 1990). The introduction of economic reforms, such as the New Economic Mechanism (*Új Gazdasági Mechanizmus*) in 1968 (Soos, 1987), had initially provided some relief, but by the late 1980s, it became clear that more profound changes were necessary. The growth of an independent civil society, exemplified by movements such as the Hungarian Democratic Forum (*Magyar Demokrata Fórum, MDF*) and the Alliance of Free Democrats (*Szabad Demokraták Szövetsége, SZDSZ*), played a crucial role in pushing for political liberalisation and the establishment of a multi-party system.

The geopolitical environment of the late 1980s also played a critical role in shaping Hungary's transition. The weakening grip of the Soviet Union under Mikhail Gorbachev's policies of Glasnost and Perestroika provided an opportunity for Hungarian leaders to pursue a more independent foreign policy and to explore the possibility of political reforms without the immediate threat of Soviet intervention (Brown, 1996). Furthermore, the fall of the Berlin Wall and the subsequent wave of democratisation across Eastern Europe exerted additional pressure on the Hungarian regime to embrace change. By 1989, round table discussions between the government and opposition groups had laid the groundwork for Hungary's first free elections in 1990, marking the official end of communist rule and the beginning of a democratic era (Tökes, 1996).

In this context, Hungary's democratic transition can be understood as the product of both internal reform pressures and external influences. The peaceful nature of the transition, the strategic use of round table negotiations, and the broad participation of civil society are key aspects that set Hungary's experience apart from other post-communist states (Greskovits and Wittenberg, 2016). This article will explore these elements in detail, comprehensively analysing the factors that enabled Hungary to navigate its path from communism to democracy successfully. By examining the Hungarian case, this study contributes to the broader understanding of democratisation processes in post-authoritarian contexts and offers insights into the challenges and opportunities that arise during such transitions.

1. Pre-1989 Hungary

Following the Soviet Union's occupation of Budapest in 1945, the Soviet-backed Hungarian communists, under the leadership of Béla Miklós de Dálnok in Debrecen, established the Counter Provisional National Government/Assembly (*Ideiglenes Nemzetgyűlés*) and overthrew the fascist regime of the Arrow Cross Party - Hungarian Movement (*Nyilaskeresztes Párt - Hungarista*

Mozgalom, NYKP). This marked the beginning of communism in Hungary. The political developments in Hungary, where the communists began consolidating power after the end of the Second World War, were directly reflected in the November 1945 elections. In these elections, the Independent Smallholders, Agrarian Workers, and Civic Party (*Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, FKgP*), supported by both rural and urban populations, won with 57.03% of the vote. Meanwhile, the Soviet-backed Hungarian Communist Party (*Magyar Kommunista Párt, MKP*) secured 16.96%, the Hungarian Social Democratic Party (*Magyarországi Szociáldemokrata Párt, MSZDP*) garnered 17.41%, and the National Peasant Party (*Nemzeti Parasztpárt, NPP*) received 6.87%. Despite the FKgP's clear electoral victory, Hungary was governed by a four-party coalition, the 'Communist-Social Democratic Coalition' (FKgP-MKP-MSZDP-NPP), led by Zoltán Tildy (Mueller, 2010: 105-107). This coalition, in which the communists played an increasingly influential role, was notably interesting, given that the FKgP had won enough votes to govern alone. The coalition's primary aim was to create a united front against fascism and foster national unity and solidarity. The government, which gained the support of Hungarian peasants through land reforms and the nationalisation of the private sector, succeeded in proclaiming the 'People's Republic' under Soviet control on 1 February 1946 (Hamori, 1964). However, the post-war period was marked by significant challenges, including Hungary's territorial losses to Czechoslovakia under the Paris Peace Treaty, the increasing pressure from communists within the government, and the escalating political risks leading up to the second elections in August 1947¹. These tensions culminated in the flight of Prime Minister Ferenc Nagy, who, fearing arrest under Soviet pressure, fled the country. As a result, the Hungarian Workers' Party (*Magyar Dolgozók Pártja, MDP*), a coalition of the MKP and MSZDP led by Mátyás Rákosi, emerged victorious in the 1947 elections.

In the 1949 elections, the MKP and MSZDP, unified under the MDP, secured a decisive victory, leveraging the powers granted² by the 'Peace and Friendship Treaty' between the Soviet Union and Hungary, 'Stalin's Constitution', and by making significant concessions to the church and peasants³, who were central to the anti-communist opposition (Holmes, 1997: 139-140). Following the MDP's triumph in 1949, Hungary was transformed into a 'People's Republic' under strict communist control, with all other political parties eliminated (Hamori, 1964). Power was consolidated under Mátyás Rákosi, the Secretary General of the MDP and prime minister,

¹ In the elections held in 1947, MKP received 22.25%, FKgP 15.34%, MSZDP 14.86% and the newly established KDNP 16.6% (A.R., 1947). However, these elections were clearly manipulated by the communists in the government and the Moscow administration, and the elections were rigged. Moreover, after these elections, a large-scale 'political cleansing and communist terror' began in Hungary under the leadership of Rákosi (Kodolanyi, 2016).

² The 'Peace and Friendship Treaty' signed between the Soviet Union and Hungary placed the Hungarian economy under Soviet control. Economic control was followed by a comprehensive constitutional amendment, people's co-operatives, 'Stalinist understanding of the state' and thus 'proletarian dictatorship' (Borhi, 2012).

³ Nevertheless, because of the separation of religion and state affairs between 1948 and 1949, religious institutions were neutralised and Cardinal József Mindszenty, the head of Hungarian Catholicism, was neutralised by the new regime (Koranyi, 1989: 25).

who assumed complete control. In essence, Hungary experienced a ‘*democratic populist revolution*’ between 1945 and 1946, followed by a ‘*socialist revolution*’ between 1947 and 1948.

Two key factors distinguish Hungary’s post-Second World War period from the previous era. The first is the social traumas and democratic shifts caused by the war. The Second World War devastated the peasantry and middle class, while the Hungarian elite and bourgeoisie fled the country. The second significant factor is the regime change that occurred after the war. Although the MDP government under Rákosi initially supported Hungarian peasants through land reforms and redistribution, the new industrialisation program presented challenges for peasants and the working class. The collectivisation of agriculture, declining prices for products and labour, and widespread shortages created unrest among the Hungarian peasantry and working class, laying the groundwork for the 1956 Uprising. During this period, Soviet political repression stifled any criticism of the regime, particularly among the peasantry, who were unable to express dissent openly. Despite some opposition to the Soviet-imposed economic and social model, these dissenting views remained largely unexpressed. This period of Soviet repression also gave rise to a political discourse in Hungary that criticised Western modernism through cultural, literary, and historical narratives. Other focal points of Hungarian politics during this time included the resurgence of old Hungarian traditions and concerns over the situation of Hungarian minorities living outside the country’s borders. During this era, the nationalist interpretation of the Hungarian minority issue, which remains significant in contemporary Hungarian politics, began to emerge.

The autocratic Soviet regime, which faced significant instability following Stalin’s death, had a profound impact on Hungary, leading to labour unrest and increasing economic and social demands from the populace. Alarmed by these developments, Soviet leaders Georgy Malenkov and Lavrentiy Beria replaced MDP leader and Hungarian Prime Minister Mátyás Rákosi with Imre Nagy in 1955 (Armaoğlu, 2020). Nagy’s appointment marked the beginning of National Communism (*Nemzeti kommunizmus*), a series of reforms aimed at softening the communist regime in Hungary⁴. Among the most significant of these decisions were Hungary’s intent to withdraw from the Warsaw Pact and its application to the United Nations for independence (Holmes, 1997: 140). However, Nagy’s⁵ dismissal by the Soviet Union in response to these moves triggered a popular uprising in Hungary, where mass protests had already begun. In 1956, as the anti-Soviet events in Hungary escalated, the Soviet Union intervened militarily, occupying Hungary and crushing the mass movements. During this ‘*first anti-totalitarian revolution*’ (Austin, 2021), many Hungarian civilians lost their lives. János Kádár was appointed prime minister, the MDP was disbanded, and it was reconstituted as the MSZMP. From this point onward, Kádár, who had been imprisoned under Rákosi for his nationalist views, solidified his reputation within Hungary. He made significant concessions to right-wing factions and became one of the most popular leaders in the Visegrád region. The New Economic Mechanism (*Új Gazdasági Mechanizmus*), a radical economic reform package introduced by Kádár in 1968 (Bartha, Krausz and Mezei, 2023), further enhanced his recognition and influence in the region.

2. The Beginning of Democratic Transformation in Hungary and Hungarian Politics

Starting in the 1980s, Hungary began to show signs of liberalisation by introducing rights such as the ability to travel abroad and the freedom to criticise the regime. By the late 1980s, leaders and movements advocating for more radical reforms began to emerge. Hungary, officially known as the Hungarian People’s Republic (*Magyar Népköztársaság*), became the first among the Visegrád

⁴ Developments such as the granting of land ownership rights to peasants and greater tolerance of religion.

⁵ Nagy, who tried to develop ‘*a new experience of socialism*’ in Hungary, was executed in 1958.

countries to transition toward a capitalist economy (Scheiring, 2020). This shift began with the economic reform decisions made by the MSZMP at its 13th Congress in 1985, aimed at generating alternative resources. These reforms gradually allowed for private property, private enterprise, and capital-labour relations, marking the start of Hungary's economic and political transformation⁶ (Csillag, 1995: 89; Sancaktar, 2019: 41). Having joined the International Monetary Fund (*IMF*) in 1982, Hungary further integrated into the global economy by signing a Trade and Economic Co-operation Agreement with the European Community in 1988. The abolition of the state monopoly on trade marked a significant step in Hungary's departure from Soviet influence, as the country increasingly came under the economic sway of the West (Sergender and Çeşmecioğlu, 1998; Buzogany, 2017: 1307).

The increasing economic influence of the West in Hungary also signalled impending political changes in the Hungarian People's Republic. The dynamic rise of civil society movements and the spread of opposition groups⁷ since the 1980s allowed independent candidates who were not affiliated with the MSZMP to enter the national parliament, thereby strengthening the opposition within the country (Lewis, 2001). To fully understand the regional domino effect of these changes and the characteristics of the Hungarian opposition that emerged during this period, comparing the Hungarian and Polish opposition movements is appropriate and insightful. Unlike the Polish opposition, which differed significantly from the other Visegrád countries in terms of cultural context, ideological foundation, the oppositional role of the church, organisation, power, and resistance, the Hungarian opposition was more akin to the Czech opposition, exemplified by *Charta 77* (Kopecek, 2019: 278). The Hungarian opposition was more limited in scope, lacked institutional (*church*) support, was intellectually driven, and largely secular. It began to develop in earnest only in the second half of the 1980s.

In contrast, the Polish opposition played a leading role in opening negotiations with the communists, advancing the concept of a '*self-limiting revolution*' (Bachmann, 2015: 49), and providing a model for other opposition groups in the region. This leadership role of the Polish opposition pushed the Hungarian opposition to learn and adopt the strategic and tactical methods employed by their Polish counterparts. While there were previous efforts by the Hungarian and Czechoslovak peoples to challenge the communist regime, it was the rise of the Solidarity (*Solidarność*) movement in Poland, which became the cornerstone of the Polish opposition, that truly catalysed change across the region. The transformation unfolded as follows:

⁶ As '*modernisation theory*' gave way to the '*globalisation paradigm*' in the 1970s, modernisation theory was rapidly adopted in late communist and post-communist Hungary. The modernisation theory, which embodies a universally applicable linear theory of economic and political development, became even more prominent and adopted as the West established its superiority over the Soviet-type countries.

⁷ The fragmented structure of the church in Hungary and the fact that Hungarian society followed intellectuals in big cities instead of clergymen in the transformation process shows the relationship between religion and Hungarian people (Palonen, 2009).

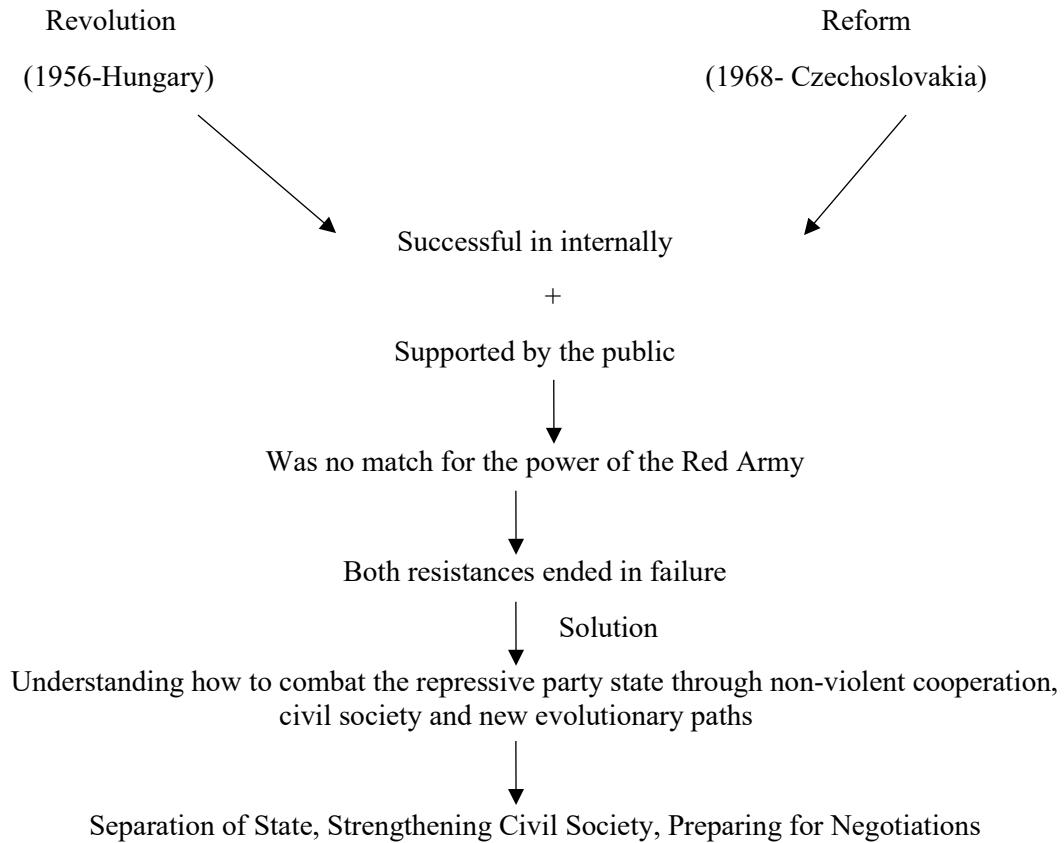

Figure 1 (Created by the author)

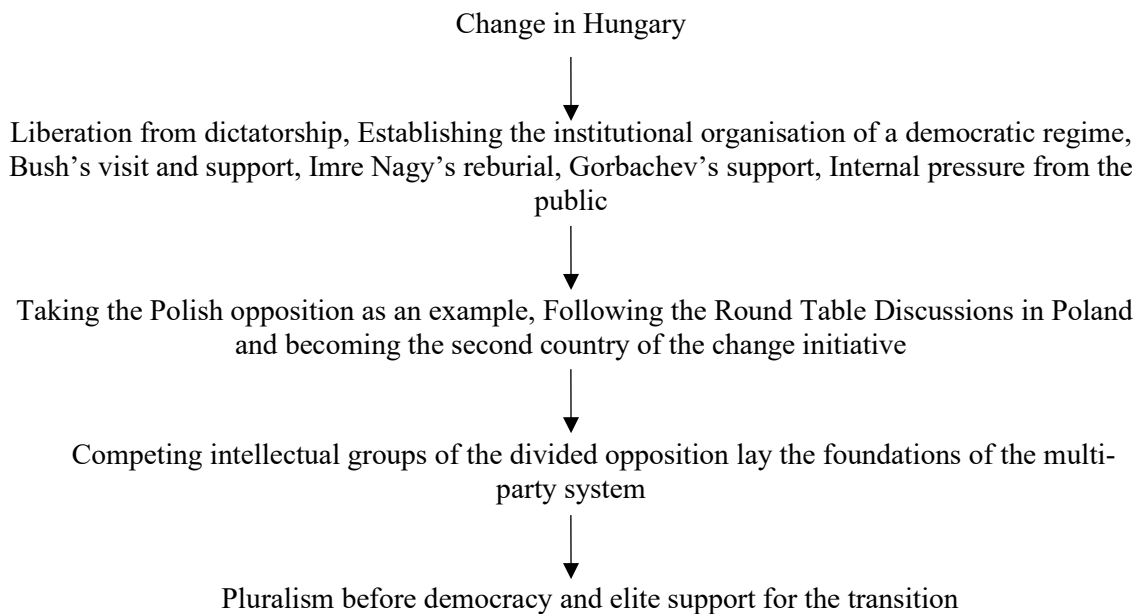

Figure 2 (Created by the author)

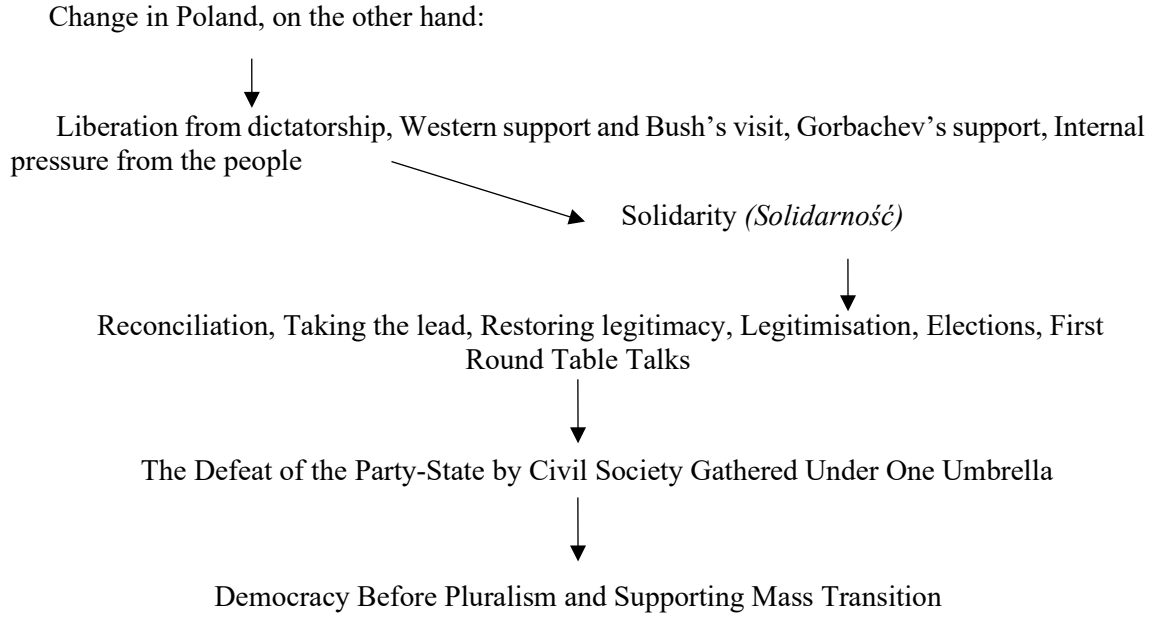

Figure 3 (Created by the author)

After 1988, political structures established by opposition movements, notably Fidesz, MDF, SZDSZ⁸, FKgP, and KDNP, began organising demonstrations against the MSZMP (Valaczka, 2002: 104). The political pressure exerted by these opposition groups destabilised the Hungarian People's Republic and led to the dismissal of János Kádár, who was replaced by Károly Grósz. Grósz, a more reformist and liberal figure than Kádár, implemented significant reforms that profoundly impacted the Hungarian People's Republic and the MSZMP⁹ (Judt, 2006: 608-610).

⁸ Until the summer of 1989, SZDSZ did not have much opportunity to build a social base, and although the Free Initiatives Network (*Szabad Kezdeményezések Hálózata, SZKH*) attracted many citizens to the party, this effect lasted only for a year. In particular, the party found support from liberal circles in Hungary and allied itself with the Liga Trade Union (*Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája*). SZDSZ played a key role during the Round Table negotiations under the leadership of Péter Tölgyessy and established public relations with Fidesz throughout the negotiations.

⁹ Grósz introduced many reforms during his presidency. The first important reform was the authorisation of new parties in 1988. Other decisions were made at the 14th Congress of the MSZMP in October 1989. Some of the decisions taken in October 1989 were the removal of the word 'worker' from the Hungarian Socialist Labour Party (the name of the party was changed to Hungarian Socialist Party (*Magyar Szocialista Párt, MSZP*)), application for membership to the Socialist International, transition to a multi-party parliamentary system, transition to a free market economy. In addition, former party leaders sought to pioneer private entrepreneurship and promote welfare state ideas. Other key changes included transferring

Hungary's transition to democracy and restructuring was characterised by a process of 'contract/negotiation' and 'elite agreement'. Through negotiations between the government and the opposition, crucial decisions were made by the end of 1989. Among the most significant achievements were the establishment of a unicameral parliament, the adoption of a multi-party system, and the expansion of human rights and freedoms. These changes were accompanied by strengthened freedom of expression, acceptance of a free market economy, and democratic reforms supported by legal liberalisation (Armaoğlu, 2020: 688; Tökes, 1996). While 94 amendments were made to the 1949 Constitution following these negotiations, a completely new constitution was not established. In 1990, after the diminishing Soviet influence, a democratic and independent Hungary emerged, marking the establishment of the Third Hungarian Republic. The first multi-party democratic elections were held, and Hungary transitioned to a modern parliamentary system. Three key factors contributed to the success of this regime change in Hungary. The first was the rapprochement between the reformers within the MSZMP and the Hungarian opposition. The second factor was the success of the moderate opposition, represented by the MDF, in neutralising the ultra-moderates and guiding them towards change, a goal that was supported by the self-limiting radicals of the SZDSZ. In essence, this factor involved the reorganisation of the political playing field and the establishment of cooperation between radicals and moderates. The third factor was the success of the radicals in the referendum, which prevented the moderate opposition from reaching a premature power-sharing agreement with the dominant factions of the old regime, akin to the early Polish model. The combined effect of these factors was that the Round Table talks left few 'political landmines' for the electorate to navigate in the new democratic era. However, this transformation did not come without challenges. The opposition was internally divided, and some negotiations between the opposition and the communist government reached a deadlock, necessitating a referendum to break the impasse. During the Round Table talks, opposition groups exhibited the following behaviours:

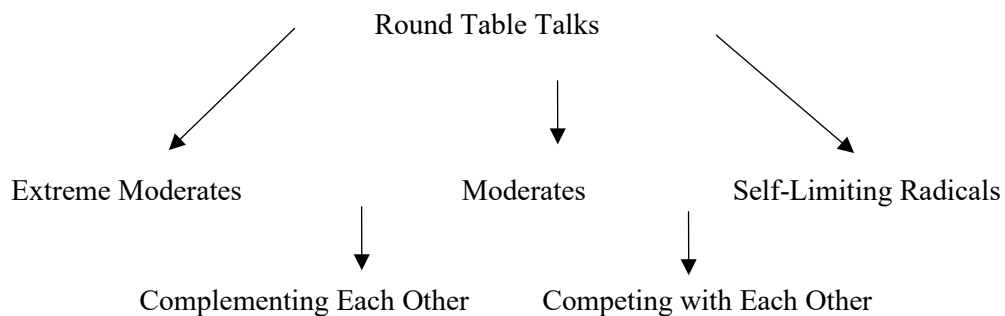

Figure 4 (Created by the author)

Hungarian intellectuals, particularly those organised under the umbrella of the MDF, emphasised national independence, the conditions necessary for a successful transition to democracy, and a focus on welfare policies. These priorities highlighted key issues centred on Hungarian national culture. During this period, the Hungarian opposition effectively blended nationalism with moral values and traditionalism, which significantly broadened its appeal and helped garner more

party property to the state, abolishing the workers' militia, prohibiting politics in factories, and renaming the Hungarian People's Republic as the Republic of Hungary (Barany, 1992: 450-453; Völgyes, 1990: 232).

outstanding mass support. This strategic combination resonated deeply with the public and bolstered the opposition's popular base. Meanwhile, the shifting political objectives—ranging from 'reform' to 'model change' to 'regime change'—were mirrored by the behaviour of the Hungarian elites, characterised by phases of 'co-optation', 'co-operation', and 'elite-level struggle'. Throughout this time, from 1987 to 1990, the various factions within the opposition, the definition of political change in Hungary, and the overall 'bumpy transition' were in a constant state of flux. Specifically:

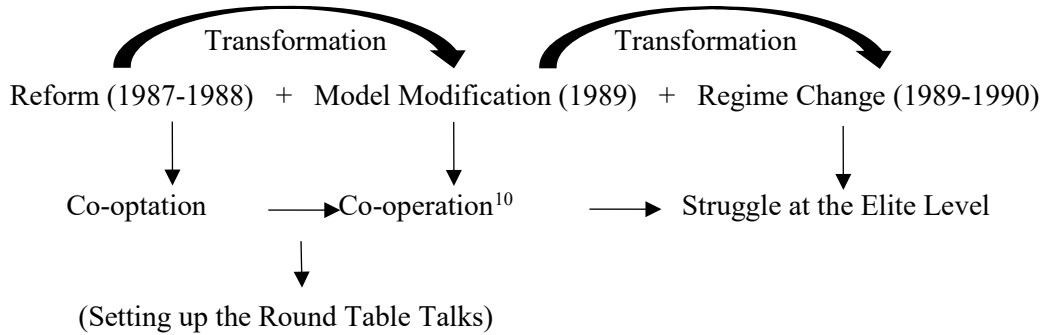

Figure 5 (Created by the author)

At this point, for a clearer understanding of the democratic transformation in Hungary, it is extremely important to analyse the dynamics of *the 'Round Table Talks'*, which were part of the bargaining process between the outgoing and incoming political elites and formed the basis for the revolutionary change.

The Round Table talks, the cornerstone of Hungary's negotiated revolution, emerged as a unique form of bargaining between the government and society. The significance of these discussions lay in the regime's acceptance of an open confrontation with the Hungarian opposition, effectively relinquishing its claim to represent the interests of Hungarian society. The Hungarian opposition, organised to compete with the regime, aimed to expose the regime's flaws, break away from the notion of negotiations and party-state reform, and instead focus on society. Their goals included revealing the relationship between legitimacy and legality, aligning radical reforms with opposition organisations, and presenting a democratic alternative. Additionally, the opposition sought to establish a social base for peaceful and democratic change, declare the regime illegitimate, prioritise the rule of law over 'revolutionary justice', and demonstrate the possibility of transitioning to a legitimate system within the framework of the law and constitution. However, these ambitious aims, which characterised the Round Table discussions, introduced new challenges to political thought concerning revolutions, particularly regarding the initiation of democracy. To overcome these challenges, the Hungarian opposition needed the support of the

¹⁰ With the establishment of the Round Table in March 1989 and the opposition gaining strength during negotiations, the party failed to attract opposition reformers. Realizing that negotiations were the only way to achieve radical political change, the co-optation scenario was abandoned in favor of cooperation. The most important reason for this was undoubtedly the unification of the Hungarian opposition under *the 'principle of compromise'* and the creation of the Opposition Round Table (*Ellenzéki Kerekasztal, EKA*) (Shields, 2013; Hockenos, 2007). The strategy of cooperation organised by the MSZMP and representatives of the moderate wing of the opposition made it extremely difficult for the radical opposition parties to build an effective network, as the radical opposition wanted to be the creators of change, not its followers.

Hungarian people, which was decisively demonstrated on 15 March 1989. The success of the 15 March demonstrations had profound political implications for the MSZMP and the opposition. Following Poszgay's statements regarding 1956, the dissolution of the MSZMP accelerated; reformist circles emerged within the party, and hardline leaders were gradually removed. These developments compelled the MSZMP to join forces with the newly formed Opposition Round Table (*Ellenzéki Kerekasztal, EKA*)¹¹ in April. The division between the party and the government weakened the MSZMP's negotiation strategy with opposition parties individually. Opposition leaders displayed remarkable resilience, and the political conditions for unified opposition cooperation were solidified following the 15 March demonstrations. At their first meeting, EKA allies agreed that only organisations committed to popular sovereignty, which rejected privileges or the monopoly of power and did not align with communist organisations, could be part of the EKA. Procedural decisions to ensure unanimity were also established (Antall, 1989). This consensus further strengthened solidarity among the opposition, ensured the continuity of the Round Table discussions, and reinforced consensus-based decision-making. By this time, the EKA had become a significant political force across the country, while the MSZMP weakened, with reformist movements emerging from within¹².

On 10 June 1989, the MSZMP and the EKA signed an agreement to open negotiations, acknowledging that legitimacy hinged on popular sovereignty, which could not be monopolised by political power. This paved the way for meaningful negotiations. The funeral of Imre Nagy on 16 June 1989 marked the most symbolically important event of the transition period. Another crucial realisation for the MSZMP was the potential for street resistance if force was employed. The Round Table talks proceeded smoothly, bolstered by the strong backing of the Hungarian populace for the opposition parties' demands. In other words, the Hungarian opposition could rely on the steadfast support of the Hungarian people. In other words:

¹¹ EKA was founded on 22 March 1989 in Budapest by eight organisations (Kukorelli, 1991). Previously, in February, representatives of the most important political forces in Poland (Solidarity, the Communist Party, the Catholic Church, trade unions and satellite parties) initiated the '*Polish Round Table*' talks. The Hungarian opposition believed that it was reasonable to follow this model despite the differences in the political situation between the two countries. However, the only question for the Hungarian opposition at this point was who would initiate the co-operation. This is where the Forum of Independent Lawyers (*Független Jogász Fórum, FJF*), founded in November 1988 under the leadership of Imre Konya (Andor, 2000), stepped in and offered to organise the negotiations. This meant a new dimension to the opposition's political activities. In fact, an intellectual group took on the role of full-fledged legislators and constitution-makers in Hungary during the transition period (Howard, 1994: 5).

¹² These reformist movements invited MSZMP to give up its hegemonic power and to carry out its own reform. In this way, the MSZMP allowed intra-party factions, gave up control of the press and dissolved the Nomenklatura.

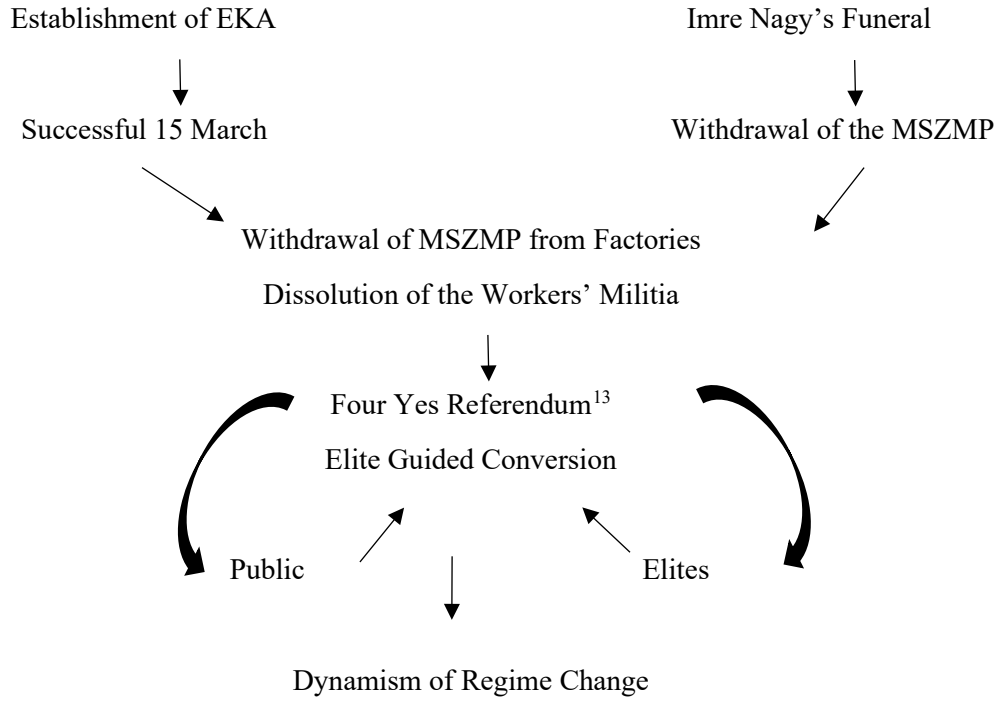

Figure 6 (Created by the author)

In this context, the structure of the Hungarian Round Table negotiations consisted of three negotiating partners. These are:

¹³ After September 1989, those who believed that the unresolved issues of the negotiations were unclear argued that the democratic transition could not be guaranteed until the fundamental issues were resolved and proposed a referendum to decide on the open issues. The referendum was finally decided on 24 September, after a petition was launched and supported in particular by SZDSZ and its leader Péter Tölgyessy and Fidesz. The four questions asked to the Hungarian people in the referendum were:

- 1- Should MSZMP-related organisations be banned from entering the workplace?
- 2- Should the MSZMP account for the property it owns and manages?
- 3- Should the Labour Militia be dissolved?
- 4- Should the President be elected after the parliamentary elections? (Bozoki, 2022: 289).

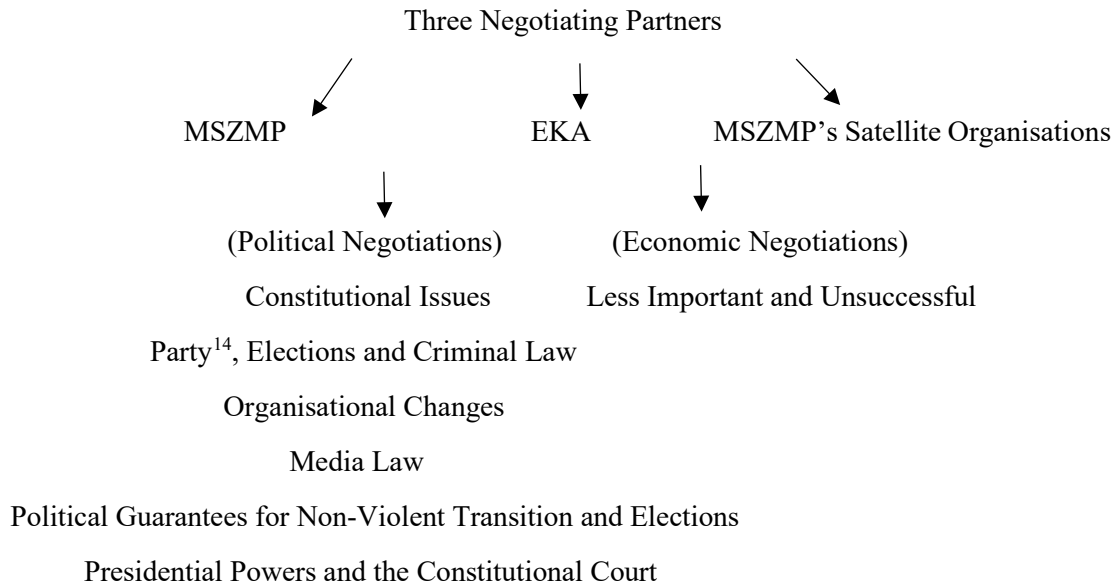

Figure 7 (Created by the author)

As the political changes in Hungary intensified, in July, Károly Grósz's role as the leading figure in the MSZMP was replaced by a four-member party board¹⁵. This restructuring made Rezső Nyers the *'first among equals'* for a few months, driven by the concept of *'vertical diffusion of power'*. On 16 June, when the reformists within the MSZMP publicly supported the principle of free elections and a program for complete regime change, significant political advancements were made by the MDF and SZDSZ, while Fidesz gained increasing recognition. The focus shifted to holding by-elections, a referendum, and parliamentary elections, with the Hungarian people's attention fully directed toward the Round Table talks, which were now central to domestic political life. Unlike in Poland, where all political forces participated in a single Round Table, the Hungarian opposition parties established their own Round Tables to find a common platform for the transition. To counter the MSZMP's *'divide and rule'* strategy during these negotiations, the EKA emphasised the importance of bilateral negotiations with the MSZMP. Crucially, the EKA sought direct negotiations with the party that the constitution recognised as holding power through elections, advocating for face-to-face discussions between the two groups. As of the *'Memorandum of Understanding'* signed by the negotiating parties in Parliament on 13 June 1989, the structure of the negotiations was as follows:

¹⁴ Under pressure from the opposition, the *'Law on Associations'* passed by the parliament in January 1989 legalised the existence of various political organisations (Kietlinska, 1992), and the adoption of the *'Partnership Law'* created the political environment necessary for the liberalisation of party formation and the transition to a multi-party system. Following these developments, Imre Pozsgay's supporters proposed a constituent assembly. This plan, which favoured the establishment of National Committees, was supported by both the group of elites close to the MSZMP and the New March Front (*Új Magyar Front, UMF*), a reform group unofficially led by Rezső Nyers, but failed. Nyers also tried to establish links between reformist communists and social democrats (Ripp, 2002).

¹⁵ The four members are Károly Grósz, Miklós Németh, Rezső Nyers and Imre Pozsgay.

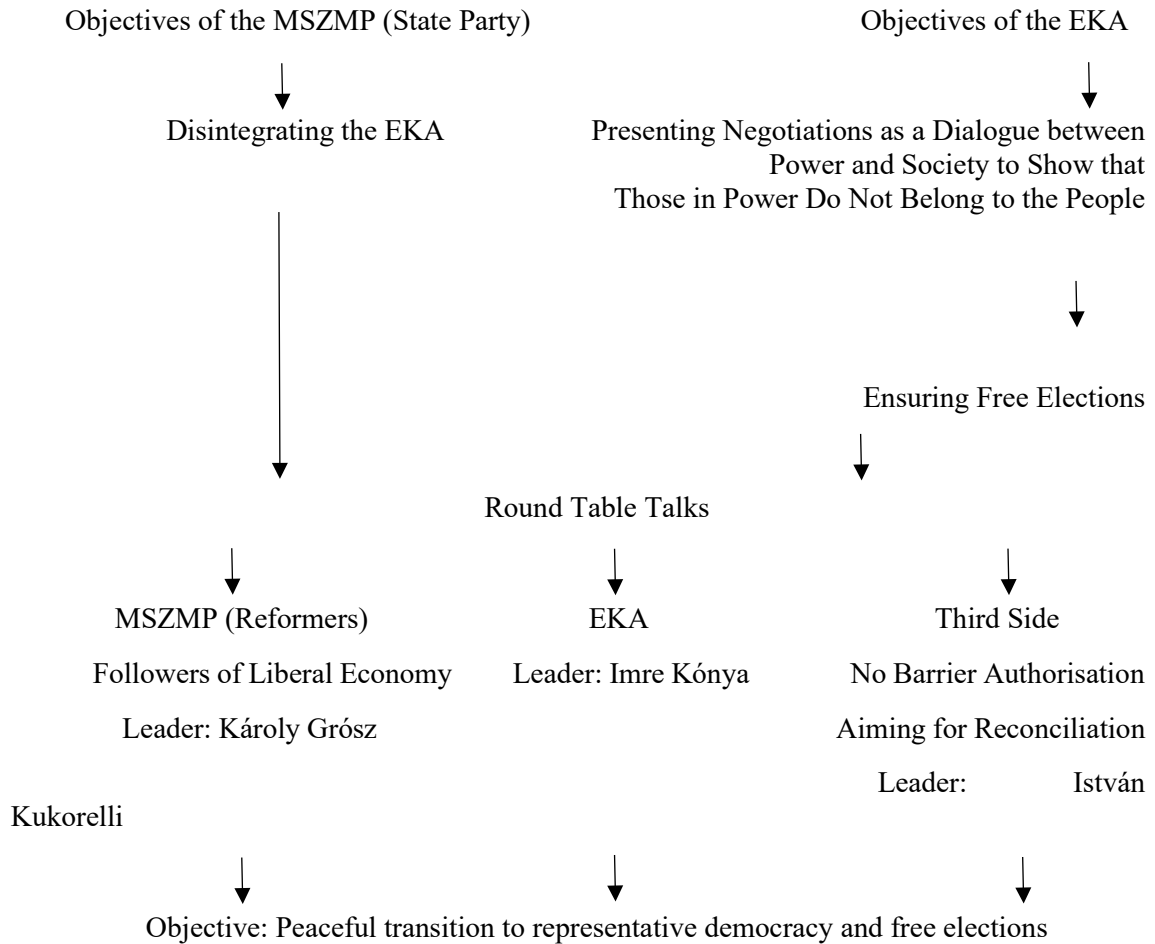

Figure 8 (Created by the author)

As a result, the old and new political groups endeavoured to realise Hungary’s new constitutional system by assuming the functions of both the Hungarian Parliament and the constituent assembly. After the meeting on 4 September, the parties finally agreed on the formulation of the constitution and the duties of the President. However, a difference of opinion on whether the President should be elected by the people (supported by MSZMP and Third Party) or by the Parliament (supported by EKA) broke the unity of EKA in August 1989. The parties to this split within EKA were:

Five Organisations (Historical Parties/Fives) / Four Organisations (New Parties/Fours)

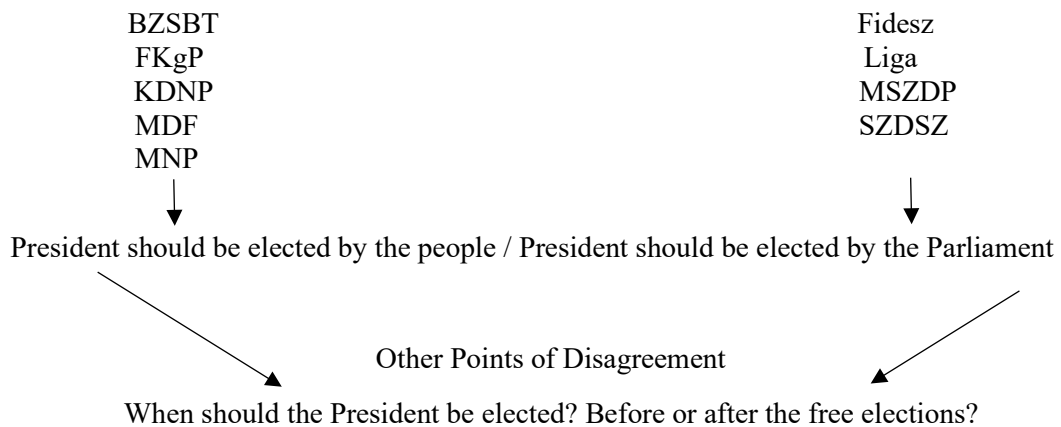

Figure 9 (Created by the author)

The differences between the historical parties and the new parties have often emerged as generational conflicts. These generational conflicts occurred between the older generation, socialised during the Horthy era and between the two world wars, and the post-Second World War generation of the 56'ers and the 1968 generation. Opposition negotiators were also divided on tactical and strategic concerns. In other words, three types of perspectives can be distinguished within the opposition:

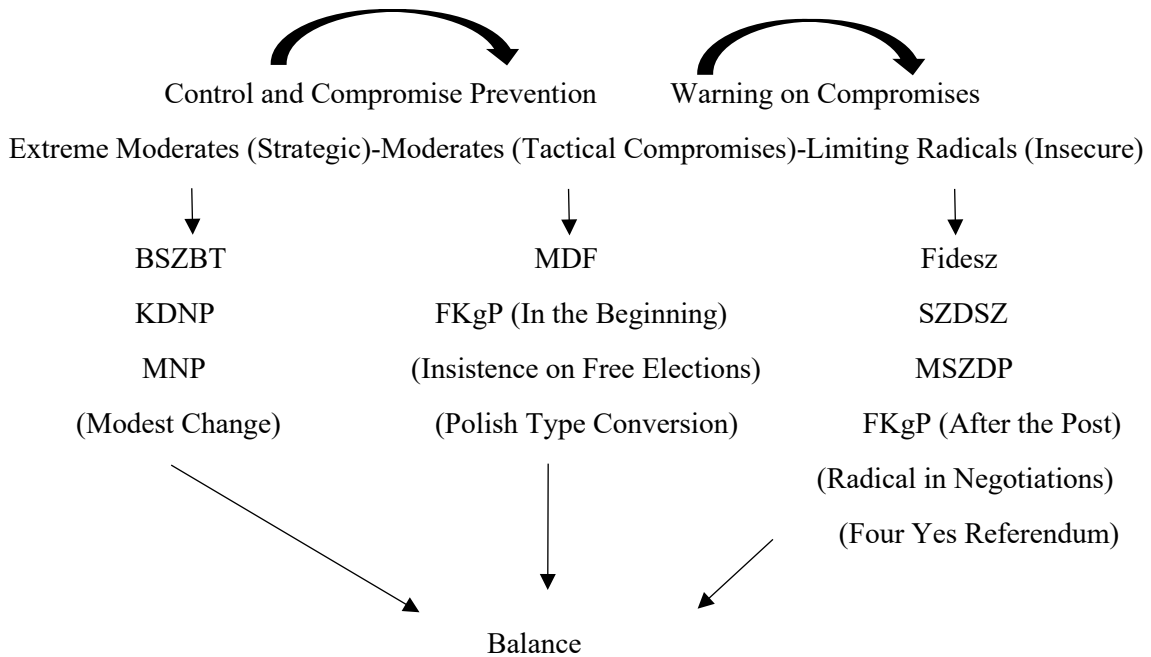

Figure 10 (Created by the author)

Emboldened by the internal disagreements within the EKA, the MSZMP initially rejected the EKA's proposal that the MSZMP should account for its wealth and use it to finance the newly formed parties to ensure equal opportunity. The MSZMP also refused the proposal to ban party organisations in workplaces (such as workers' militias), leading to a breakdown in the talks. Despite the breakdown, the unity of the EKA persisted until the plenary session on 18 September 1989. However, the SZDSZ and Fidesz opposed these negotiations, and the National Round Table negotiations concluded the negotiation phase of Hungary's democratic transition. Following the submission of the negotiated agreement to the Hungarian Parliament, a series of basic laws were adopted, culminating in comprehensive constitutional reforms in October 1989. As a result, the parliament voted to establish the constitutional framework of a democratic parliamentary republic, replacing the People's Republic. New regulations were enacted concerning the functioning of political parties and the election of representatives, the Presidential Council was abolished, and decisions were made regarding the commemoration of the 1956 People's Uprising. Furthermore, Hungary has declared an independent democratic constitutional state, embodying the values of both civil democracy and democratic socialism. With the adoption of the new constitution, the party-state was legally brought to an end, social fears began to dissipate, and the final mobilising anti-communist phase of the democratic transition began.

At this point, differing approaches to economic transformation emerged: the liberal Fidesz faction advocated for a radical transition, while the MDF supported a more balanced economic approach. However, the failure to address issues related to property ownership, the role of large capitalists and entrepreneurs, and foreign capital ultimately hindered the success of the economic transition.

In fact, significant negotiations on economic transition issues only took place in 1990, initiated by the Blue-Ribbon Commission (*Kék Szalag Bizottság*) and the Bridge Group (*HID-Csoport*) (Lengyel, 1989).

The liberal political philosophies of SZDSZ and Fidesz, which focused on the future, were primarily disconnected from references to Hungarian history and lacked a unified narrative. It was the conservative MDF, emerging from a group of populist writers, that succeeded in constructing such a narrative. The MDF, which sees itself as the intellectual heir to the populist writers and was founded in September 1987, had a broader membership and more widespread support. In contrast, the SZDSZ emerged from the 1980s democratic opposition, embodying Western-oriented, radical, liberal, and social democratic ideals. Its approach to Hungary's modernisation dilemmas significantly differed from traditional perspectives in the country's political culture. The populist MDF argued that Hungary's societal issues required the development of an original Hungarian style, building on the nation's existing characteristics. Meanwhile, the SZDSZ, composed primarily of urban groups, advocated for the adoption of modern, liberal democratic models developed in the West. However, during the transition period, both groups were united against a common enemy, which led them to become tactical allies, if not strategic ones. The willingness of the two strongest opposition factions to negotiate in 1989, and their agreement not only on tactical but also on strategic issues, was crucial for the birth of Hungarian democracy. The Round Table provided the only appropriate framework for jointly developing a strategy for a peaceful and democratic transition.

3. Transition to Democracy and Multi-Party System

MDF, the first party to bring cultural differences to the political forefront and successfully attract rural intellectuals, played a significant role in Hungary's transition to democracy. The softer rhetoric of Hungarian intellectuals within the MDF, compared to earlier Hungarian populists, indicated that this movement distanced itself from radical ideologies. This, combined with its cooperation with mainstream right-wing movements, increased public trust in the MDF and Hungarian populists. As a result, the MDF, which garnered widespread public support during the transition to democracy, evolved into a political party after Hungary's shift to liberal democracy and became the ruling party following the 25 March 1990 elections. In Hungary, where socialist, nationalist, conservative, and liberal mainstream parties invigorated political life after the transition, the MDF won the first multi-party election in 1990, securing 165 parliamentary seats with 24.73% of the vote¹⁶. MSZP, the successor to the long-ruling communist party¹⁷, won 33 seats with 10.89% of the vote. These results marked the end of the MSZMP's

¹⁶ With the elections held in 1990, the one-party regime which had lasted for forty years in Hungary came to an end (Visegrady, 1992: 246-248). At the end of the elections, Antall, who undertook the task of forming the new government, decided to form a coalition government with the centre-right parties, FKgP and KDNP, and the opposition consisted of SZDSZ, MSZP and Fidesz.

¹⁷ Following the democratisation moves, the delegates gathered decided to transform MSZMP into a new party, MSZP, compromising its communist stance and ideology and dissolving itself. This transformation made the MSZMP the first party among the communist parties in Central and Eastern Europe to take this decision. Despite this transformation, the MSZP continued to see itself as the *'legal successor'* to the

dominance, which had ruled Hungary since 1947, and led to the formation of an anti-communist, intellectual-centred, and liberal government under József Antall's leadership. After its electoral victory, the MDF accelerated Hungary's transition to capitalism and began implementing economic and political reforms^{18;19} (Csillag, 1995: 97). However, the failure of these reforms and financial policies, coupled with rising unemployment, inflation, and poverty, ironically shifted Hungarian voters' support to the MSZP in the 1994 elections. The MSZP, winning 32.99% of the vote, formed a coalition with SZDSZ, continuing Hungary's transition to capitalism.

Despite the socialist-liberal government's efforts, its failure to fully meet the Hungarian people's expectations, the sale of national assets to foreign companies during Hungary's opening to the outside world, and corruption during the privatisation process eroded public confidence in the capitalist model and the socialist government. This disillusionment led to Fidesz's rise to power in 1998. Understanding the period between 1998 and 2002, the first Orbán era is crucial for grasping the populist dynamics in contemporary Hungary. After the elections, Fidesz formed a coalition with the FKgP, representing the lower-middle class adversely affected by Hungary's capitalist transformation. The political landscape that emerged in Hungary after the 1998 elections reflected a situation where those disadvantaged by the capitalist transition remained committed to liberal democracy and Westernization but were critical of the transition's shortcomings. This period was also foundational for the populist discourse and policies of Viktor Orbán and Fidesz. During this time, Fidesz began to develop confrontational policies aimed at creating a '*new right-populist base*' by polarising society and politics (Bozoki, 2008: 198-215). Orbán sought to establish two opposing forces vying for political power and pursued a '*second revolution*' strategy, emphasising Hungarian cultural unity. He aimed to create a new political elite capable of challenging the leftist elites. The Fidesz government faced criticism for favouring certain groups, lacking transparency in public tenders, and labelling its supporters as 'good Hungarians'. These issues ultimately contributed to Fidesz's defeat in the 2002 elections.

Until the mid-2000s, Hungary was one of the pioneers of the democratisation movement in the region, successfully joining the EU in 2004 and becoming a country where democracy was

fortune of the state party. However, this created an undemocratic atmosphere, and the party realised that it would lose the elections.

¹⁸ Following the elections, Hungary transitioned to post-communism through 1990. During this period, the Hungarian people did not feel the need to take to the streets en masse for change. Therefore, the post-communist revolution in Hungary is described as '*melancholic*' (Simon, 1993) or '*revolution by negotiation*' (Bruszt, 1990).

¹⁹ A little over a year after the establishment of the first democratic government, a pro-democracy movement appeared on the Hungarian political scene, which led to the rise of a new group of activists, the '*movement intellectuals*'. This initiative reflects the frustrations of liberal intellectuals with the performance of the conservative Antall government and with post-transition politics in general. The representatives of the Democratic Charter (*Demokratikus Charta, DC*) movement (Bozoki, 1996: 173), launched in the autumn of 1991, feared a takeover of the government by the radical right and wanted to preserve basic democratic values in order to keep the new Hungarian democracy alive. Although this movement aimed to take a universal democratic stance, it ultimately helped the left and liberal parties to come to power.

consolidated through a stable government system, a healthy electoral system, and an economic structure that attracted international capital (Magyar, 2016). However, over time—particularly after the 2008 economic crisis—crises, instability, disparities in living standards between urban and rural areas, and corruption allegations led to a rightward shift in Hungarian politics. Viktor Orbán, who positioned populism as the central strategy of Hungary’s right-wing bloc, capitalised on these developments to return to power in 2010. This enabled Orbán to initiate a new era in Hungarian politics, characterised by anti-elitist, nationalist, and new right-wing populist governance. Indeed, in the 2010 and 2014 elections, the right-wing Fidesz-KDNP coalition and Jobbik secured 65-70% of the vote. This shift indicated that Hungary was evolving from a multi-party system to a two-party system (Agh, 2016; Lewis and Mansfeldova, 2007: 64; Kovarek and Soos, 2016). The entry of the formerly radical right-wing Jobbik into the Hungarian Parliament, coupled with Fidesz’s political practices and Jobbik’s rhetoric, steered Hungary’s political direction towards the radical right. Since this period, Hungarian populism, characterised by anti-liberal democracy, anti-EU, anti-communist, xenophobic, anti-immigrant, and Islamophobic policies framed within an ‘*us versus them*’ narrative, has maintained a strong influence in Hungary.

Conclusion

Hungary’s transition from communism to democracy is a defining moment in the history of Central and Eastern Europe, characterised by a peaceful shift from authoritarian rule to a multi-party democratic system. This transformation was the result of a complex interplay of internal and external factors, including economic crises, the weakening of Soviet influence, and the strategic actions of opposition movements. The process began with Hungary’s gradual liberalisation in the 1980s, which set the stage for broader political reforms. Key events such as the Round Table talks, which provided a platform for negotiations between the communist regime and opposition groups, were instrumental in ensuring a smooth transition. The Round Table talks, coupled with the support of civil society and the international community, facilitated Hungary’s first free elections in 1990 and the establishment of the Third Hungarian Republic. However, the post-transition period was not without its challenges. The economic reforms initiated by the MDF government under József Antall faced significant obstacles, leading to economic hardships that shifted public support towards the MSZP in the mid-1990s. The fluctuating political landscape of the 1990s and early 2000s, marked by the rise of Viktor Orbán and the populist Fidesz party, reflects the ongoing struggles to balance democratic ideals with the realities of economic transformation and political power.

Orbán’s first term in office (1998-2002) laid the groundwork for the populist policies that would later dominate Hungarian politics. His return to power in 2010 marked the beginning of a new era, characterised by a shift towards a more polarised and right-wing political environment. The consolidation of power by Fidesz and the rise of Jobbik have steered Hungary towards a political system increasingly dominated by right-wing populism, challenging the principles of liberal democracy. In conclusion, Hungary’s journey from communism to democracy is a testament to the resilience of its people and the strategic vision of its leaders during the transition period. However, the evolution of Hungarian politics in the decades following the transition highlights the ongoing challenges of maintaining democratic values in the face of economic, social, and political pressures. As Hungary continues to navigate its path within the European Union and the broader international community, the lessons from its transition remain relevant for understanding the complexities of democratisation in post-authoritarian contexts.

References

- Agh, A. (2016), "The Decline of Democracy in East-Central Europe: Hungary as the Worst-Case Scenario", *Problems of Post-Communism*, 63, 5-6, p. 277-287.
- Andor, L. (2000), *Hungary on the Road to the European Union: Transition in Blue*, Praeger.
- Antall, J. (1989), "Felszlalás 1989. Augusztus 23-án", *A Rendszerváltás Forгатokönyve*, ed. Andras Bozoki, Budapest.
- Armaoğlu, F. (2020), *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, Kronik Kitap, İstanbul.
- Austin, R. (2021), *A History of Central Europe: Nations and States since 1848*, Palgrave Macmillan.
- Bachmann, K. (2015), "Poland 1989: The Constrained Revolution", *The Revolutions of 1989: A Handbook*, ed. Wolfgang Mueller, M. Gehler, A. Suppan, eds, OAW Press, p. 47-76.
- Barany, Z. (1992), "The Hungarian Democratic Forum Wins National Election Decisively", *Eastern Europe: Transformation and Revolution, 1945-1991. Documents and Analyses*, ed. Lyman Legters, DC Heath and Co.
- Bartha, E., Tamas K. and Balint M. (2023), *State Socialism in Eastern Europe: History, Theory, Anti-Capitalist Alternatives*, Palgrave Macmillan.
- Borhi, L. (2012), "Stalinist Terror in Hungary, 1945-1956", *Stalinist Terror in Eastern Europe*, ed. Kevin McDermott and M. Stibbe, Manchester University Press, p. 119-140.
- Bozoki, A. (1996), "Intellectuals in a New Democracy: The Democratic Charter in Hungary", *East European Politics and Societies*, 10, 2, p. 173-213.
- Bozoki, A. (2008), "Consolidation or Second Revolution? The Emergence of the New Right in Hungary", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 24, 2, p. 191-231.
- Bozoki, A. (2022), *Rolling Transition and the Role of Intellectuals: The Case of Hungary*, CEU Press.
- Brown, A. (1996), *The Gorbachev Factor*, Oxford University Press.
- Bruszt, L. (1990), "1989: The Negotiated Revolution in Hungary", *Social Research*, 57, 2, p. 365-387.
- Buzogany, A. (2017), "Illiberal Democracy in Hungary: Authoritarian Diffusion or Domestic Causation?", *Democratization*, 24, 7, p. 1307-1325.
- Comisso, E. and Paul M. (1986), "The Economics and Politics of Reform in Hungary", *International Organization*, 40, 2, p. 421-454.
- Csillag, I. (1995), "Macaristan", *Doğu Avrupa'da Özelleştirme*, ed. Ervin Aparty; I. Csillag; G. Hunya; K. Mizsel; I. Pataki and T. Reti, Yapı Kredi Yayınları.
- Greskovits, B. and Jason W. (2016), "Civil Society and Democratic Consolidation in Hungary in the 1990s and 2000s", <https://jasonwittenberg.org/>.
- Hamori, P. (1964), *Soviet Influences on the Establishment and the Character of the Hungarian People's Republic*, University of Michigan.
- Hockenos, P. (2007), *Joschka Fischer and the Making of the Berlin Republic: An Alternative History of Postwar Germany*, Oxford University Press.

- Holmes, L. (1997), *Post-Communism*, Polity Press.
- Howard, A. (1994), "Constitution-Making in Central and Eastern Europe", *Suffolk University Law Review*, 28.
- Judt, T. (2006), *Postwar: A History of Europe Since 1945*, Penguin Books.
- Kietlinska, K. (1992), "Comment on Stephen M. Wunker, 'The Promise of Non-Profits in Poland and Hungary: An Analysis of Third Sector Renaissance'", *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 3, 3, p. 365-374.
- Kodolanyi, G. (2016), "With Nine Million Fascists – On the Origins and Spirit of the Hungarian Revolution", *Hungarian Review*, 7, 6, p. 10-25.
- Kopecek, M. (2019), "The Socialist Conception of Human Rights and Its Dissident Critique: Hungary and Czechoslovakia, 1960s-1980s", *East Central Europe*, 46, 2-3, p. 261-289.
- Koranyi, T. (1989), *Egy Nefelkeles Dokumentumai 1956*, Tudositasok, Budapest.
- Kornai, J. (1990), *The Road to a Free Economy: Shifting from a Socialist System – The Example of Hungary*, W.W. Norton & Company.
- Kovarek, D. and Gabor S. (2016), "Hungary: Cut from the Same Cloth? A Comparative Analysis of Party Organizations in Hungary", *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries*, ed. Katarzyna Sobolewska-Myšlik; B. Kosowska-Gaštoł and P. Borowiec, Jagiellonian University Press, p. 185-208.
- Kukorelli, I. (1991), "The Birth, Testing and Result of the 1989 Hungarian Election Law", *Soviet Studies*, 43, 1, p. 137-156.
- Lengyel, L. (1989), *Végkifejlet*, Budapest.
- Lewis, P. (2001), *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*, Routledge.
- Magyar, B. (2016), *Post-Communist Mafia State: The Case of Hungary*, CEU Press.
- Mueller, W. (2010), "Soviet Policy, Political Parties, and the Preparation for Communist Takeover in Hungary, Germany, and Austria, 1944-1946", *East European Politics and Societies*, 24, 1, p. 90-115.
- Palonen, E. (2009), "Political Polarisation and Populism in Contemporary Hungary", *Parliamentary Affairs*, 62, 2, p. 318-334.
- R.A. (1947), "The Hungarian Elections and After", *The World Today*, 3, 11, p. 490-501.
- Ripp, Z. (2002), "Unity and Division: The Opposition Roundtable and Its Relationship to the Communist Party", *The Roundtable Talks of 1989: The Genesis of Hungarian Democracy*, ed. Andras Bozoki, Central European University Press, p. 1-40.
- Sancaktar, C. (2019), "Doğu Avrupa'da Devletçi Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 4, p. 40-50.
- Scheiring, G. (2020), *The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary*, Palgrave Macmillan.
- Sergender, S. and Senem Ç. (1998), *Macaristan Ülke Raporu*, İstanbul.

- Shields, S. (2013), "Opposing Neoliberalism? Poland's Renewed Populism and Post-Communist Transition", *People Power in an Era of Global Crisis: Rebellion, Resistance and Liberation*, ed. Barry Gills and K. Gray, Routledge, p. 151-172.
- Simon, J. (1993), "Post-Paternalist Political Culture in Hungary: Relationship between Citizens and Politics During and After the 'Melancholic Revolution' (1989-1991)", *Communist and Post-Communist Studies*, 26, 2, p. 226-238.
- Solyom, L. (2003), "The Role of Constitutional Courts in the Transition to Democracy: With Special Reference to Hungary", *International Sociology*, 18, 1, p. 133-161.
- Soos, A. (1987), "Wage Bargaining and the 'Policy of Grievances': A Contribution to the Explanation of the First Halt in the Reform of the Hungarian Economic Mechanism in 1969", *Soviet Studies*, 39, 3, p. 434-451.
- Tókécs, R. (1996), *Hungary's Negotiated Revolution: Economic Reform, Social Change, and Political Succession*, Cambridge University Press.
- Valaczka, A. (2002), *Haza a Magasban: Magyar Nemzetismeret II*, Antologia Kiado, Budapest.
- Visegrady, A. (1992), "Transition to Democracy in Central and Eastern Europe: Experiences of a Model Country-Hungary", *William and Mary Bill of Rights Journal*, 1, 2, p. 245-265.
- Völgyes, I. (1990), "Nem Dobszoval, Hanem Keservesen", *Magyarország Politikai Evkönyve*, Budapest, p. 231-236.

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Kitap Kritiği
Article Type : Book Review

Yayın Tarihi: 18.01.2025

Geliş Tarihi : 08.12.2025
Kabul Tarihi: 14.01.2025

Jeremy Black, Kısa İngiltere Tarihi, Çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 6.baskı 2023, A Short History of Britain, 238s.

Ayşegül Güler

Dr. Öğr. Üyesi,

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

aysegulguler@kmu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5014-4825>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Yazar Birleşik Krallık Exeter Üniversitesinde görev yapmaktadır. Kısa İngiltere Tarihi kitabı önsözle başlayan, beş bölümü içeren ve sonuçlar başlığı kısmıyla sona eren bir kitaptır. Eser isminden de anlaşılacağı üzere İngiltere tarihine odaklanmaktadır. İngilizlerin tarih anlatımı, diğer unsurlarla etkileşimi, yakın oldukları gruplar ve onlarla ilişkileri tarihsel bir akış içerisinde günümüze kadar verilmiştir.

Birinci bölüm "Bu Tarih Nasıl Anlatılabilir" tarihin kimlik ve değer sorunlarıyla ilgili olduğu ve giderek daha karmaşık hale gelen niteliğinden bahsedilmiştir. Tarih bilincinin kimlik olgusuyla ilgili olduğu anlatılmıştır. Buna örnek olarak krallıkta yaşayan İngiliz, İskoç, İrlandalı, Gallerli insanlara yönelik son dönem anketlerinde Britanya Gününün ne zaman kutlanması gerektiği sorulduğunda pek çok seçenek arasından 1215 Magna Carta'nın öne çıktığı görülmüştür. Aslında bu baronlar tarafından krala dayatılan ve yazılı olarak kraliyet haklarını kısıtlayan anlaşmadır. Britanya'nın Whig yaklaşımı doğrultusunda özgürlüğü güvence altına aldığı, ulus için Protestan kimliğinin varlığını, mülkiyete saygı, hukuk düzeni ve parlamentonun egemenliğine vurgu yapılmaktadır. Ancak yazara göre Britanya tarihi Whig yaklaşımının geçerliliğine değil anlatıcının rolü ve neden ile ilişkisine bağlıdır. Kitaba göre tarihteki geniş konular ulaşılabilir olma baskısı nedeniyle sadeleştirilir. İngiltere'de geçmiş ulusal politikalar, farklı görüşler, aristokratik aileler, kent konseyleri ve kökenlerine ilgi duyan aile konuları birlikte ele alınmalıdır. Öyle ki aile tarihçesi Britanya'da hala popüler araştırma konusudur. 2000'li yıllara kadar kişiler daha gelenekseldi, soylarında tanınmış, önde gelen şahısları ortaya çıkararak aileyi daha saygın konuma getirmeyi isterlerdi. Bölümde değişen duruma bakınca geçmişin bize gösterdiği şeylerden birinin değişmekte olan günümüzü anlatması açıklanmıştır.

İkinci bölüm "1400'e Kadar" Britanya tarihi temelini 1400'den önce atıldığı ileri sürmektedir. MÖ.6500'de bugünkü İngiltere'nin Avrupa'ya bağlanan kara köprüsünün sular altında kalması ve ada olarak İngiltere'nin işgal edilmesinin zorlaşması anlatılır. Tanıma geçişle yerleşimlerin oluşturulduğu, kabile toplumunda Britanyalı, İngiliz, İskoç veya Galli diye tanımlanabilecek kimliklerin olmadığı, devlet veya federasyonların bulunmadığı, kesin bölgesel sınırların olmadığı sonucuna varılmaktadır. Britanya'nın İngiltere olarak algılanmasına karşın içeriğinde İskoçya öyküsünü de barındırdığı, Romalıların işgaline uğradığı ve değişim gösterdiği anlatılır. Roma İmparatorluğu yönetimi altında Britanya ticari bağlantılarla birlikte zenginleşmiş, madencilik ve tarım gelişmiştir. Tahmini MS.50'de kurulan Londinium (Londra) kenti ekonomik olarak gelişmiştir. Hristiyanlığın bölgede etkili olmaya başlamasıyla Avrupa kıtasıyla kültürel ilişkiler pekişmiş, Roma egemenliği MS.410'da biterken 865'de Vikingler gelmiş ve 1215'de ise Magna Carta yapılmıştır.

Üçüncü bölüm "1400-1750" İngiltere'de Gül Savaşları ve İskoçya'daki kraliyet-aristokrasi çatışmaları, din konusundaki mücadeleler ve devamında iç savaşları içermektedir. Britanya Vekalet Savaşları olarak adlandırılan savaşın çoğu İrlanda ve İskoçya'da yaşanmıştır. Bu dönemde Britanya'da iki önemli olay olmuştur. Birincisi Protestan Reformu ikincisi ise sömürgeciliğin gelişmesidir. İki olay da Britanya'nın çıkarları ve kimliği açısından önemlidir ve bu durum 20.yüzyıl sonlarına kadar İngiltere'nin tanımlanmasına yardımcı olmuştur. Fransa ile savaşlar, bölünmeler, reformlar ve kilisenin boşanmasına izin vermediği Kral Henry'nin kilisenin bağımsızlığını kısıtlaması gerginliklere neden olmuştur. Her şeye rağmen sömürgecilikle güç kazanan ülke, Doğu Hint Adalarıyla, Güneydoğu Asya'yla deniz ticaretini, baharat ticaretini yürütmek için şirket kurarak varlık göstermiştir. Bu durum Britanya'nın Hindistan'daki imparatorluğunun temelini oluşturmuştur. Britanya, Kuzey Amerika'da koloni oluşturarak, sömürgelerinde en önemli ihracat malı şekeri üretmiş ve tarlalarda da Afrika'dan getirilen köleler çalıştırılmıştır.

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Güler, A. (2023). Jeremy Black, Kısa İngiltere Tarihi, Çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 6. baskı, 2023, A Short History of Britain, 238 s. [Kitap eleştirisi]. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(3), 238-240.

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Dördüncü bölüm “*Britanya Süper Güç Oluyor 1750-1900*” hem toprak hem de ekonomik olarak gelişme neticesinde dünyada en büyük güç haline geldiği anlatılmıştır. Ekonomik değişimin Avrupa’da Fransız Devrimi’ne benzer olaylar oluşmasına rağmen İngiltere’de bunun örneğine rastlanmadığı belirtilmiştir. Ekonomik değişim sanayi, ticaret, ulaşım, tarım alanlarında görülüyordu. Üretim artarken tüketim de artıyordu. Sanayi için enerji sağlayan kömürün taşınması yeni kanallar açılmasına ve demiryollarının yapılmasına yol açtı. Buharlı makinelerle birlikte yeni dönem başlarken yenilikler toplumsal hayatı da etkilemekteydi. Trenlerle seyahat eden kültürlü kentli davranışa sahip kişiler kırsal kesime gidip kültürlerini taşıyabiliyordu. Tren yolculuğu zenginleri tatmin eden sosyal sistem oluşturmuştu. Trenlerde ücret tipine göre üç sınıf vardı ve 1852’ye kadar üçüncü mevki vagonların üstleri kapalı değildi. Bu mevkide yolculuk edenler hava koşulları ve lokomotifin saçtığı sıcak küllerden etkileniyordu. Sanayileşme hızlandıkça sanayileşen yerlerle diğer yerler arasında ayrışma artıyordu. Bu gidişat 1775 Kuzey Amerika sömürgelerden 13’ünün ayaklanması, 1776 Bağımsızlık Bildirgesiyle savaşa dönüştü. 1783’e kadar süren Amerikan bağımsızlık savaşı İngiltere’nin politik ve askeri gücünün zayıfladığını gösterdi. Ancak güçlü donanması sayesinde İngiltere, Hint sömürgelerinde denetimini sürdürebildi. 1800’lerde kralın İskoçya ve İrlanda politikaları o bölgelerde devamlılığı için önemliydi ve gidilen yerlerde samimi davranmaya çalışılmıştı. 19.yüzyıl sonundaki tarımsal kriz soyluların servetlerinde azalmaya yol açarken, politikadaki radikallerin hedefi haline geldiler. Bu durum İrlanda ve İskoçya’da daha etkiliydi. Britanyalıların üstünlüğü en güçlü olanın hayatta kalması kavramıyla güçleniyordu. Bunu anlatmak için de hikayelerinde, edebi eserlerinde bunları anlatan örneklere rastlanmaktadır.

Beşinci bölüm “*1900’den Günümüze*” dünya savaşlarının politik ve ekonomik etkileri uluslararası rekabet ortamını içermektedir. 1914’de Almanların Britanya garantisi altında olan Belçika’ya saldırması savaşa girilmesinde etkili oldu. Savaşın uzun sürmesi, insan ve mühimmat sevk etme yeteneği hükümete daha fazla yetki tanınmasına yol açtı. Burada dikkat çeken nokta savaş sırasında hiç genel seçim yapılmamıştır ve siyasi uyuşmazlık içinde kurulan koalisyon hükümetleri son derece uyum içinde çalışmıştır. 1929 Büyük Buhran dünya ticaretinde düşüşe neden olurken İngiltere’ye de zarar vermişti. İkinci Dünya Savaşı Almanların ve Japonların başarısıyla başlamıştı. İngilizler Malaya’dan çekilmek zorunda kalmış, Singapur teslim olmuş, Myanmar Japonların eline geçmiş ve Asya’da İngilizlerin itibarı düşmüştü. Britanya savaşırken ulusal zenginliğinin dörtte birini kaybetti ve ABD’den aldığı borçlar yüzünden 1945’de dünyanın en borçlu ülkesi haline geldi. 2000’lerde Hindistan tarafından büyük göç dalgalarıyla birlikte sosyal ve kültürel değişim yaşandı. İnsanlar artık daha az boyun eğme eğilimdeydi, 1945’e egemen olan ahlak kuralları bırakılmış ve sonrasında idamın kaldırılması, eşcinselliğin yasallaşması gibi konular değişikliklerle birlikte yasallaşmıştı. Dinsel açıdan da eskisi gibi uygulamalar yaygın değildi, dinsel değerler artık çoğu politikacının yaşamında yer almıyordu. Bazı kentlerde geçmişi geride bırakmak için binalar yıkılmıştı. 1967’de imparatorluk Afrika sömürgelerinin büyük kısmının bağımsızlığını tanıdı. Soğuk Savaş döneminde Birleşmiş Milletler ve NATO çerçevesinde aktif rol oynamaya çalışan ülkenin büyük göç dalgalarıyla ilgili endişeleri daha da artmıştı. Ülke 2004’de Polonya’dan gelen geniş çapta göçlerle büyük değişim yaşamıştır.

Sonuçlar kısmında 2010 dönemi ve sonrası belirsizliğin hakim olduğu Avrupa Birliği, terör olayları, göç dalgası, değişen toplum yapısı endişelerinden bahsedilmiştir. Britanya’nın İskoçya ve Galler ilişkileri, Britanyalıların özgü özgürlük kavramı önemlidir. İskoçya ve Galler ile ilgili haberler Londra’dan yayın yapan kanallarda gittikçe azalmıştır. Dinin ulusal kimlik üzerindeki rolünün incelenmesi ve etnik köken ile ulusalcılık sorunlarının birlikte tartışılması yazar için önemlidir. Yazar bu konular hakkında anlaşmaya varmanın mümkün olmadığını ancak geçmişin

parçası olarak değerli olduğunu ifade eder. Son dönemde kilise, krallık, hukuk, sendika ve siyasi parti gibi geleneksel olgulara ait fikir ve kurumlara saygının azalması farklı görüşlerin belirtilme eğilimini artırmıştır. Bu da Britanya toplumunun temeli olarak kabul edilen uygulamalardan vazgeçilebileceğini göstermiştir. Yazar Fransız, Rus, Çin devrimindeki zulüm ve yıkımları, Amerikan İç Savaşındaki katliamları Britanya ile kıyaslamış ve Britanya'nın işlediği suçların hafif kaldığı iddiasında bulunmuştur.

Kitap genel olarak İngiliz tarihine odaklanmış, okuyucunun genel literatüre hâkim olduğu varsayımıyla verili bilgilerle ilerlemiştir. Uzun cümleler, zaman akışının yer yer bozulması, hızlı geçişler ve tekrarlanan örnekler eserin okunmasını yavaşlatmaktadır. Kitaba göre Britanyalılık diğer kimlikleri dışlamak yerine çok sayıda kimliği içermektedir. Göçlerle yapısı değişen ülkede, etnik azınlıklar muhafazakarlara oy verme eğiliminde olmazken ve bu kişiler kendini Britanyalı olarak görmektedir. Yazar göçlerle ilgili ekonomik, kültürel, dini endişelerinden bahsederken kimlik tanımlamasının değiştiğini ifade etmiştir. Yazarın son kısımda İngiliz tarihinin yüceliği ve düşmanlarından daha soylu olduğunu ifade etmesi ise objektiflikten uzak iddialı bir varsayım olmuştur.

